

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Judaismus v Čechách – Židé na Tachovsku

Hana Kosturová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

Judaismus v Čechách – Židé na Tachovsku

Hana Kosturová

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, 5. duben 2016

.....

Touto cestou bych chtěla poděkovat za pomoc pracovníkům Muzea Českého lesa v Tachově. Mé poděkování dále patří rovněž Mgr. et Bc. Dagmar Demjančukové, CSc. za vedení mé diplomové práce.

Obsah

1 Úvod	6
2 Stručná všeobecná historie Židů	8
2.1 Období starověku a vznik judaismu	8
2.2 Období středověku	13
2.2.1 Židé pod vlivem islámu	14
2.2.2 Židé v křesťanské Evropě.....	16
2.3 Období novověku	21
2.4 Od 20. století po současnost.....	24
3 Židé a judaismus v českých zemích	31
3.1 Stručná historie Židů v Čechách	31
3.2 Vznik a vývoj judaismu, principy víry	45
3.2.1 Judaismus	45
3.2.2 Principy víry	48
3.3 Tradice, zvyky a židovské svátky	53
3.3.1 Svátky.....	54
3.3.2 Tradice a zvyky	61
4 Židé na Tachovsku	66
4.1 Dostupné archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov	66
4.2 Historie Židů v Tachově.....	71
4.3 Židovské náboženské obce na Tachovsku.....	74
4.4 Významné osobnosti a rodiny Židovské obce na Tachovsku	80
4.4.1 Osobnost a dílo židovského historika Tachovska, Josefa Schöna.....	80
4.4.2 Osobnost a dílo židovského malíře Franze Rumplera	84
4.4.3 Zázračný rabín Nachum Sofer.....	85
4.5 Některé významné židovské rodiny v Tachově	87
4.5.1 Perletářský průmysl, rodina Adler	88
4.5.2 Dřevozpracující průmysl, rodina Kohner	89
5 Závěr	92
Seznam použité literatury a pramenů	94
6 Resumé	99
Seznam příloh	100
Přílohy	103

1 Úvod

Židé jsou v dnešní době známí především svým tragickým osudem během holokaustu, ve své práci bych ale ráda na základě dějin připomněla, že toto období nebylo prvním ani jediným projevem nenávisti vůči jejich národu v rámci historie.

Tato diplomová práce pojednává o historickém vývoji judaismu a o židovské kultuře. Jsou zde popsány nejdůležitější etapy, které zásadně ovlivnily život židovského obyvatelstva a to od samotného počátku vzniku až po jeho další vývoj v různých časových obdobích. Věnuje se principům judaismu obecně, ale také zahrnuje specifika vývoje v Čechách. Práce shrnuje některé dostupné prameny, jichž je možné k badatelské práci zaměřené k této tématice využít. Cílem je seznámit čtenáře s historickým vývojem judaismu v jednotlivých historických etapách, se židovskými tradicemi a rituály, a také s popisem života židovského obyvatelstva na Tachovsku s užším zaměřením na město Tachov.

Pro sepsání své práce budu využívat terénní výzkum, metodu vyhledávání informací z dostupné literatury a archivních dokumentů, a také zkoumání dostupných obrazových záznamů, které pomohou lépe dokreslit jednotlivé konkrétní události či osoby. Pro získání informací, týkajících se života židovského obyvatelstva na Tachovsku, bych chtěla úzce spolupracovat s pracovníky Státního oblastního archivu Plzeň, Státního okresního archivu Tachov a také s pracovníky Muzea Českého lesa v Tachově, konkrétně s Václavem Fredem Chvátalem a Štěpánem Čadkem, kteří se této problematice věnují.

Cílem této práce je připomenutí důležitých mezníků v historii Židů, které zásadně ovlivňovaly jejich život v různých etapách historického vývoje. Zároveň se pokusím na základě terénního výzkumu, dostupných archivních zdrojů a literatury, obnovit povědomí o některých aspektech života v tachovské židovské náboženské obci, včetně představení vybraných významných židovských osobností a rodin.

Úvodní kapitola je zaměřena na obecný popis historie Židů a to od období vzniku judaismu ve starověku až po současnost. Jsou zde popsány také vzájemné vztahy judaismu mezi dalšími silnými náboženskými směry, křesťanstvím a islámem.

V další kapitole je popsán judaismus v Čechách, je zde zmíněna stručná historie židovského obyvatelstva, vysvětlen vznik a vývoj tohoto náboženského směru a také princip víry. Zároveň budou představeny židovské zvyky a tradice, společně s tradičními židovskými symboly, které byly a jsou mnohdy zbytečně spojovány s představami o tajemných a nebezpečných židovských rituálech.

Poslední část práce je zcela zaměřena na historii a vývoj osídlení židovského obyvatelstva v tachovském regionu. Její součástí je také historie a vývoj židovské náboženské obce v Tachově, včetně představení vybraných osobností a rodin, které svým významem přesáhly hranice regionu a mnohdy i České republiky. Kapitola obsahuje i popis institucí a některých dostupných zdrojů, které umožňují badatelům čerpat podklady k této problematice.

Celá práce bude doplněna o obrazový materiál, v případě kapitoly věnované Tachovsku některé dobové i současné fotografie, které konkrétně v případě staveb umožní srovnání jejich podoby v historii a současnosti.

2 Stručná všeobecná historie Židů

K tomu, abychom lépe porozuměli židovskému náboženství a jejich způsobu života, je nutné znát dějiny tohoto národa. Kromě nástinu historie je také na začátku nutné osvětlit důležité pojmy, které budou v rámci práce používány.

Židé

Za Žida je považován ten člověk, který je příslušníkem tohoto národa tedy lidu Izraele nebo ten, který konvertoval k židovskému náboženství, judaismu. Příslušnost k lidu Izraele ve smíšených rodinách zaručuje původ ze židovské matky. V samotném státě Izrael dnes platí toto pravidlo jako právní základ pro určení židovské národnosti. V křesťanské společnosti se chápalo označení Žid jako někdo, kdo odmítal pravé zjevení a jejich tragický osud byl jen důkazem křesťanské pravdy. Židé se později rozdělili na dva hlavní směry, konzervativní a liberální.¹

Antisemitismus

Tento termín vznikl až v 19. století a pojem sám je velmi rozporuplný. Neoznačuje totiž nenávist vůči všem semitským národům, ale pouze k židovskému obyvatelstvu. Převažující motivace k nenávisti se dá rozdělit na ekonomickou, sociální, kulturní a náboženskou, v pozdější době také rasovou.² Tento fenomén je stejně tak starý jako Židé sami. Všechny tyto motivace vedly v historii k masakrům, inkvizičním procesům, vyhánění židovského obyvatelstva z měst i zemí a k jejich podezírání z nejrůznějších spiknutí.³ Do 19. století se tedy spíše používal termín antijudaismus⁴.

2.1 Období starověku a vznik judaismu

Většina pramenů uvádí, že historie Židů začíná v období 2. tisíciletí před naším letopočtem, tedy putováním Abraháma do země zaslíbené, Kenaánu⁵ (viz příloha č. 1), kolem roku 1250 před naším letopočtem. Tato oblast byla původně osídlena semitskými

¹ PAVLINCOVÁ H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 116

² BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005.

³ PAVLINCOVÁ H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 21.

⁴ Odpor či nepřátelství vůči židovskému náboženství (judaismu). Vzniká v souvislosti s prosazením tohoto směru v prvotní církvi, který se již na počátku šíření křesťanství vzdal dodržování židovského zákona, otevřel se vlivům helénismu a brzy naprosto převládl u křesťanů nežidovského původu. BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005.

⁵ Jako geografická veličina označuje od 15. století př. n. l. do helénistické doby syrské pobřeží a jeho zázemí až po Galileu. V širším smyslu označuje Kenaan pásmo v Palestině ovládané Egypťany, ve Starém zákoně západojordané území; ještě později pak celé území zaslíbené Hospodinem Izraeli a Izraelem obsazené a obývané. Jazykem, jímž se mluvilo, byl „řeč Kenaanu“. PAVLINCOVÁ H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 60.

Kenanejci. Právě jejich část, která se usadila na libanonsko-syrském pobřeží, utvořila později národ označovaný jako Foiničané. Na uvedeném území Kenaánu žily i další etnické skupiny a území se členilo na řadu menších městských států, které byly vesměs pod egyptskou vládou.⁶ Avšak jiný pramen hovoří o předcích Abraháma, kteří žili už v době bronzové jako nomádi v Mezopotámii.⁷

Starověký Izrael se tedy nalézal v průsečíku dalších kultur, např. egyptské, foinické a mezopotámské. Hranice této oblasti tvořilo na západě Středozemní moře, na východě byla hranice pohyblivá, její podoba závisela na velikosti obdělávané půdy, která přecházela v poušť. Taktéž jižní hranice byla tvořena pouští - Negev, a městem Beer Ševou. Severní hranice pak byla vymezena pohořím Hermon a městem Dan.⁸ (viz příloha č. 2)

Tenach⁹, především Pět knih Mojžíšových, se stala hlavním písemným zdrojem informací o židovském národu a jejich osazení Kenaánu. V první knize Mojžíšově Genesis je popsáno nejen stvoření světa, ale také právě osudy praotců židovského národa Abraháma, Izáka, Jákoba a Josefa, kteří putovali zeměmi Předního východu.¹⁰ Hebrejci, tamní název pro Židy, s sebou do Kenaánu přinesli i své náboženství, které vzývá jediného boha a otvírají tak ostatním lidem nové obzory. Do té doby pohanská božstva zosobňují přírodní síly a vystavují své vyznavače magickým silám v mezích stvořeného světa. Monoteismus, který Hebrejci vyznávali, však toto všechno překonává tím, „že uznává osobního, transcendentního, svobodného a suverénního Boha“.¹¹

Část Izraelců později odešla z Kenaánu do Egypta a tam se usídlili. Z biblických příběhů se dále můžeme dozvědět o jejich tamějším životě, o Jákobovi a jeho dvanácti synech, ale také o jejich postavení. Za dobu pobývání Hebrejců v Egyptě se z nich postupně stali otroci. Další důležitou postavou je Josef, syn Jákobův. Zrazený vlastními

⁶ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 5.

⁷ Co by měl každý vědět o židovství. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 15.

⁸ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 5.

⁹ Tenach či Tanach je nejběžnější židovské označení bible, které je sestaveno z počátečních písmen tří základních oddílů bible pojmenovaných Tóra (Pět knih Mojžíšových), Nevi'im (Proroci) a Ktuvim (Spisy). Křesťané převzali židovskou bibli prostřednictvím řecké Septuaginty. Takto vzniklý soubor nazvali Starý zákon pro odlišení od Nového zákona, který tvoří součást křesťanské bible. Díky tomu se pořadí i členění knih Starého zákona od Tenachu liší. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003.

¹⁰ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 5.

¹¹ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 9, 10.

bratry se po všech úskalích, také díky své moudrosti stal rádcem samotného faraona a správcem Egypta. Jeho bratři se obávali odplaty, avšak Josef slíbil, že se postará nejen o ně a jejich rodiny, ale také o všechnen židovský národ v Egyptě.¹²

Další zásadní postavou dějin Židů v Egyptě byl Mojžíš¹³. Mojžíš se narodil v Egyptě. Po tom, co zabil muže, který týral izraelské otroky, byl nucen uprchnout ze země. Dle biblického příběhu se mu během jeho pobytu ve vyhnanství zjevil Hospodin v hořícím keři a pověřil Mojžíše, aby se vrátil pro svůj lid a vyvedl jej z Egypta do Kenaánu, země zaslíbené. Mojžíš se tedy vrátil a žádal faraóna o propuštění židovských otroků. Ten to ale odmítal a za to stihlo Egypt 10 egyptských ran. Před poslední ranou, tedy vybitím všeho prvorozeného, se lidé židovského národa ochránili tím, že označili své dveře krví zabitého beránka. Poté se Židé vypravili na čtyřicet let trvající cestu do Kenaánu, v Bibli označovanou jako Exodus. Během tohoto putování se Hospodin Mojžíšovi zjevil na hoře Sinaj a předal mu Desatero. (viz příloha č. 3) Faraón nakonec Židy pronásledoval a chtěl je přivést zpět. Mojžíš však rozdělil moře a umožnil svému lidu přejít suchou nohou. Když se však egyptská vojska pokusila Židy pronásledovat, Mojžíš moře opět uzavřel a pronásledovatelé tak byli pohřbeni.¹⁴

K odchodu Židů z Egypta mělo dojít zřejmě za panování Ramesse II., tedy mezi lety 1290 až 1224 př. n. l. První zmínka o Izraeli pochází z doby Ramessova nástupce Merenptaha, který vládl mezi lety 1224 až 1214 př. n. l. Tedy již v té době byli Židé usazeni v oblasti Kenaánu. Izraelských kmenů bylo celkem dvanáct a pojila je dohromady víra v jediného Boha. Izraelité se postupně stávali dominujícím etnikem a Kenaán nazývali Zemí izraelskou.¹⁵

Izraelské kmeny se postupně usazovaly a opouštěly svůj nomádský styl života. Kromě pastevectví se zabývaly také zemědělstvím a řemesly. Veškeré tyto změny, vliv okolních států a nejrůznější válečné konflikty, vedly ke vzniku izraelského království.

¹² TER LINDEN, Nico. *Povídá se...podle Tóry*. Kniha Genesis 12 – 50. Benešov: EMAN, 2015. s. 48 – 182.

¹³ Mojžíš, hebrejsky Moše, je stěžejní starozákonní postava prostupující svým odkazem celý Tenach. Nejúžeji je Mojžíš spojen s vyvedením Izraele z Egypta a s přijetím Zákona na hoře Sinaj. ... Mojžíšova historičnost není nevývratně prokazatelná. Podle židovské tradice je Mojžíš autorem Pentateuchu (Tóra). PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 73, 74.

¹⁴ TER LINDEN, Nico. *Povídá se...podle Tóry*. Kniha Exodus. Benešov: EMAN, 2015. s. 185 – 209.

¹⁵ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 6, 7.

Prorok Samuel¹⁶ tedy svým pomazáním určil Saula¹⁷ králem roku 1030 př. n. l.¹⁸ Po jeho smrti se stal králem David, který vládl v letech 1000 až 960 př. n. l. Postava tohoto krále je velmi dobře známá z biblických příběhů. Nejvýznamnějším činem Davida bylo sjednocení izraelských kmenů. Za hlavní město zvolil Jeruzalém, který opevnil a nechal přestavět. Díky svým úspěchům na válečném poli vytvořil silné království.¹⁹

Po Davidovi se stal králem jeden z jeho synů, Šalamoun²⁰. Král Šalamoun vládl zhruba v letech 960 až 922 př. n. l. Za jeho vlády vznikl v Jeruzalémě Chrám (viz příloha č. 4) k počtě Hospodina. Šalamoun byl dle biblických příběhů považován za mudrce a byly mu připisovány biblické knihy Přísloví, Kazatel a Píseň písní.²¹ Záhy po Šalamounově smrti se izraelské království, vnitřně velmi slabé, rozpadlo na severní království Izrael a jižní království Judu. Mezi oběma královstvími docházelo k válečným střetům. Avšak severní království se stále častěji dostávalo také do střetů s Asýrií, která nakonec roku 721 př. n. l. dobyla Samaří, hlavní město severního království.²²

Judské království se střídavě potýkalo s okolními státy a stalo se tzv. nárazníkovým státem mezi Egyptem a Babylonskou říší. Nakonec bylo Judské království roku 587 př. n. l. dobyto Nebukadnesarem. Ačkoli byla hospodářsky a nábožensky nejvlivnější vrstva odvečena do Babylonu, Židé si stále dokázali zachovat své náboženství i kulturu.²³ Po tom, co byla novobabylónská říše vyvrácena Peršany a Médy, dovolil perský král Kýros, aby se Židé vrátili do své vlasti. Království však

¹⁶ Poslední z izraelských soudců. Předchůdce izraelských králů, hlava prorockého kruhu. Jako charizmatik (věřil ve zmocnění Duchem k určité funkci, úřadu) jen nerad souhlasil se zřízením izraelského království. Střežil Hospodinovu pravomoc proti svévolným „kněžským“ zásahům prvního krále. V Židovstvu platil Samuel za spoluautora Davidovy kroniky. PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 92.

¹⁷ První izraelský král. Proslul především jako hrdina, obránce Izraele před útočníky z okolních pohanských národů. PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 92.

¹⁸ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 12.

¹⁹ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 7.

²⁰ Šalamoun, hebrejsky Šlomo, třetí izraelský král, syn Davida a Bat-Šeby. Doba Šalamounovy vlády byla zlatou epochou Izraele, třebaže novější bádání leccos opravuje a posouvá do mladšího období. Spíše než vládcem velké říše byl lokálním vládcem Palestiny. Opíral se o jeruzalémskou elitu a sever země svázal se stavbou a významem jeruzalémského chrámu. ... Přes poměrně krátkou dobu úspěšné vlády se Šalamoun v pozdější tradici stal symbolem moudrosti. Jeho život připomínaly různé legendární příběhy. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc: 2003. s. 198.

²¹ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 7.

²² Co by měl každý vědět o židovství. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 15, 16.

²³ Co by měl každý vědět o židovství. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 16.

obnoveno již nebylo. Židé zbudovali kolem Jeruzaléma pospolitost na základě teokracie, tedy bohovlády. Rozhodující postavení ve společnosti získali kněží, v jejichž čele stál velekněz. Nejpočetnější skupinou obyvatel se stali potomci kmene Juda, a proto byli označováni hebrejsky jako Jehudim, Židé.²⁴

Jako další mezník v židovských dějinách můžeme označit helénistické období. Vítězství Alexandra Velikého v roce 333 př. n. l. nad perským králem Dareiem II. znamenalo pro Přední východ příchod helénistického vlivu. Ani po rozpadu říše na menší království nepozbyl helénismus své síly. Horní židovské vrstvy přijaly hovorovou řečtinu a přeložily do ní své spisy původně psané v hebrejštině. Většina obyvatel Judeji však odmítala helénistický vliv z obav ohrožení jejich tradiční víry. Ostatní Židé žijící v diaspoře²⁵ se však přizpůsobili a spojili řečtinu se svým náboženstvím i tradicemi. V Judeji se vyostřovalo napětí mezi pravověrnými a helénisty až do doby než došlo k pokusu o násilnou helénizaci země. Proti Antiochu IV. tak vypuklo povstání vedené rodem Makabejských. Roku 164 př. n. l. získali Makabejští zpět Jeruzalém.²⁶ Během následujících let docházelo k mnoha bojům uvnitř vládnoucí dynastie. V této době se rozvinuly tři hlavní proudy. Farizejové, kteří byli zastánci přísného zachovávání Tóry. Esejci, kteří se vyznačovali apokalyptickým a mesiášským očekáváním. Saducejové, většinou kněží a příslušníci bohatých rodin, kteří usilovali hlavně o náboženský a politický vliv.²⁷

Izrael se v průběhu svých dějin jako malý monoteistický stát střetával s nejrůznějšími pohanskými říšemi starověku. Když na závěr vlády Hasmonejců probíhaly boje uvnitř samotné dynastie, byl Izrael nucen čelit dalšímu střetu, tentokrát s Římem. Pompeius, římský politik a vojenský velitel, využil těchto vnitřních rozporů a roku 63 př. n. l. dobyl Jeruzalém. V roce 40 př. n. l. byl Římany jmenován novým králem Herodes. Ten je v dějinách znám jako tvrdý a krutý vládce zastávající prořímskou politiku. Jeho přístup vyvolal hlubokou krizi, která byla ještě prohloubena po jeho smrti, kdy Římané rozdělili říši mezi jeho potomky. V této době, za úřadování

²⁴ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 8, 9.

²⁵ Běžné označení židovských komunit mimo Izrael, vzniklých po zničení prvního, a zejména druhého chrámu a následného vyhnání Židů z Palestiny. Užívaným hebrejským ekvivalentem je gola nebo galut, v jidiš golet. Na rozdíl od řeckého výrazu mohou mít tyto ekvivalenty mírně pejorativní nádech. V Izraeli se tak označují Židé, kteří postrádají národního ducha a nechtějí se usadit ve znovuzískané vlasti. PAVLINCŮVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 34.

²⁶ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 9.

²⁷ *Co by měl každý vědět o židovství*. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 17.

Piláta Pontského, vystupoval v Galileji a Judeji Ježíš z Nazaretu, později nazývaný Ježíš Kristus. Začaly vznikat první křesťanské obce, jejichž někteří členové původně pocházeli ze židovského a později i z nežidovského prostředí. V následujících letech byli na předních pozicích saduceové, kněžská aristokracie a velcí vlastníci půdy.²⁸

Napětí a problémy v židovské společnosti dosáhly svého vrcholu roku 66 n. l. vypuknutím protiřímského povstání. Průběh celého povstání popsal ve svých spisech Josef Flavius²⁹, který se jako židovský velitel Galileje sám bojů proti Římu účastnil. Celé povstání skončilo roku 70 n. l. dobytím Jeruzaléma. Vliv židovských představitelů a jejich působení skončilo po první porážce v protiřímském povstání, kdy byl dobyt Jeruzalém a zničen chrám, který již nikdy nebyl obnoven. Po celé stavbě zbyla jen západní zeď, dnes známá jako Zeď nářků. Protiřímské povstání bylo definitivně skončeno až posledním povstáním Bar Kochby³⁰ v letech 132 až 135 n. l. Tato „židovská válka“ s sebou přinesla velmi těžké období pro celou společnost. Jen počet židovských obětí se dle Tacitových spisů odhaduje na 600 000. Od této doby se Židé na téměř 2000 let stávají národem bez vlasti a jsou rozptýleni po celém světě.³¹

2.2 Období středověku

Židovská diaspora se v době, kdy obyvatelé římské říše přijali křesťanskou víru, rozšířila již po celém známém světě. (viz příloha č. 5) Na konci antického období žili Židé v oblastech kolem Středozemního moře, na Středním východě, na jihu Arabského poloostrova a také v Persii, jižní asijské části Ruska až k Číně.

Židé doposud platili v římské říši za státem schvalované příslušníky s určitými právy a povinnostmi. Po nástupu křesťanství však platili pouze za obyvatele, kteří směli existovat jen proto, že se měli v budoucnu připojit ke „správné“ víře, tedy ke

²⁸ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 11.

²⁹ Židovský historik. Pocházel z kněžské rodiny, ale záhy se přiklonil k farizejskému hnutí. Zúčastnil se protiřímského povstání 66-70, byl zajat, později propuštěn a jako člen doprovodu Tita zažil dobytí Jeruzaléma a zničení chrámu. Usadil se v Římě a věnoval se spisovatelské činnosti. Psal řecky i latinsky. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc: 2003. s. 115.

³⁰ Jeho skutečné jméno znělo Šim'on bar Kosiva, vůdce druhého velkého povstání Židů proti Římanům (132-135 n. l.), které vyvolala politika římského císaře Hadriana. Bezprostředním podnětem bylo zbudování římské kolonie Aelia Capitolina na místě Jeruzaléma nebo vedle něj. Tehdejší duchovní vůdce Židů, rabi Akiva ben Josef, prohlásil Bar Kochbu za mesiáše. Když 134 dobyli Římané Jeruzalém, stalo se posledním útočištěm povstalců městečko Betar, které 135 padlo do rukou římského vojska. Mezi padlými obránci byl i Bar Kochba. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc: 2003. s. 53.

³¹ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 17.

křesťanství. V roce 553 Justinián I. vydal výnos O židech, který se týkal pravidel života Židů ve společnosti. Mnoho restriktivních nařízení se však nedodržovalo, například nové synagogy se stále stavěly a dokonce sám císař Justinián zasahoval do vnitřních židovských záležitostí.³²

V této době bylo pro všechny Židy žijící v diaspoře důležité uchovat si své náboženství, zvyky a kulturu. Již za císaře Vespasiána byl povolen ve městě Javne nejvyšší soudní židovský dvůr. Pod vedením Gamaliela II. se toto shromáždění soustředilo především na stanovení definitivního souboru biblických knih, a také na konečné podobě ústně tradovaných ustanovení a výkladů. Takto ústně předávaný zákon se stal právě v době diaspory poutem všech židovských obcí v různých zemích a zajišťoval tak společnou nábožensko-právní normu všem. Během dalších let vznikly dva Talmudy, Talmud babylónský a Talmud jeruzalémský, ten se však nezachoval v takové míře jako babylónský. Talmud³³ se tedy stal, vedle Tóry³⁴, jedním ze základů židovské kultury.³⁵

2.2.1 Židé pod vlivem islámu

„Muhammad, na rozdíl od Ježíše, nebyl narozen a vzdělán jako Žid, měl však přesto kontakty s židovstvím, jehož učení a úcta k psanému božskému zjevení v něm zanechala hluboký dojem. Dodnes zůstává záhadou, jak se pohanský obchodník z arabského kmene ovládajícího obchodní centrum Mekku. Muhammadovy záměry byly jasné: očekával, že mu přijetí izraelitských příběhů a židovských zvyků získá přízeň židovských kmenů v Medíně; doufal rovněž, že se připojí k islámské ummě (obci), i když

³² SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 26.

³³ *Pod tímto názvem figurují dvě díla: palestinský (jeruzalémský) a babylónský. Babylónský talmud má trojnásobný rozsah oproti palestinskému, stal se základem tradičního judaismu a běžně se pod označením talmud rozumí právě on. Tvoří jej dvě základní části: mišna, písemně zachycená ústní tóra a gemara, která je vlastně souborem komentářů a výkladů k mišně, vzniklým mezi 3. – 6. stoletím. ... Vedle nejdůležitějšího legislativního materiálu obsahuje talmud i množství materiálu hagadického, legendy, životopisy, matematické hříčky, přírodopisná pozorování a jiné.* PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 106.

³⁴ *V Pentateuchu výraz tóra označuje konkrétní nařízení nebo rituál. Současně je však celý Pentateuch považován za zjevení, kterého se podle tradice dostalo Mojžíšovi na Sinaji, a je proto nazýván Mojžíšova tóra nebo jen krátce Tóra. V plné šíři tak pojem tóra zahrnuje jak písemnou, tak ústní tóru. Výraz tóra tedy postihuje tři základní roviny: Pentateuch, souhrn učení písemné i ústní, veškeré židovské učení včetně jeho budoucích autoritativních podob.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 208.

³⁵ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 16.

si podrží svou víru. V Medínské ústavě, jeho smlouvě s arabskými a židovskými kmeny v oáze, Muhammad stanovuje, že „Židé mají své náboženství a muslimové své.“³⁶

Židovský středověk se datuje zhruba od 7. do přelomu 17. - 18. století. V rámci dějin jde tedy o období islamizace Orientu až do počátků emancipace. V průběhu 1. poloviny 7. století až do 11. století hovoříme o tzv. gaónském období, kdy se rozvíjela činnost vysokých talmudských učilišť, jejichž rektoři se nazývali *agon*. Také se vytvořilo další centrum židovské kultury na jihozápadě Evropy. A právě v této době se objevil v židovských dějinách nový prvek – islám. Převážná část židovských obcí se po arabizaci Předního východu, severní Afriky a Španělska dostala pod vliv islámu a jeho kultury. Díky tomuto vlivu se učenci vedle hebrejštiny uchylovali k použití arabštiny pro sepisování svých vědeckých a filozofických prací. Využití aramejštiny tak nadále oslabovalo, ale zcela nezmizelo, stalo se základem vzdělanosti rabínů.³⁷

Takzvaná Omarova charta z 9. století jasně vytyčovala postavení nemuslima, tedy Žida i křesťana, v muslimské společnosti. Židé tak byli považováni za druhořadé bytosti, na které byli uvalené diskriminační omezení jejich životů. Z těchto omezení se jednalo například o zvláštní daně, zákaz staveb synagog, veřejného provozování kultu, vlastnit zvířata k jízdě, bydlet mimo židovské čtvrti a vyloučení Židů ze všech vysokých funkcí. Židé tak přestali existovat jako zemědělský národ a začali se věnovat obchodu a řemeslům ve velkých islámských městech. Tato skutečnost dopomohla Židům, aby se stali bohatou buržoazií.³⁸

V 10. století se centrem židovské vzdělanosti stalo muslimské Španělsko. Tamější společnost zaujala k Židům velmi kladný postoj, a proto docházelo k rozkvětu židovské filozofie, vědy a poezie. Židům bylo dokonce umožněno zastávat vysoké funkce, což v době antiky bylo nepřípustné. Situace se začala měnit k horšímu při vzrůstajícím vlivu křesťanství a následujícímu přílivu Berberů, kteří přišli tamějším muslimům na pomoc. V důsledku toho byl na území Španělska zanesen náboženský nesoulad a pokusy o násilné obrácení Židů na muslimskou víru.³⁹ I přes všechny tyto

³⁶ COHEN, Mark, R. Pod křížem a pŕlměsícem. Židé ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2013. s. 69, 70.

³⁷ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 19 - 20.

³⁸ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 36.

³⁹ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 21.

náboženské neshody můžeme hovořit o zlatém věku pro židovské obyvatelstvo ve Španělsku.

2.2.2 Židé v křesťanské Evropě

Nová rodící se církve dostala od Izraelitů vše – Písmo, smlouvy, zákon, proroky, Pannu Marii, Ježíše Krista, apoštoly a dokonce i některé z prvních křesťanů, někteří z nich, jak uvádí v knize Choraqui (1995), vzešli z řad židovských esejců. Poté co Konstantin přijal křesťanskou víru, stalo se i křesťanství vládnoucím náboženstvím. Jedním z úkolů nového náboženství bylo potlačit moc a prestiž židovského národa, který nesl vinu na smrti Boha.⁴⁰ Tento konflikt byl také podněcován z druhé strany, tedy od samotných Židů, kteří nesouhlasili se vznikem nové církve a s novými myšlenkami, se kterými přicházela. Proto se začali stavět proti samotnému Ježíšovi a jeho žákům (např. apoštol Pavel, také původem Žid). Později se obrátili proti prvním vyznavačům křesťanství, z nichž mnozí, jak již bylo uvedeno výše, pocházeli z řad židovského obyvatelstva. Velmi negativně se stavěli hlavně proti prohlášení, že židovský Zákon je již přežitý a tudíž neplatný. Dalším úkolem vyznavačů křesťanství bylo vyvrácení tvrzení o židovském nároku na Bohem vyvolený národ. Aby však křesťanství přetrvalo, hlásalo, že nepřináší nic nového, pouze naplňuje samotný judaismus.⁴¹

Období středověku bylo plné omezování a násilí páchaného na Židech. Jedna z teorií, která vysvětluje příčinu negativního postoje vůči Židům, se spatřuje v tzv. judaizaci, tedy přebírání židovských praktik křesťany. Jak ve své knize uvádí Mark R. Cohen (2013), mnoho badatelů se domnívá, že právě judaizace křesťanů a pohanů byla důležitější příčinou antijudaismu než teologická opozice vůči židovství. Ve 4. století proti Židům ostře vystupoval Jan Zlatoústý. Nejedním učenec tvrdil, že jeho verbální agrese proti Židům pocházela ze strachu z judaizovaných křesťanů na jedné straně a z církevního opovržení Židy na straně druhé. Jeho kázání byla primárně zaměřena na křesťany a na odstrašení od spolčování se s Židy a slavení jejich svátků. A tak svým způsobem vytvořil představu o Židech jako o lidech zrudných a podlých, kteří v každém vzbuzovali hrůzu.⁴²

Nenávist vůči Židům byla posilována samotnou legislativou v zemích Evropy, kdy proti nim byly zaváděny nejrůznější represe. A proto se dějiny Židů v Evropě staly

⁴⁰ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 48.

⁴¹ COHEN, Mark, R. Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2013. s. 62, 63.

⁴² COHEN, Mark, R. Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku. Praha: Vyšehrad, 2013. s. 65, 66.

řadou vyhnání, vydírání, rabování, násilností a masakrů. V prvním tisíciletí se tato nenávist projevovala jen nenápadně, například v roce 613 vyhnáním Židů ze Španělska a v roce 629 vyhnáním Židů z Francie.⁴³ Během 8. – 10. století se Židé postupně usidlovali v dalších zemích Evropy, především ve střední Evropě. (viz příloha č. 6) Díky tomu se v rámci Evropy utvořily dvě hlavní židovské kultury – sefardská⁴⁴ a aškenázská⁴⁵. V této době byli Židé většinou tolerováni, avšak tomu brzy udělaly přítrž Křížácké výpravy.

První křížovou výpravu vyhlásil v roce 1095 papež Urban II. na koncilu v Clermont-Ferrand. Cílem této výpravy bylo vysvobození Svatého hrobu z rukou nevěřících. Tato výprava byla bez jakékoli královské autority v čele a její organizace byla velmi chaotická. Potraviny pro vojáky byly pořizovány z míst, kudy vojska táhla. Jako příhodná místa pro rabování tak posloužily především židovské osady. Křížáci své chování ospravedlňovali heslem „Proč táhneme ke Svatému hrobu a necháváme tu svobodně prospívat Židy, nepřátele Krista.“ Ačkoli Jindřich IV., pověřil biskupy, knížata a hrabata, aby zaručili a zabezpečili ochranu Židům. Avšak protižidovská nálada už v té době přerostla v židovskou katastrofu.⁴⁶ Paul Spiegel (2010) ve své knize o této době uvádí: „*Obrovská vlna takzvaných křížáků se valila Evropou směrem na Blízký východ. Svatým úkolem bylo zabít muslimy. Proč ne také Židy? Žili u nich, to byla výhoda. Proč by se tedy na nich „rytíři“ nepocvičili? Vždyť to byli Boží vrahové. A byli to „nevěřící“, zrovna tak jako muslimové. Ani jedni, ani druzí nechtěli uznat Ježíše za*

⁴³ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 49.

⁴⁴ *Sefardové, potomci Židů, kteří žili ve Španělsku a Portugalsku do vypovězení 1492. Politicky a jazykově byli španělští Židé spojeni s židovským centrem v Babylónii. Po pronásledování za vlády Almohádů se židovské osídlení stáhlo především do křesťanské části Iberského poloostrova, kde bylo posléze vystaveno tvrdému christianizačnímu tlaku za pomoci španělské i portugalské inkvizice. Po masovém pronásledování 1391 velká většina Židů přistoupila na konverzi ke křesťanství, ale v soukromí dále praktikovala judaismus (maranové). Po vyhnání směřovala první vlna vystěhovalců do severní Afriky, Itálie a Turecka, další do Anglie, Ameriky a západní Evropy. Sefardové mluvili tzv. židovskou španělštinou (ladino). PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 183.*

⁴⁵ *Aškenázové, označení Židů, kteří původně obývali oblasti nazývané ve středověké hebrejštině Aškenaz. Zpočátku tak byli nazýváni němečtí Židé, jak to dokazují hebrejské prameny z 12. století, později asi ve 13. – 14. století bylo rozšířeno i na Židy ze severní Francie, Anglie a severní Itálie. Postupně velká část aškenázských Židů migrovala do zemí střední, východní a severovýchodní Evropy. Na počátku 19. století tvořili 90% celkové světové židovské populace. Velká většina z nich byla vyvražděna v období holocaustu. V průběhu svých dějin vytvořili vlastní tradice, kulturu a literaturu, jejímž jazykem je jidiš, směs střední horní němčiny, hebrejštiny a jazykových prvků těch oblastí, kde se nacházeli. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 49.*

⁴⁶ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 39.

*Mesiáše. Myšlenka se proměnila v čin a stateční válečníci církve řádili v Evropě v krvavém opojení.*⁴⁷

Masakry se pak v již menší míře opakovaly během druhé křížové výpravy. Nové tažení započalo na Velikonoce roku 1146 pod velením krále Ludvíka VII. Tentokrát bylo ustanoveno, že Židé budou platit, avšak neměli být vražděni nebo násilně obraceni na křesťanskou víru. Křesťané tak měli plné právo využívat židovské bohatství a Židé museli podporovat křížácká vojska. V tomto duchu se nesly nové masivní útoky především na hospodářské postavení Židů.⁴⁸ Projevy nenávisti se přenesly v roce 1189 i do Anglie. Už v roce 1190 se zapsala do jejich dějin událost z města York, kde Židé, v rámci protizidovských nepokojů, po své marné obraně spáchali hromadnou sebevraždu.⁴⁹ Tato událost je však v jiných pramenech označována za masakr. „16. března roku 1190, večer sabatu před Pesachem, skupina mužů složená z kněží, baronů zadlužených Židům a křížáků čekajících, aby se přidali k Richardu I. podpálili židovské domy a ukradli všechny jejich cennosti. Židé vedení Joscem, prominentním Židem z Yorku a jejich rabim Yom Tovem utekli do hradu. Richard Maleby, šlechtic, který dlužil velkou sumu židovským lichvářům, a další zadlužení šlechtici veleli útočnickům. Židé odolávali 6 dní. Kámen shozený z věže zabil omylem mnicha, který přicházel každé ráno odsloužit mši, což rozlítlo dav. Židé čelili výběru - konvertování ke křesťanství či smrt, většina si vybrala smrt spácháním sebevraždy po zničení svého majetku. Podle tradice zabil Josce svou ženu a dvě děti a potom byl zabit rabim, který měl zemřít poslední. Pár židovských obyvatel Yorku odmítlo sebevraždu a rozhodlo se otevřít bránu a přijmout křesťanství, všichni byli místo toho zavražděni. Přes 150 Židů z Yorku zemřelo, šerif zmizel a dluhopisy byly spálené na podlaze kostela.“⁵⁰ (překlad autorka)

⁴⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 77, 78.

⁴⁸ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 42.

⁴⁹ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 25.

⁵⁰ *On the Sabbath eve before Passover (Shabbat Hagadol), a group made up of clergymen, barons indebted to the Jews, and Crusaders waiting to follow Richard set Jewish houses on fire and stole all their valuables. The Jews under Josce, a prominent Jew of York, and their rabbi, Yom Tov of Joigny (a contemporary of Rabbenu Tam and author of the Yom Kippur Hymn Omnam Ken), fled to the castle. Richard Malebys (a noble who owed large sums to Jewish moneylenders) and other indebted nobles commanded the attackers. For 6 days the Jews held out. A stone thrown from the tower killed a monk, who came each morning to celebrate mass, and inflamed the crowd. Facing the choice of baptism or death, most chose death, committing suicide after destroying their belongings. According to tradition, Josce killed his wife and two children, and was in turn killed by the rabbi who was the last to die. The few who remained alive opened the gate and requested baptism, only to be massacred anyway. Over 150 Jews died, the sheriff of York dismissed, and the bonds of debts to Jews which were kept for safekeeping in*

Navzdory všem událostem během křížových výprav, některá ochranná opatření panovníků vůči židovskému obyvatelstvu byla účinná a židovské obyvatelstvo bylo v bezpečí. V rámci třetí křížové výpravy rabín Eleazar z Wormsu podává zprávu o porážce křížáků na Blízkém Východě a zároveň projevil obavy z volání po nové křížové výpravě a tím i z nového nebezpečí antijudaistických nálad. Zároveň se však v pamětech rabína Eleazara objevil i důkaz o účinné ochraně proti hrozcímu násilí ze strany německého panovníka. Německý císař Fridrich I. Barbarossa ustanovil velmi přísné tresty za násilí páchané na Židech a tím židovské poddané ochránil. Dalším projevem přímé ochrany ze strany panovníka bylo popsáno v dopise z Mohuče, kdy bylo vysláno císařské vojsko do židovské čtvrti, které se postavilo rozlíceným křížákům.⁵¹

V mezidobí jednotlivých tažení se však židovskému obyvatelstvu pronásledování nevyhýbalo. Antijudaisticky naladěná společnost jim dávala za vinu nejrůznější katastrofy, které v té době Evropu a jednotlivé země zasáhly. Židé byli například obviňováni z toho, že můžou za morové epidemie, které Evropu sužovaly. Jelikož v té době neměli lidé povědomí o bakteriích a virech, byli Židé obviňováni z toho, že otrávil vodu ze studní. Pravdou bylo, že Židů zemřelo na mor méně než křesťanského obyvatelstva. Paul Spiegel (2010) ve své knize uvádí, že toto bylo způsobeno zřejmě tím, že židovští obyvatelé měli lepší hygienické podmínky ve svých obcích a dodržovali rituální koupele, což přispělo k menšímu rozšiřování nemoci.⁵² Další byla například obvinění z rituálních vražd dětí. Takové obvinění bylo poprvé vzneseno roku 1144 v anglickém Norwichi. Dále byli Židé podezíráni z týrání a znesvěcování hostií. Většina těchto nesmyslných obvinění postupně vyústila k postupnému vyhnání Židů z jednotlivých evropských zemí.⁵³

V roce 1215 byla přijata další protijudaistická opatření na IV. lateránském koncilu. Ve snaze odlišit židovské a křesťanské obyvatele museli Židé nosit odlišné oblečení. Mezi odlišující znaky patřil špičatý klobouk, který nebyl vždy jen diskriminační, nosili jej starozákonní svatí, Josef a apoštolové. Až později se Židé označovali žlutou skvrnou

York Minster were burned on the floor of the church. The history of the Jewish people [online]. Dostupné z URL: < <http://www.jewishhistory.org.il/history.php?startyear=1190&endyear=1199> > [cit. 2016-03-01].

⁵¹ CHAZAN, Robert. Židé středověkého západního křesťanského světa. Argo, 2009. s. 219, 220.

⁵² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 78.

⁵³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 78.

nebo žlutým kruhem na vnější straně jejich oděvu.⁵⁴ Leo Pavlát (1997) uvádí detailnější popis těchto opatření. „Židovské znamení se v různých zemích lišilo. Mělo podobu žlutého či červenobílého kolečka či pásky na svrchní části oděvu, dále zvláštní pláštěnky, kápě, čepce či klobouku, krejzlíku, stužky do vlasů. Z Itálie jsou známy i červené zástěry pro ženy či zvláštní modré stuhy. V německých zemích a zemích rakouské koruny se stal typickým židovským znamením žlutý špičatý klobouk, který přešel i do znaku pražské židovské obce. Až na nečetné výjimky Židé nosili potupné znamení téměř ve všech evropských zemích. Tato povinnost přitom trvala mnoho set let.“⁵⁵

Ochrana Židů králem a později i šlechtou byla v rámci událostí 13. a 14. století nedostatečná. Kromě náboženské nesnášenlivosti byl důvod i ekonomický, to způsobovalo trvalý konflikt mezi Židy a měšťanstvem. Židé nesměli vlastnit půdu a v řemeslech byli velmi omezeni, a tak se jejich hlavní obživou stal obchod a finančnictví. Stále však představovali pro své okolí konkurenci. Postupně Židé ze strachu před násilím prchali ze západní do střední části Evropy. Ani v Německu už pro židovské obyvatelstvo nebylo bezpečno. V 16. století se proti Židům postavil Martin Luther. Ve svém přístupu k Židům zaujal do jisté míry postoj jako před ním Mohamed, zakladatel islámu. Oba dva totiž nabízeli židovskému obyvatelstvu možnost podvolit se nové náboženské pravdě. Po odmítnutí se tak vstřícný postoj změnil v nenávisť. Svou zášť tak Luther vyjádřil ve své knize O Židech a jejich lžích z roku 1543 (viz příloha č. 7), kde navrhoval zapalovat synagogy a ničit všechny židovské domy. Dále bylo doporučováno odebrat Židům veškeré knihy a rabínům pod pohrůzkou smrti zakázat vyučovat. Toto učení ovlivnilo do jisté míry německou evangelickou církev a další vliv mělo na myšlení v době nacismu.⁵⁶

A tak se centrum židovského života a kultury přesunulo do Polska, kde jim byly vytvořeny příznivé podmínky pro život. V 16. století se také začalo ve spojení s Židy používat označení pro jejich osady či čtvrtě, ve kterých žili dobrovolně či sem byli násilně přesunuti, *ghetto*^{57,58} Existence oddělených prostorů pro život byla známá už

⁵⁴ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 29, 30.

⁵⁵ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 89, 90.

⁵⁶ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 88.

⁵⁷ Slovo *italského původu, odvozené od jména benátské čtvrti Ghetto Vecchio, se používalo k označení čtvrtí nebo separovaných částí měst určených židovským komunitám k obývání. Židé tvořili uvnitř*

mnohem dříve. Židovští obyvatelé v období středověku nejprve bydleli v uzavřených ulicích a čtvrtích, což prozatím nemělo žádný diskriminující charakter, jelikož tak bydleli například cechovně organizovaní řemeslníci. Tento způsob života vyhovoval i samotným Židům, jelikož chtěli bydlet co nejbližší k synagogám. V těchto ulicích existovala infrastruktura potřebná pro život podle pravidel judaismu. Byli zde například košer řezníci, místa pro rituální koupele a podobně. Až teprve po Basilejském koncilu v roce 1434 byla zřizována první ghetta, aby Židé bydleli co nejdále od kostelů a byli odděleni od křesťanů. V Německu bylo nejstarší ghetto zřízeno v roce 1462 ve Frankfurtu nad Mohanem.⁵⁹ Konečnou podobu ghetta dostala po vydání papežské buly Pavlem IV. roku 1555, již se systém zavírání Židů do ghatt rozšířil postupně do zemí celé Evropy. Vznikaly uzavřené čtvrti obehnané zdmi či hradbami spojené s okolím jen několika branami. Strážníci dbali na to, aby byla dodržována všechna omezení - Židé nesměli strávit noc mimo ghetto a brány musely být uzavřeny se soumrakem. Největším problémem se stala velikost ghatt, která byla stále stejně velká navzdory narůstající populaci uvnitř. Z tohoto důvodu byla ghetta přelidněná, byly zde četné požáry a nemoci se zde šířily daleko rychleji než v ostatních částech měst.⁶⁰

2.3 Období novověku

Přelom středověku a novověku byl poznamenán hlavně neustálým nuceným přemísťováním Židů, jejich vyhošťováním z jednotlivých zemí a nemožnost se vracet několik desetiletí i celá staletí. Židé z Anglie byli vypovězeni již v roce 1290 a za jejími hranicemi museli zůstat až do roku 1650. Francouzští Židé byli v rámci dekretů ze 14. století vyhnáni až do Velké francouzské revoluce roku 1789. Odchod Židů poznamenal také Německo, Rakousko a Rusko během 15. století, kde Židé nesměli opětovně žít až do roku 1722. V Rusku bylo v roce 1791 vymezeno pásmo

hostitelské společnosti do jisté míry uzavřené enklávy, dané odlišnou kulturou i náboženstvím. Systém násilné segregace vznikl zejména ve středověku jako přímý důsledek učení křesťanské církve a po vydání papežské buly Cum nimis absurdum (1555) se rozšířil po celé Itálii. Zdi ghatt se v Evropě začaly hroutit až pod nárazem osvícenského chápání společnosti a díky ideálům humanistického myšlení, které vyvolaly tendence k asimilaci Židů. Systém ghatt byl v Evropě obnoven na základě rasistické ideologie nacismu za 2. světové války. PAVLINCŮVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 43.

⁵⁸ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 88.

⁵⁹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 29.

⁶⁰ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 89.

z 25 provincií, které byly určeny jako jediné území, kde Židé mohli žít. Tento systém platil až do revoluce v roce 1917.⁶¹

Neustálé násilí a vraždění se Židům nevyhýbalo ani na počátku novověku. Stereotypy, které přivedlo náboženské, sociální a ekonomické postavení Židů ve společnosti, prohlubovaly antijudaistické postoje. Velké násilnosti, označované později jako pogromy⁶², stály život stovky lidí. Například v letech 1648 – 1649 bylo vyvražďeno na 100 000 židovských obyvatel v Polsku, Litvě a Bělorusku kozáky vedenými Bohdanem Chmelnickým.⁶³ Nový příliv protižidovských nálad poznamenal i konec 19. století. Od 70. let byla ožívována stará protižidovská témata a vyvolávána nová politická, ekonomická a rasová obvinění. Vznikly nové politické strany s protižidovským programem v Rakousku a Německu. Ve Francii byla rozpoutána silná protižidovská nálada po tzv. Dreyfusově aféře⁶⁴ v roce 1894.⁶⁵ Největší pogromy byly především na území Ukrajiny po smrti Alexandra II. roku 1881. Tento stav vyústil k emigraci více než 2 milionů Židů do Spojených států amerických.⁶⁶

⁶¹ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 93.

⁶² *Pogrom (rusky pustošení, masakr) Původně obecně používané označení pronásledování určité skupiny obyvatelstva spojené s pleněním a násilnostmi. Postupně se vžilo jako název výtržností a násilností páchaných na Židech, zejména v Rusku a ve východní Evropě. Důvodem byly náboženské předsudky, ale také motivy ekonomické a v moderní době i politické. Jako pogrom se též označují pronásledování a vraždění Židů ve středověku a na počátku novověku, např. během křížových výprav a tzv. černé smrti v západní Evropě, které vedly k migraci Židů na východ.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 166.

⁶³ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 94.

⁶⁴ *Nenápadně začala 15. října 1894 největší francouzská politická aféra konce 19. století. Mladý důstojník generálního štábu Alfred Dreyfus, který byl židovského původu, byl tehdy obviněn z vlastizrady, kdy údajně předal německému vyslanectví kopie pěti tajných dokladů o činnosti generálního štábu. Kapitán Dreyfus sice od začátku vinu popíral a důkazy proti němu byly falešné a zmanipulované, přesto byl už v prosinci téhož roku odsouzen na galeje a k doživotnímu vyhnanství na Ďábelských ostrovech. Procesem s Dreyfusem, který tehdy ve Francii vyvolal silné protižidovské nálady, se ale aféra teprve rozbíhala. V březnu 1896 se objevily důkazy o Dreyfusově nevině, vedení armády ale nechtělo připustit své pochybení a skutečný pachatel byl začátkem ledna 1898 zproštěn obvinění. Důsledkem Dreyfusovy aféry bylo značné omezení vlivu armády, která se tak dostala pod větší kontrolu veřejnosti a církve. Následně vše vyústilo až v konec římskokatolického náboženství jako státního náboženství ve Francii v roce 1905. Aféra také významně změnila klima ve francouzské společnosti popularizací republikánských demokratických hodnot. Díky aféře došlo ovšem také k nárůstu příznivců nedemokratické pravice, která však ve Francii, na rozdíl od Německa nebo Itálie, nikdy nezískala dominantní podporu veřejnosti.* Česká televize [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1379230-dreyfusova-afera-zacala-nenapadne> > [cit. 2016-03-07].

⁶⁵ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 31.

⁶⁶ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 94.

Avšak ne všechno pro židovské obyvatelstvo bylo v novém období jen špatné. Renesance přinesla velké změny a zároveň odstranila spoustu překážek ze života Židů. Po třicetileté válce někteří šlechtici dovolili, aby se Židé mohli uplatňovat v obchodě. Některá knížata dokonce zaměstnávala tzv. dvorní Židy, které využívala jako své rádce.⁶⁷ Snaha o začlenění židovského obyvatelstva do společnosti postupně vedla k jejich zrovnoprávnění tzv. emancipaci. První zemí, která podpořila židovské emancipační hnutí, byla Francie. Osvícenství, v jehož popředí stál Voltaire, Montesquieu, Rousseau a další podpořilo změny v životě uvnitř ghetta. Po přijetí Deklarace práv člověka a občana se dočkalo na 50 000 Židů z Alsaska a francouzského středomoří svobody. Ústavodárné shromáždění ve Francii přijalo plně emancipační zákon 27. září 1791.⁶⁸ 28. září 1791 zdi ghett padly a francouzští Židé obdrželi stejná práva jako křesťané.⁶⁹ Výzvy k toleranci a přiznání svobody a lidské důstojnosti každému člověku vedly ke zlepšení života i v ostatních evropských zemích. Avšak naproti tomu se právě toto stalo zdrojem napětí mezi ortodoxními Židy a těmi, kteří osvícenské ideje přijali za své. Dalším pokrokem bylo v roce 1812 vydání ediktu Friedrichem Wilhelmem III v Prusku, který zaručoval Židům stejná práva jako křesťanům.⁷⁰ Židé se postupně začali objevovat na univerzitách a začali si osvojovat poznatky z novodobé kultury a vědy. Židé se také začali mnohem více objevovat ve městech a dosahovali společenského postupu.⁷¹ Francii následovaly postupně i další evropské země, Německo v roce 1848, Anglie v roce 1858, Rakousko-Uhersko v roce 1867, Itálie v roce 1870 a Rusko v roce 1917.⁷²

Nově získaná politická vítězství a emancipace ovlivnily životy Židů. Museli změnit nejen své myšlení a víru, ale také oblečení a jazyk, jména a povolání. Toto období přineslo ale také nové myšlenky a naděje. Život v uzavřenosti ghetta spočíval v tom, že víra existovala ve vymezeném společenství. Celé společenství mělo své

⁶⁷ *Co by měl každý vědět o židovství*. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 138.

⁶⁸ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 29.

⁶⁹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 65.

⁷⁰ *Co by měl každý vědět o židovství*. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 138.

⁷¹ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 29.

⁷² CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 66.

náboženství, jazyk, zákony, zvyky a soudy. Tento systém však začal mít mezery právě s příchodem emancipace.⁷³

V tomto období, tedy na konci 18. století, vznikl novodobý chasidismus⁷⁴ na Ukrajině a v Polsku. Bylo to v době, kdy probíhala duchovní krize po masakrech spáchaných kozáky. Z řad ortodoxních rabínů přicházela velká kritika na první generaci chasidů. Avšak toto napětí postupem času ustávalo a chasidismus se stal nakonec jedním z ortodoxních směrů.⁷⁵

Další reakcí na protižidovské nálady v Evropě byl zrod sionismu⁷⁶. Tento směr se začal pomalu vyvíjet v 19. století, kdy Moses Hess a Leo Pinsker z Oděsy sepsali po vypuknutí pogromů výzvu k židovské emancipaci. Za skutečného zakladatele je však považován Theodor Herzl, který po Dreyfusově aféře označil protižidovské nálady za národní problém a poukázal na jeho jediné řešení - ustanovení židovského státu. První kongres sionistů se konal na konci srpna 1897 v Basileji, touto událostí začínají i dějiny sionistického hnutí, které usilovně budovalo osídlení v tehdejší Palestině.⁷⁷

2.4 Od 20. století po současnost

Vliv na události počátku 20. století měly bezpochyby události z konce 19. století. Ačkoli se judaismus rozvíjel a vzkvétal, jako protiklad se v témže období rozšiřoval antisemitismus podporovaný nejrůznějšími teoriemi. Jedna z teorií, které měly podnítit protižidovské nálady, byla vědecky podporovaná verze o nebezpečí židovského genetického fondu. Co se týče zevnějšku, měl židovský typ mít kudrnaté vlasy, tmavé oči, křivý nos a ploché nohy. Dále měli mít odporné charakterové

⁷³ CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 67.

⁷⁴ *Mystické náboženské hnutí východoevropských Židů. Vzniklo v pol. 18. století na jihovýchodě Polska, postupně se rozšířilo mezi širokými vrstvami židovského obyvatelstva Ukrajiny, Haliče, středního Polska, Bílé Rusi a Uher a do určité míry i na Litvě, kde však měl chasidismus četné odpůrce v rabínských kruzích. Ke vzniku chasidismu přispěly vnější okolnosti i vnitřní židovské faktory. Během židovského osvícenství došlo ke sblížení chasidismu a rabínské ortodoxie v boji proti společnému nepříteli. Základním učením chasidismu je panteistická myšlenka, že Bůh je přítomen v celém stvoření, tedy i v hmotě. Dokonce i zlo představuje v tomto systému nepatrný stupeň dobra.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 97, 98.

⁷⁵ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 28.

⁷⁶ *Hnutí za národní emancipaci židů v diaspoře, jedna z forem evropského nacionalismu 19. století. Sionismus měl primárně sekulární program vycházející z teze, že dějiny Židů provází chronický antisemitismus, že Židé nejsou pro své okolí přijatelní a koncept asimilace, jak ho formulovala haskala a reformní judaismus, je chybný. Na tomto předpokladu vybudoval zakladatel sionismu Theodor Herzl ideologii, jejíž osou byl návrat Židů do Palestiny a vytvoření židovského státu.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 188.

⁷⁷ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 31, 32.

vlastnosti, jako např. Istivost, handlování a zájem o peníze.⁷⁸ Další teorie podporovaly domněnky o tom, že Židé stojí za celosvětovým negativním vývojem ve všech odvětvích. V podstatě byla oživena obvinění ze středověku, ale namísto travičů studní a šířitelů epidemií byli příslušníci židovských obcí představováni jako nebezpeční konspirátoři. Zbraň do rukou antisemitistům dali samotní Židé. V reakci na shromáždění Židů ve Francii v roce 1807 bylo v roce 1860 založeno Všeobecné židovské spolenectví, které mělo pomáhat Židům v zemích, kde byli sužováni diskriminací. Avšak antisemitisté považovali toto uskupení za centrum židovských intrik.⁷⁹

V Rusku však šla tato myšlenka ještě dál, bylo potřeba svést na někoho vinu za politická a sociální pochybení. A tak příslušné carské organizace nechaly sepsat spis, který měl dosvědčit nebezpečí, které Židé představovali pro celý svět. Spisy byly pojmenovány jako Protokoly sionských mudrců. (viz příloha č. 8) Protokoly měly vypadat jako by jejich autorem byla nějaká tajná židovská organizace. Spisy se tak staly zdrojem argumentů pro další vývoj v Evropě. V Rusku vypukly další pogromy, které trvaly do roku 1906. A další následovaly během ruské revoluce, odhadem bylo zavražděno přibližně 150 000 židovských občanů. Tyto události vedly k emigraci Židů do Ameriky, Palestiny, jižní Afriky, Argentiny a Kanady.⁸⁰

V Německu Protokoly ovlivnily vývoj události především po 1. světové válce, kdy jim uvěřili především lidé frustrovaní z prohry a antidemokraté. Část obyvatel věřila, že za ztracený řád může nastolená demokracie a Protokoly a struktura nacismu odpovídala přáním těch, kteří Protokolům uvěřili. Dalším tahem upevnění strachu ze židovského spiknutí bylo vydávání listu *Der Stürmer*, který vycházel od roku 1927 až do konce 2. světové války. Dle článků uváděných v tomto listu byli Židé v pozadí za mnohými nepřáteli Německa. Stejně tak bylo podporováno tvrzení, že nejsou rozdíly mezi západním kapitalismem a východním komunismem, jelikož oba jsou ve skutečnosti agenty tajné židovské organizace. Další listy a vznik nejrůznějších svazů⁸¹

⁷⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 101.

⁷⁹ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 98, 99.

⁸⁰ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 102.

⁸¹ *Dalšími nositeli antisemitismu v Německu byli Theodor Fritsch a svaz Reichshammerbund, který byl založen v roce 1912, stejně jako Všeměnecký svaz, který se potom vyvinul v Německý národní ochranný a vzdorný svaz. ... Od roku 1902 vydával Fritsch ještě časopis Der Hammer. Fritsch byl typickým představitelem středostavovského a maloměšťáckého antisemity. V roce 1912 zveřejnil předseda Všeměneckého svazu Heinrich Class, pod pseudonymem Daniel Frymann v Lipsku spis s příznačným názvem Wenn ich Kaiser wär. Zde se již nejedná o konzervativní antisemitismus á la Treitschke, ale o*

byly jen logickým vyústěním celé protižidovské nálady v tehdejší socialistickém Německu.⁸²

Podporu našel antisemitismus i v náboženských spolcích. Němečtí křesťané, věroučná společnost, označovala rasové stanovisko za Boží vůli a poslání Židů důrazně odmítla ve své směrnicí, která byla vydána 26. května 1932. Směrnice nabádala k tomu, že v Písmu svatém se přímo hovoří o zakázané lásce, a tudíž je třeba zakázat veškeré sňatky mezi Němci a Židy. Církev jako taková se však proti těmto názorům stavěla. Například v Německu velmi známý Dietrich Bonhoeffer se veřejně zastal Židů ve svém kázání.⁸³

Zřejmě nejtragičtější období pro židovský národ započalo roku 1933, když 30. ledna prohlásil německý prezident Hindenburg za nového kancléře Adolfa Hitlera, autora knihy *Mein Kampf* z roku 1924, která vedla k pozdějšímu vyhlazování Židů. Hitler byl jedním z mocných představitelů evropských zemí, kteří využili proti Židům již výše zmíněné Protokoly, které byly od roku 1933 dokonce povinnou školní četbou. Již 1. dubna 1933 se uskutečnil bojkot všech židovských obchodů a 7. dubna následoval Zákon o obnově úřednictva, který znemožňoval židovským občanům zastávat své funkce. Nacisté poté využili veškeré protižidovské stereotypy ve svém systému propagandy. Američan Raul Hilberg shrnul likvidační proces do čtyř bodů: definice Židů, vyvlastnění, koncentrace, zbavení se Židů. Holokaust byl v dějinách výjimečným zločinem především svým pojetím, provedení a také rozsahem. Historická perzekuce splňovala první tři body uvedené R. Hilbergem a poslední se uskutečnil vždy jen zčásti. Za 2. světové války, tedy v období holokaustu, dosáhl počet obětí děsivého vrcholu, o život v tomto období přišlo kolem 6 miliónů evropských Židů.⁸⁴

Další vývoj po roce 1933 vedl k nezvratným událostem, které se později v dějinách označují jako Konečné řešení židovské otázky. Avšak můžeme v literatuře nalézt další označení stejného významu – genocida, holokaust nebo šoa⁸⁵. Prvním

rasový antisemitismus. Class hovoří o rasové neslučitelnosti Němců a Židů a o morální a charakterové méněcennosti židovské rasy. SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 104.

⁸² SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 103, 104.

⁸³ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 105.

⁸⁴ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva.* Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 101.

⁸⁵ *Holocaust hebrejsky šo'a v obecném významu genocida, vyvraždění národa; ve vztahu k Židům nepřesné označení éry nacistické perzekuce Židů v letech 1933 – 1945 (nepřesné proto, že pod termín holocaust spadá též násilná likvidace některých jiných menšin, např. Romů). Holocaust začal okamžitě s nástupem nacistického režimu 1933 politickou a občanskou diskriminací Židů v Německu, která byla*

krokem ke konečnému řešení se staly tzv. Norimberské zákony⁸⁶ přijaté 15. září 1935. Dalším krokem byla tzv. Křišťálová noc, která proběhla z 9. na 10. listopad 1938. Za této noci bylo vypáleno nebo zničeno na 267 synagog a vyrabováno zhruba 7 500 židovských obchodů. Již v roce 1938 opustilo Německo asi 150 000 Židů, po obsazení Rakouska se přidalo dalších 33 000 židovských emigrantů. Přestože svět byl o situaci protizidovských zákonů a pronásledování Židů obeznámen, jen málokteré země nabídly pomoc. V první polovině roku 1939 emigrovalo dalších 70 000 Židů, což stěžovalo možnost nalézt přijetí v bezpečné zemi. S postupujícími vojsky a přibývajících okupovanými zeměmi šla ruku v ruce výstavba nových ghatt a koncentračních táborů nejrůznějších typů a velikostí.⁸⁷

V září 1941 bylo vydáno nařízení o označování Židů žlutou hvězdou a v říjnu následoval úplný zákaz emigrace Židů. Od této chvíle byla emigrace nemožná, a tak zbývala jen fyzická likvidace. Na konferenci ve Wannsee 20. ledna 1942 se projednávala konkrétní podoba realizace genocidy Židů. Toto vedlo ke změně koncentračních táborů na typ vyhlazovacích a byly zahájeny pravidelné transporty z ghatt právě do těchto táborů.⁸⁸

Avšak po celou dobu holokaustu nebyli Židé jen oběťmi, pokoušeli se také nejrůznějšími způsoby bránit. Jako příklad lze uvést jejich účast na různých povstáních v ghettech či koncentračních táborech, která umožnila nejen útěk, ale také ztěžovala další postup při likvidaci, např. při zničení krematorií v Osvětimi-Březince nebo neobnovení provozu táborů Treblinka a Sobibor po povstáních.⁸⁹ Dalším způsobem boje byl vstup do odbojových armád. Například zformování armádní jednotky v Buzuluku ze zajatých československých občanů. Odbojáři z řad židovských občanů se také formovali

uzákoněna tzv. norimberskými zákony zbavujícími Židy občanských práv. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 91.

⁸⁶ První z těchto zákonů, Zákon o říšském občanství, stanovil, že občanem Říše může být pouze Němec nebo člověk s "příbuznou krví". V okamžiku zavedení tohoto zákona ztratili němečtí Židé svá politická práva a stali se Staatsangehörige (státními příslušníky), zatímco "árijsťi" Němci byli označeni jako Reichsbürger (říšští občané). Zákon o říšském občanství byl do roku 1943 postupně doplněn o celkem třináct prováděcích nařízení systematicky zbavujících Židy veškerých občanských práv. Už o dva měsíce později, 14. listopadu 1935, bylo vydáno první z těchto prováděcích nařízení, které stanovilo, kdo je považován za Žida nebo míšence. Druhý zákon, Zákon na ochranu německé krve a německé cti, zakazoval uzavírat sňatky mezi Židy a Němci a zapovídal také jejich mimomanželský styk. Židovským domácnostem bylo zakázáno zaměstnávat německé služebné ve věku do pětácti let či vztyčovat německou vlajku. Holocaust [online]. Dostupné z URL: <http://www2.holocaust.cz/cz/history/events/nuremberg_laws> [cit. 2016-03-09].

⁸⁷ KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 57 - 59.

⁸⁸ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 106 – 108.

⁸⁹ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 108, 109.

v rámci francouzských legií a britské armády. Zvláštní místo má tzv. Židovská brigáda, která se utvořila v letech 1939-1940 v rámci britské armády. Již v roce 1940 se tato jednotka zapojila do bojů v Řecku a poté v Egyptě. Po bojích v Africe se jednotka přesunula do Itálie, kde setrvala až do dubna 1945. Po válce pomáhali její členové s přesunem přeživších Židů a v roce 1946 byla jednotka rozpuštěna.⁹⁰

Ani po 2. světové válce neměli Židé dobré vyhlídky na lepší budoucnost. Krátce po válce se objevilo první popírání holokaustu. V roce 1948 byla vydána kniha francouzského fašisty Maurice Bardéche *Norimberk neboli Zaslíbená země*. V této knize její autor tvrdí, že válku vlastně zavinili samotní Židé, a tak si nezaslouží soucit s jejich osudem. Veškeré důkazy, fotografie obětí a svědectví přeživších, byly označeny za nedůvěryhodné a podvržené, stejně tak byla popřena existence plynových komor a masového vyhlazování. Na toto dílo navazovala další, především v 70. letech, která zmenšovala vinu nacistů a popírala úmysl vyhladit židovský národ. Tyto publikace pracují s tzv. mýtem o holokaustu a dají se nalézt ještě i v současnosti.⁹¹

Většina přeživších však toužila po jediném – návratu do Izraele. Kvůli politice Bílé knihy⁹² však byli nuceni zůstat v americké okupační zóně a několik let pobývali v utečeneckých táborech. Ti, kteří se pokusili o ilegální imigraci a nebyli úspěšní, byli většinou umístěni na Kypr, kde do vzniku nového státu žili opět v táborech. Na jaře 1947 byl palestinský problém předložen OSN. 29. listopadu 1947 bylo rozhodnuto, že Palestina bude rozdělena na arabskou a židovskou část. Zatímco židovská populace tento krok vítala, arabští obyvatelé Palestiny ho rozhodně odmítli. Přesto 14. května 1948 vznikl nový Izraelský stát.⁹³ Tento krok však vedl k dalšímu ozbrojenému konfliktu, k Palestinské válce. Ta probíhala v letech 1948 – 1949. Již 15. května se rozhodla arabská vojska k útoku očekávajíc snadné vítězství. Avšak sílu Židů podcenili

⁹⁰ KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 66 – 79.

⁹¹ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 102, 103.

⁹² *Británie pod tlakem kritické situace v Evropě ustoupila a 17. května 1939 vydala další „Bílou knihu“ - v té se zavázala omezit (v následujících 5 letech se smělo přistěhovat pouze 75 000 Židů) a posléze zastavit židovské přistěhovalectví do Palestiny. V „Bílé knize“ se rovněž prohlašovalo, že cílem Anglie není změnit Palestinu v židovský stát. Židé „Bílou knihu“ samozřejmě odsoudili. Tento obrat v britské blízkovýchodní politice se odrazil i v sionistickém hnutí a tzv. Biltmorský program z května 1942 deklaroval vytvoření židovského státu cestou ozbrojeného zápasu jak s Brity, tak i s Araby. Na konci války, kdy bylo třeba najít domov pro ty, kdo přežili nacistické vyvražďování, rostl tlak na Británii, aby do Palestiny vpustila více Židů.* Válka [online]. Dostupné z URL: < <http://www.valka.cz/1016-Arabsko-izraelsky-konflikt-2> > [cit. 2016-03-09].

⁹³ SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. s. 120, 121.

a válka pro ně nabrala nečekaný zvrat. Koncem roku 1948 Izrael zabíral větší území, než mu bylo původně přiděleno a mnoho arabských obyvatel se muselo uchýlit do uprchlických táborů. Během jara 1949 byly postupně uzavírány mírové dohody. V roce 1950 se Izrael přiklonil k politice USA, a tak definitivně odmítl SSSR, který doufal v jeho socialistický charakter.⁹⁴

I tento krok vůči SSSR mohl vést k další vlně antisemitismu, který se od 50. let 20. století šířil po všech komunistických zemích. Kromě zinscenovaných procesů, probíhaly také velké kontroly židovského obyvatelstva a přicházela další omezení. Problém antisemitismu popisuje Shlomo Avineri (1992) takto: „*V tomto kontextu se problém antisemitismu nebo postoje k Židům rýsuje ve dvou rovinách. Jestliže celá oblast přechází hladce k demokracii a trhu, mohu tuto oblast považovat za něco, co se podobá pluralistické společnosti západní Evropy nebo Severní Ameriky, společností, které též mají své problémy, ale jsou to v podstatě otevřené společnosti, jsou tolerantní a – jsou též tolerantní k židovským menšinám. ... Náboženské tradice předkomunistické východní Evropy nepatřily v některých oblastech k nejlepším tradicím ekumenismu, ale byly kombinací nesnášenlivého náboženství kombinovaného s rasismem a nacionalismem. ... V situaci jako je tato, lze jen stěží očekávat, že budou lidé vůči Židům tolerantní.*“⁹⁵

Další vlny izraelsko-arabských konfliktů proběhly v letech 1956, 1967, 1973 a 1982. Ve všech případech Izrael obhájil svou samostatnost a navíc se mu podařilo zvětšit své dosavadní území. Navíc se podařilo v roce 1967 sjednotit do té doby rozdělený Jeruzalém. Pokrok v arabsko-izraelských vztazích přinesl rok 1979, kdy Izrael podepsal mírovou smlouvu s Egyptem. V 90. letech započala mírová jednání s Palestinou a došlo také k podepsání mírové smlouvy s Jordánskem, i přes všechny teroristické akce ze strany arabských extrémistů. Novodobý Izrael se stal moderním státem a díky imigraci neustále narůstal počet jeho obyvatel. V roce 1996 žilo v Izraeli 4 600 000 Židů, zatímco mimo Izrael přibližně 11 miliónů Židů.⁹⁶

⁹⁴ Válka [online]. Dostupné z URL: < <http://www.valka.cz/1016-Arabsko-izraelsky-konflikt-2> > [cit. 2016-03-09].

⁹⁵ AVINERI, Shlomo. *Antisemitismus v posttotalitní Evropě*. Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. s. 29.

⁹⁶ SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura*. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 33, 34.

Ani po pádu komunismu se míra antisemitismu nezmenšila. Neonacistické skupiny a některé skupiny hnutí skinheads oživovaly antisemitské nálady hanobením synagog, židovských hřbitovů a památníků. V období 21. století se hovoří o tzv. novém antisemitismu. K jeho šíření napomáhají moderní komunikační média, především internet. Díky tomu se od lokálního charakteru stal globální ideologií nenávisti.⁹⁷

⁹⁷ PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura*. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 106, 107.

3 Židé a judaismus v českých zemích

Židé, s nimi i judaismus, přicházeli do celé Evropy a tedy i na české území postupně po pádu Jeruzaléma. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, již od počátku však měli problém začlenit se do společnosti zemí, které je přijaly. V Čechách však byli přijímáni o něco lépe než například v sousedním Německu, i přesto se však Židé v Čechách stále drželi spíše v ústraní. Jak píše v úvodu své knihy A. F. Tokstein: *„Proč u jiných národů mají upřímný podíl na vlastenectví a proč jenom u nás je tento podíl naprosto jiný? Nikdo z židů se nestará o to, co každý národ si chrání, totiž o národnost, neboť žid v Čechách pohrouží se jen do židovských studií a zájmů, nebo se oddá cizotě. ... Mezi námi Slovy jich žije pěkných pár tisíc, něco přes dva miliony a přece nikde není nejmenší známky jejich činnosti na roli národní. Je-li kde v dějinách nějaký spravedlivý důvod, který by vysvětlil jejich dosavadní postoj vůči nám, když v době všeobecného pronásledování židů v cizině jsme se k nim měli vždycky víc než blahovlnně, buď nám rozhodčím soudcem především historie, líčící nestranně život kmene židovského v Čechách a poměr jeho k národu po několik století.“*⁹⁸

3.1 Stručná historie Židů v Čechách

Ačkoli historie Židů sahá hluboko do starověku, jejich historie omezená pouze na české území se datuje až od 10. století. Přítomnost židovských kupců na našem území se klade až do doby římské, ale šlo spíše o procházející obchodní karavany, nikoli o trvalé osídlení. První písemné záznamy o Židech na našem území můžeme nalézt hned na začátku 10. století, v letech 903 – 906, kdy Raffelstätteský celní a plavební řád Ludvíka IV. dokládá přítomnost Židů na území Moravy. Podobně pojednával cestovatel a diplomat Ibrahim Ibn Jakub ve své zprávě z let 965 – 966, který zaznamenal přítomnost Židů v Praze. Z jeho zprávy ale zřetelně nevyplývá, zda se jednalo už o trvalé obyvatele či nikoli.⁹⁹ Zprávu o trvalém usídlení Židů na území Čech můžeme nalézt v Kosmově kronice, který ve své zprávě o tažení krále Vratislava proti knížeti Konrádovi v roce 1090 uvedl, že Vratislavova manželka radila, aby obrátil svou pozornost na kořist, kterou mohl získat v Praze. *„Nebo jakékoli zde daleko při hranicích svých vyhledááš míti kořisti, ukáži ti lepší, které se nacházejí uprostřed twého králowstwí. Nebo nikde se lépe neobohatíš, nikde wíce nezwelebiš jako we podhradí*

⁹⁸ TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort. s. 6.

⁹⁹ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 5.

*Pražském a w ulici Wyšehradské. Tam jsau Židé zlatem a stříbrem nejwíc oplywající, tam z weškerých národů kupci nejbohatší, tam peněžníci nejzámožnější, tam tržiště, na kterém kořist hojná a přes hojnost dostane se twým wojínům..*¹⁰⁰

Texty z kronik se postupně zmiňovaly o specifickém typu osídlení v podobě kupeckých osad, které vznikaly v 11. – 13. století na území tehdejších velkých měst, například v Praze, Brně, Jihlavě a Litoměřicích. Dalšími hmotnými důkazy o osídlení se staly náhrobky ze židovských hřbitovů například v Chebu, Brně, Znojmě a Praze ze 14. století. (viz příloha č. 9) Také gotická Staronová synagoga může být jedním z hmotných důkazů, jelikož její hlavní loď byla vystavěna v 70. letech 13. století v Praze.¹⁰¹ Avšak tato synagoga nebyla prvním židovským svatostánkem v Praze. První zpráva o synagoze se objevuje v roce 1124. Tato synagoga měla být umístěna na levém břehu Vltavy v Pražském podhradí. Roku 1142 Mnich sázavský zaznamenal vyhoření této synagogy.¹⁰²

Jak již bylo uvedeno, Židé byli přijati na naše území oproti jiným zemím velmi vstřícně. V raném středověku se tradovalo, že jejich příchod předpověděla kněžna Libuše. V jejím proroctví uváděla, že Židé přijdou za knížete Hostivíta a nařídila také, aby byli vlídně přijati, jelikož budou naší zemi prospěšní.¹⁰³ Ať už takové proroctví existovalo či nikoli, pravdou je, že v raném středověku byli Židé přijímáni na naše území se souhlasem panovníka, který jim uděloval souhlas k usazení, a jejich obce současně tvořily jednotky s vlastní samosprávou. Usazovali se zde tedy jako svobodní lidé, či hosté, stejně jako příslušníci jiných národů.¹⁰⁴ Jejich hlavní obživou se stal obchod bez jakýchkoli omezení. Za Boleslava II. si dokonce mohli veřejně kupovat křesťanské otroky a dále je opět prodávat. Avšak už v raném středověku začali být Židé obviňováni z nejrůznější nesmyslných činů, a tak za vlády Vratislava II bylo vydáno nařízení, dle kterého museli Židé opustit zemi pod pohrůzkou smrti. Toto vyhnání však nemělo dlouhého trvání a Židé se směli vrátit s podmínkami, které sami přijali, včetně

¹⁰⁰ KOSMAS. *Kosmůw letopis český* [online]. v MKP 1. vyd. Praha Městská knihovna v Praze, 2011 [vid. 2016-04-03]. Dostupné z URL:

<http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/kroniky/kosmuw_letopis_cesky.pdf>

¹⁰¹ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 36.

¹⁰² NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 5.

¹⁰³ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 5.

¹⁰⁴ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 36.

závazku nosit na svém oděvu kus žluté látky. Zhoršení postavení i života židovských obyvatel přinesly, stejně jako ve zbytku Evropy, křížové výpravy. V roce 1096, za vlády knížete Břetislava II., se křížáci přes naše území dostávali do Uher a i u nás nutili Židy k násilnému křtu a konverzi ke křesťanství, i přes protesty pražského biskupa, který se stavěl proti takovému počínání. Někteří Židé se pak začali dobrovolně stěhovat do Uher a Polska. Kníže Břetislav II. toto jednání pochopil jako zradu a nařídil všem Židům, kteří odcházeli, zabavit majetek. I přes obavy ostatních, kteří zůstali, se panovník proti nim neobrátil a Židé žili dál tak, jak jim bylo zaručeno.¹⁰⁵

Hlavním způsobem obživy byl pro židovské obyvatele dálkový obchod až do poloviny 13. století. Jejich obchodní kontakty tak výrazně přispívaly k rozvoji místního obchodu a k samotnému rozvoji měst. Pro panovníky byli samozřejmě vítaným zdrojem příjmů, především z placení pravidelné židovské daně, která byla vlastně platbou za souhlas s usídlením. V tomto období žili Židé v souladu s ostatními obyvateli bez otevřených střetů či nenávisti. Přítrž tomu však učinil vývoj v celé křesťanské Evropě, kdy život Židů začaly omezovat výnosy III. a hlavně IV. lateránského koncilu. Na jejich základě Židé byli nuceni opustit svá zaměstnání vyjma obchodu, především půjčování peněz na úrok, pro který se stali ve společnosti neoblíbení.¹⁰⁶ Židé se postupně začali uzavírat do vlastních čtvrtí, které byly ve větších městech dokonce obehnané hradbami či alespoň zdí. Do těchto ohraničených míst vedlo až 6 branek a součástí byla vždy alespoň jedna synagoga.¹⁰⁷ V době Přemysla Otakara II. se židovskému obyvatelstvu dostala i řada privilegií, která je měla ochraňovat a zaručovat jim vlastní samosprávu. Roku 1254 se změnilo postavení Židů ze svobodných lidí na poddané na základě listin vydaných Přemyslem Otakarem II. Tyto listiny chránily Židy před napadáním, nucením přestoupit ke křesťanské víře, znemožňování slavit jejich svátky atd. Tato listina a další privilegia postupně vydaná ještě v roce 1255, 1262 a 1268 však ustanovila Židy jakýmsi typem královského majetku. Tato privilegia v různých obměnách byla dodržována i dalšími českými panovníky.¹⁰⁸ Panovníku, někdy i markraběti, tak příslušel tzv. židovský regál, právo usazovat Židy na svých statcích a vybírat od nich daně.

¹⁰⁵ TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort. s. 10.

¹⁰⁶ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 36.

¹⁰⁷ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 5.

¹⁰⁸ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 37.

Většina židovských obyvatel se tak během 13. století přesunula do královských měst, což se však nelíbilo měšťanům, pro které se Židé velmi rychle stali konkurencí. Mnozí měšťané si tak vydobyli na panovníkovi další privilegia pro svá města, která znemožňovala židovským obyvatelům jiné způsoby obživy než opět obchod.¹⁰⁹

Od počátku 14. století na našem území začaly probíhat první pogromy. Jeden z takových velkých pogromů se udál v roce 1338. František Pražský zapsal, že došlo k napadání a vraždění Židů kvůli údajnému mučení hostie v Kouřimi. Znesvěcená hostie měla být nalezená před domem Židů, kteří ji tam zakopali. Žebračka, která přišla k domu, se prý zázračně uzdravila, dva měšťané pojali podezření a na místě vykopali onu znesvěcenou hostii a vše nahlásili. Avšak pravdivost této události je velmi nejistá, jelikož stejná událost se měla odehrát ve více městech a dokonce i v jiných zemích. Další nepokoje zapříčinily například požár židovského města v Praze. Objevitel této zprávy se přiklání k tomu názoru, že zničení židovského města bylo považováno za zadostiučinění, a proto událost nebyla přesně zaznamenána ani datována. Markrabě Karel, ačkoli nebyl zrovna přítomen v zemi, nechal sepsat listinu, kde uvádí, že jménem svého otce Jana přikazuje obyvatelům Nové Plzně, aby zastavili protižidovské nepokoje. Tato listina byla sepsána velmi obecně, a tak je jisté, že jména měst byla pouze zaměňována a zbylý text zůstal stejný.¹¹⁰ Další pogromy a protižidovské nálady na sebe nenechaly dlouho čekat a další se objevovaly v rámci celého 14. století. Nejvíce objetí si vyžádaly nepokoje v Chebu v roce 1350 a v Praze roku 1389. Husitské období v naší zemi nepřineslo pro židovské obyvatele žádné zlepšení. Husitská ideologie sice půjčování peněz na úrok odsuzovala, ale husitské hnutí se proti Židům neobrátilo. Ve skutečnosti čeští, ale i středoevropští, Židé s husity sympatizovali a pomáhali jim. Právě za to však přišly pro Židy další postihy a byli vyháněni z měst.¹¹¹

Další protižidovské výpady se vracely i přes panovnickou ochranu, především se tak dělo v době, kdy města byla sužována morovými epidemiemi, ze kterých byli samozřejmě Židé obviňováni. Na jejich obhajobu Tokstein uvádí: „*Netřeba snad dokazovati, že na vypuknutí moru žádné viny neměli, uvážíme-li jen tehdejší způsob živobyť. Stavba malých úzkých uliček, kde zapáchala nečistota, nemající odpadů,*

¹⁰⁹ PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. s. 8.

¹¹⁰ SOUKUP, Jan. *Bouře proti židům v Čechách okolo roku 1338*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1907. s. 5 - 7.

¹¹¹ PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. s. 9.

*množství hřbitovů u malých kostelů, studně zcela odkryté, kam nevědomky mohl se dostat mnohý neřád, valně napomáhalo, aby se mor strašlivě rozšířil. ... Je tedy zřejmo, že židé nebyli původci moru, aniž jej úmyslně rozšiřovali, což by naprosto bylo oproti velkým obětem, které židovské město přinášelo hlavně ovšem při morových epidemiích. Tak roku 1473 a 1639 zahynulo nákazou přes 10 000 židů, roku 1680 na 7 000 a roku 1713 celkem 3492.*¹¹²

Na přelomu 15. a 16. století se poměry na území české země měnily, především byla oslabena moc panovníka ve prospěch šlechty a jednotlivých měst. Panovník tedy ztratil i svou výhradní pravomoc nad židovským obyvatelstvem. V této době si mnohá města vydobyla právo vyhostit Židy ze svých území.¹¹³ Stalo se tak například v roce 1506 v Českých Budějovicích a následně také v Praze, kde měšťané vznesli dokonce žádost o vyhnání Židů ze země. Roku 1507 tedy král Vladislav vydal usnesení k vystěhování židovského obyvatelstva z Prahy. Avšak židovští občané zřejmě využili úplatných velmožů, kteří se za úplatek za ně u dvora přimluvili, a usnesení bylo odvoláno.¹¹⁴ Po nástupu Ferdinanda I. na trůn byl nejprve prosazen návrat tzv. židovského regálu. Židé tedy platili daně nejen vrchnosti ale také panovníkovi. Ačkoli to pro ně znamenalo nárůst nákladů, uvítali nového silného panovníka, který by jim, dle jejich názoru, mohl zaručit opětovnou ochranu. Nicméně to, co král Vladislav započal, dokončil po něm Ferdinand I., který Židy ze země vypověděl dokonce dvakrát.¹¹⁵ Toto vypovězení bylo v platnosti až do roku 1567, kdy jej zrušil Maxmillián II., který navíc Židům potvrdil a navíc ještě rozšířil jejich stará privilegia. Tímto krokem posílil hospodářský i kulturní rozkvet celé zdejší židovské obce, který ještě zesílil za vlády Rudolfa II. Židé se v největší míře usídlili v Praze, kde žila až 1/3 všech židovských obyvatel u nás a nejlivnější rodinou se stali Horovicové.¹¹⁶

Během Třicetileté války (1618 – 1648), kdy stáli proti sobě habsburští katolíci a protihabsburští protestanti, se Židé postavili na stranu Habsburků. Jednou příčinou mohly být obavy, že pokud protestanti vyhrají, města opět vyženou Židy. Další příčinou

¹¹² TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort. s. 19.

¹¹³ PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. s. 10.

¹¹⁴ TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort. s. 23.

¹¹⁵ PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. s. 10.

¹¹⁶ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 8.

mohlo být nedobrovolné rozhodnutí. Židé stále byli pokládáni za majetek panovníka, a tak bylo předpokládáno, že ho podpoří. Ať už Židé podporovali Habsburky z jakéhokoli důvodu, museli platit vysoké daně a významně se podíleli na zásobování armád. Po habsburském vítězství za to byli odměněni a kromě potvrzení privilegií Ferdinandem II. i III. jim bylo dále umožněno vykonávat většinu řemesel.¹¹⁷ Tato privilegia, naposledy uznaná roku 1648, jim však byla roku 1650 zrušena zemským sněmem. Nejenže jim byla privilegia omezena a některá zcela zrušena, navíc bylo usneseno, že Židé museli opustit všechna místa, kde před rokem 1618 nežili. Tento letopočet byl následně upraven Leopoldem I., který ho posunul na rok 1657 a tím legalizoval osídlení z válečných let. Politika tehdejších státních úřadů, označována jako „úřední antisemitismus“, dále pokračovala v roce 1679. V této době byla jmenována „redukční komise“, která měla za úkol na základě soupisu židovských obyvatel Prahy navrhnout způsob snížení jejich počtu. Komisi připravované zásahy však byly zmařeny morovou epidemií v letech 1680 – 1681 a následně velkým požárem v pražském ghettu v roce 1689.¹¹⁸ Přelom 17. a 18. století byl doprovázen zinscenovanými protižidovskými procesy¹¹⁹, v jejichž pozadí stáli především pražští jezuité, kteří se snažili omezit židovskou populaci.¹²⁰

Po všech nezdařených pokusech o omezení populace Židů, se panovník Karel VI. uchýlil k velmi drastickému řešení. Po sčítání lidu v roce 1726 byl vydán tzv. familiantský zákon, který měl umožnit zachování daného počtu židovských rodin,

¹¹⁷ PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. s. 11.

¹¹⁸ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 45, 46.

¹¹⁹ *Nejnámějším procesem byl v tehdejší době proces s vrahy Šimona Abelese. Záznam inkvizičního procesu s Lazarem Abelesem a Löblem Kurzhandlem obviněnými z vraždy Lazarova syna Šimona pro plánovanou konverzi ke křesťanství. Trestní spis o krivém obvinění z nenávisti k víře proti Abelesovi a Kurzhandlovi, které zkonstruoval Apelační soud, vydal J. W. Ebelin poprvé roku 1696. Pozdější vydání obsahuje nově vyobrazení Šimona Abelese. V létě roku 1693 řešil dvanáctiletý Šimon spory se svým otcem útekem z domova. Rozhodl se pro křest, na který se tajně připravoval ve Staroměstské jezuitské koleji. Lazar syna vypátral a odvedl jej domů, kde však spory pokračovaly. Dne 21. února 1694 příbuzný Löbl Kurzhandl udeřil při surovém trestu chlapce tak silně, že ten si při pádu zlomil vaz. Ve snaze neštěstí zakrýt byl Šimon tajně pohřben, s prohlášením, že podlehl vážné nemoci. Úřady však nařídily exhumaci těla a při pitvě byla skutečná příčina smrti odhalena. Zatčený otec se ze strachu z mučení ve vězení oběsil, Löbl byl odsouzen k lámání v kole. Před smrtí se k zabítí doznal, nikoliv však k úkladné vraždě. Poslední březnový den roku 1694 se v kostele Panny Marie před Týnem konal pohřeb chlapce jako mučedníka.* Židovské muzeum [online]. Dostupné z URL: < <http://www.jewishmuseum.cz/predmet-mesice/117/150/Pripad-simona-Abelese/> > [cit. 2016-03-15].

¹²⁰ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 9.

8 541 na území Čech a 5 106 na území Moravy.¹²¹ Princip toho zákona představuje Tokstein (rok vydání neuveden) takto: „*Byl tedy vydán rozkaz, že ženatý nebo ovdovělý žid, měl-li syny, jen jednoho směl oženiti, ostatní však se musí ze země vystěhovati. Jestliže však byly v rodině jen dcery a žádní synové, tedy provdati se směly jen za židy cizí, ne domácí. Který žid by jednal proti tomuto ustanovení, byl mrskán metlou a vyhnán ze země. Vrchnosti, které nedovolené sňatky židů trpěly, byly trestány pokutou 1 000 dukátů.*“¹²² Toto nařízení tedy odsuzovalo chlapce v rodinách, aby zůstali svobodní, což bylo v rozporu s tradicí judaismu. Další omezovací výnos vydaný Karlem VI. byl tzv. translokační reskript neboli přesídlovací nařízení. Reskript nařizoval, aby židovské obyvatelstvo bylo oddělené od křesťanského tím, že budou umístěni do uzavřených čtvrtí. Po nástupu Marie Terezie se podmínky pro život Židů k lepšímu nezměnily. Během válek o rakouské dědictví byli Židé pod záminkou podezření ze spolupráce s nepřátelským Pruskem roku 1744 vyhnáni. Skutečným důvodem však byla neochota vrchnosti platit zvýšené berní daně. Odsun Židů ze země by však pro šlechtu znamenal velký finanční úbytek, tudíž se za ně postavili a byli proti jejich odchodu. Nakonec se podařilo docílit toho, aby se Židé mohli roku 1748 navrátit, avšak pod podmínkou placení toleranční daně.¹²³

Zásadní změnu pro židovské obce přinesl nástup Josefa II., který pod vlivem osvícenství zahájil rozsáhlé reformy, a tím umožnil židovskému obyvatelstvu postupné zrovnoprávnění – emancipaci. Roku 1781 se začal uplatňovat Toleranční patent, který umožnil vyznávat různá náboženství. Tento postup měl pomoci začlenit všechny obyvatele do politického i ekonomického systému a potlačit občanskou diskriminaci. Navíc bylo ve stejném roce zrušeno nařízení nosit židovské znamení - žluté označení na oděvu. Dále bylo Dvorským dekretem umožněno Židům navštěvovat běžné školy a univerzity, dokonce směli vykonávat zaměstnání, která jim do této doby byla zakázána. Přestože nemohli ještě kupovat a vlastnit půdu, to jim bylo umožněno až v 19. století, měli přístup k novým možnostem podnikání například v průmyslu.¹²⁴ Dalším pokrokem byla možnost volného pohybu židovských obyvatel během dne, díky volnějšímu pohybu obyvatel docházelo k větší toleranci a porozumění, a možnost zakládat si i školy

¹²¹ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 46.

¹²² TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort. s. 42.

¹²³ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 47.

¹²⁴ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 47.

vlastní.¹²⁵ V těchto školách se měly děti vzdělávat v matematice, zeměpisu, němčině a etice. Tam, kde si židovská obec svou školu dovolit nemohla, bylo povoleno rodičům posílat děti do nežidovských škol. Tolerančním patentem bylo dále zrušeno používání hebrejštiny a jidiš v obchodních záznamech. V roce 1784 byla pozastavena soudní autonomie v židovských obcích. Dále bylo vydáno roku 1786 nařízení, že Židé mohou žádat o sňatek jen v případě, že obě strany prokážou, že navštěvovaly „Normalschule“, tedy moderní elementární školu. V letech 1787 – 1789 přišla řada dalších zákonů, které usměrňovaly pravomoci Židů. Židovští občané například museli přijmout německá jména a příjmení, měli povinnost sloužit v rakouské armádě a rabíni a kantoři měli dokládat akademickou hodnost z filozofie.¹²⁶ Avšak všechny přínosy i zákony s sebou nesly také různé pochyby, které vedly v 19. století k rozdělení na liberální a konzervativní vyznavače judaismu. Stejně obavy se vynořily i na straně ostatních obyvatel jiného vyznání, kteří se obávali vlivu judaismu především na děti ve školách, kam mohly docházet i děti židovské.¹²⁷

Politickým zrovnoprávněním Židů na našem území se však Josef II. ani jeho nástupce Leopold II. nezabývali. Jistá míra začlenění Židů do společnosti byla uznána tzv. *Judensystemalpatent* neboli Židovským systemálním patentem vydaným roku 1797. Až do počátku revolučních let 1848 – 1849 však k dalším legislativním změnám nedocházelo. Série zákonů vydaná v letech 1848 – 1867 zrušila i zbytek omezujících nařízení vztahujících se k životu Židů u nás a v roce 1849 byli Židé dokonce ústavně zrovnoprávněni. V roce 1867 po vzniku Rakousko-Uherska židovští obyvatelé získali i plnou politickou svobodu.¹²⁸ Jakkoli příznivá se situace zdála být během pokračujících let 19. století, již v jeho druhé polovině se nacionalisticky smýšlející skupina českého obyvatelstva začala stavět jak proti německému podnikání tak proti tomu židovskému. Židům bylo zazlíváno, že přijímali německá jména a hovořili jazykem německým a českému jazyku se neučili.¹²⁹ Je pravda, že zpočátku stáli Židé na straně Němců, za což dostávali řadu výhod. Ghetta byla otevřena a jejich obyvatelé měli možnost stěhovat se

¹²⁵ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 11, 12.

¹²⁶ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. s. 14.

¹²⁷ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 11, 12.

¹²⁸ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. s. 15.

¹²⁹ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze*. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 52.

po celém území. Židé se často stěhovali i do menších měst či na vesnici, jelikož jim bylo taktéž umožněno kupovat půdu. Zrušení tohoto zákona vedlo k trvalému usazování Židů na určitém místě a měli možnost získat pocit „kořenů“ a domova. Všechno vedlo k lepšímu začleňování Židů do menších společností a samozřejmě k proniknutí a užívání češtiny v jejich životě.¹³⁰ Bohužel společnost tento fakt nevnímala a nálada vedla k nárůstu antisemitských bouří, kdy po zrušení jazykového omezení v roce 1897 prosincové povstání přineslo i oběti židovské. Byly obnoveny i pomluvy a obviňování Židů z nejrůznějších zločinů, z nejznámějších nutno uvést například obvinění Leopolda Hilsnera z rituální vraždy.¹³¹

Na konci 19. století se také vrátil původní trend židovské populace, kdy se židé usazovali ve větší koncentraci opět ve větších městech (v roce 1880 žila téměř polovina židovské populace ve městech nad 5000 obyvatel), další migrace směřovala do průmyslových center a nakonec tisíce Židů emigrovaly do vyspělejších zemí Evropy nebo do zámoří. I přesto však populace Židů u nás rostla, v roce 1890 počet Židů dosahoval 94 479 obyvatel, z čehož jen v Praze žilo 20 508 Židů. V roce 1900 se počet ještě zvýšil na 27 000 židovských obyvatel Prahy, což byla necelá 1/3 všech Židů žijících v Čechách. S touto tendencí sílila také moc pražské židovské obce, o kterou byla připravena v 19. století venkovskými a maloměstskými komunitami.¹³²

Na konci 19. století se u nás začalo projevovat také sionistické hnutí, jakožto třetí názorový proud judaismu. K největším propagátorům tohoto hnutí u nás patřily především studentské spolky, z nichž nejvýznamnější „Theodor Herzl“ (pojmenovaný podle zakladatele sionismu) byl založen roku 1909. Na činnost této organizace měl významný vliv filozof Martin Buber. Organizace působila především v kulturní sféře a podílela se na vydávání tiskovin Židovský kalendář a Židovské zprávy. Politický sionismus byl u nás zastoupen původně německým spolkem *Barissia*, který od roku 1907 vydával časopis *Selbstwehr* (Sebeobrana).¹³³ Sionistické hnutí navíc mohlo nabídnout německy i česky hovořícím Židům v řešení národnostního konfliktu střední cestu v podobě neutrálního postoje a potvrzení jejich židovské národní identity. Sion,

¹³⁰ NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995. s. 13.

¹³¹ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 52.

¹³² KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva*. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. s. 25.

¹³³ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura*. Židé v Čechách a na Moravě. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 52.

tedy první otevřeně sionistická organizace v Čechách, byl založen roku 1899 Filipem Lebenhartem a Karlem Rezkem. Členy spolku, který byl větví Světové sionistické organizace ve Vídni, se stávali obchodníci, kupci, úředníci a majitelé menších obchodů. Dalším významným spolkem se pak stal Bar Kochba (jméno zřejmě převzato z Vrchlického básnické skladby Bar Kochba), který vznikl pouhým přejmenováním ze Spolku židovských univerzitních studentů. Oba spolky byly politicky činné a svým postojem odmítaly proasimilační ideologii.¹³⁴

V období první Československé republiky se židovští občané setkávali s všeobecným rozvojem společenského i kulturního života. Stát uznával židovskou národnost, židovské spolky i politické organizace a nechal je pracovat naprosto svobodně. Mnoho židovských i nežidovských politiků a umělců, především spisovatelů, podporovalo Židy v česko-židovském společenství. Prezident Masaryk se veřejně stavěl za Židy v případě konfliktů, například výše zmíněný případ Leopolda Hilsnera. V roce 1929 získala Židovská strana i dvě poslanecká křesla v Národním shromáždění. K rozvoji umění a hudby pak ve velké míře přispěli židovští umělci, například Karel Poláček, bratři Langerové, Jiří Orten, Egon Hostovský, Franz Kafka a další.¹³⁵

Po nástupu nacistů k moci v sousedním Německu roku 1933 se stalo zatím ještě demokratické Československo útočištěm židovských emigrantů. Další emigranti byli přijati po připojení Rakouska k Německé říši. O osudu československých Židů, ale i celého Československého státu a jeho obyvatel, rozhodli svými podpisy na Mnichovské dohodě N. Chamberlain, E. Daladier, A. Hitler a B. Mussolini 30. září 1938. V odtrženém pohraničním území se tak ocitlo 29 789 Židů, kteří byli okamžitě vystaveni stejnému pronásledování jako ostatní Židé na území Říše. Diskriminace židovských obyvatel v Československu se však objevovala již na jaře roku 1938, kdy proběhl bojkot židovských obchodů a lékařských ordinací. Po konferenci v Norimberku 12. září 1938 také běžně docházelo k fyzickému napadání českých Židů. Ti, z pohraničních Židů, kterým se nepodařilo uprchnout alespoň do vnitrozemí¹³⁶, byli

¹³⁴ KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918.* Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. s. 147 – 149.

¹³⁵ ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura. Židé v Čechách a na Moravě.* Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 53.

¹³⁶ *Nakonec byli do vnitrozemí vpuštěni s tím, že se musejí přistěhovat k židovským rodinám. Jednalo se celkem o 18 673 Židů, kteří se snažili ve zbytku republiky zachránit. K 17. květnu 1939, kdy v říši proběhlo sčítání lidu, žilo na odtrženém území již jen 2683 Židů, převážně starých lidí či rodinných příslušníků ze smíšených manželství.* BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust.* Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005. s. 19.

vystaveni násilí, neustálým honičkám, byli nejen vyháněni ze svých domovů, ale i beztrestně vražděni. Na dva tisíce Židů bylo odvléčeno do Říše, zbylí byli přesunuti do některého z internačních táborů, které na území Sudet vznikaly. Během tzv. Křišťálové noci i na našem území hořely synagogy, Židé byli vražděni a mnozí z nich posíláni do koncentračních táborů. Na území získaném Němci tak v letech 1938 – 1945 bylo celkem postaveno 336 koncentračních, pracovních, internačních a zajateckých táborů a věznic.¹³⁷

Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava (viz příloha č. 10) 16. března 1939 žilo na jeho území dle statistiky 118 310 Židů, z toho se téměř 104 000 hlásilo k židovskému náboženství. V prvních letech fungování Protektorátu bylo Židům umožněno emigrovat, avšak byli nuceni platit obrovské poplatky. Majetek, který tu zanechali, byl předán německým bankám a později byl zabavován ve prospěch Říše. Z Protektorátu se tak odstěhovalo v letech 1939 a 1940 zhruba 25 200 Židů. V roce 1941 se to podařilo již jen necelým 900 Židů, jelikož od října byla emigrace zcela zakázána. Je tak odhadováno, že celkem území Protektorátu opustilo na 30 000 obyvatel podléhajících norimberským rasovým zákonům. Většina z nich mířila do jiných evropských zemí, které bohužel Německo také později obsadilo a je prokázáno, že v transportech z těchto zemí do koncentračních táborů byli i Židé původem z Československa.¹³⁸

Ani Protektorátu se nevyhnula protižidovská opatření, která byla nařizována na všech územích ovládaných Německem. Jednalo se především o zákazy vykonávání určitých povolání, například lékaři, advokáti, vysoká postavení ve vedení podniků a organizací v průmyslu a zemědělství. Dalšími výnosy byli Židé postupně odvoláváni z funkcí v soudnictví, školství, veřejné správě, nesměli působit ani ve vědeckých a uměleckých kruzích ani v žurnalistice. Další výnosy postupně oklešťovaly židovský běžný život v kulturní, společenské i hospodářské stránce života na úplné minimum. Sice existovala možnost, aby byly uděleny výjimky prezidentem, avšak z tisícovky žádostí, jich bylo přijato zhruba 40, avšak říšský protektor neschválil ani jedinou. Další stránkou bylo postupné vyvlastňování židovského majetku. Protektorátní hospodářství mělo pro Němce velký význam, a tak si sám Hermann Göring přisoudil pravomoc

¹³⁷ BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005. s. 19.

¹³⁸ KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 60 - 61.

rozhodovat o všech zásadních otázkách. Především vyžadoval organizované vyvlastňování především židovských podniků tak, aby nebyl narušen jejich chod.¹³⁹ 21. července 1939 byla zřízena Ústředna pro židovské vystěhovalectví, v jejíž kompetenci byla celá židovská problematika na území Protektorátu. Působnost Ústředny byla rozšířena na celé území Protektorátu až v roce 1940, kdy byl zároveň zřízen tzv. Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu, který se stal nositelem veškerého majetku Ústředny. Od října roku 1941 měl Fond právo i k „likvidaci“ majetku deportovaných Židů. Proměnou prošly i samotné Židovské obce, které se během okupace musely podřídit nacistickým orgánům. Jejich hlavním úkolem bylo především evidovat veškerý konfiskovaný majetek a registrovat židovské obyvatele, tyto podklady pak byly využívány při deportacích. Museli také sami kontrolovat dodržování všech zákazů. Dále však napomáhali svým obyvatelům a vedli židovské matriky.¹⁴⁰ Od února 1940 měli všichni Židé ve svých legitimacích červené písmeno J (*Jude*) a od 1. září 1941 bylo ustanoveno, že Židé starší šesti let musí mít na svém oděvu žlutou šesticípou hvězdu o velikosti dlaně s černým nápisem *Jude*.¹⁴¹

K uskutečnění plánu konečného řešení židovské otázky měl napomoci po nástupu R. Heydricha vznik terezínského ghetta. Ghetto mělo nejprve soustředit a izolovat Židy nejen z Protektorátu a poté je přemístit do prostorů na východě k likvidaci. Terezín byl vybrán především proto, že město již z předchozí doby bylo obehnané hradbami a mělo řadu kasárenských budov, kam se dal umístit velký počet osob. Velkým přínosem byla také existence policejní stanice v Malé pevnosti.¹⁴² A tak bylo 24. listopadu 1941 zřízeno ghetto s funkcí sběrného a průchozího tábora pro židovské obyvatele. Do poloviny roku 1942 tak muselo veškeré civilní obyvatelstvo města opustit své domovy, zatímco Židé byli v té době umisťováni do kasárenských budov. První Židé sem přicházeli z území Protektorátu, později byli přiváženi Židé z Německa, Rakouska, Nizozemí, Dánska, Slovenska a Maďarska. V samotném závěru války sem mířily i některé evakuační pochody smrti z rušených koncentračních táborů. Ghettem tak prošlo na 155 000 židovských mužů, žen a dětí. Zhruba 35 000 z nich

¹³⁹ KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 62.

¹⁴⁰ BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005. s. 22.

¹⁴¹ KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 62.

¹⁴² CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terezínské ghetto*. Praha: V Ráji, 2013. s. 6.

zemřelo přímo v Terezíně, dalších asi 83 000 zahynulo po deportaci ve vyhlazovacích táborech.¹⁴³

Holokaust se tak významně podepsal i na historii českých Židů. Ihned po válce se i na našem území objevují teorie a názory, které celý holokaust popírají nebo alespoň zpochybňují utrpení pouze židovského obyvatelstva. Všem těmto spekulantům napomohlo zničení velkého množství usvědčujících dokumentů, stejně tak jako popravy vězňů sloužících např. u spalovacích pecí. Veškerá snaha těchto „popíračů“ vedla k následnému přetrvání antisemitismu a vzniku a organizování různých skupin, které působily a stále působí i na našem území.¹⁴⁴

Po válce se přeživší českoslovenští Židé začali vracet zpět do svých domovů. Vraceli se jistě s nadějí na stejný či alespoň podobný život, jaký žili v předválečném období, avšak realita na ně čekala zcela jiná. Z počátku se nejednalo o typické projevy antisemitismu ve společnosti. Na konci války se na našem území nacházelo kolem 24 000 Židů, z nichž třetina byli tzv. optanti, tedy Židé z Podkarpatské Rusi, kteří se hlásili k československému občanství. Na Slovensku se počet Židů blížil 30 000, z nichž se přibližně 24 000 hlásilo k judaismu.¹⁴⁵

První negativní postoje začaly především u jednotlivců. V největší míře se jednalo o ty, jimž dali Židé do úschovy svůj majetek a po válce ho žádali zpět. Někteří z těchto lidí však tento majetek vraceli jen s nelibostí a někteří dokonce záviděli sousedům, kteří získali majetek těch, co válku nepřežili. Na našem území se začal rozšiřovat tedy antisemitismus ekonomický a sociální, který ústil ze židovských restitucí. Navrátilí se Židé byli často ekonomicky nesoběstační se špatným zdravotním stavem a byli závislí na pomoci jiných. Část obyvatel v nich však stále viděla ty „vykořisťovatele“ – vysoké hodnostáře, lékaře, advokáty a bankéře. Díky tomu se restituce jejich majetku staly trnem v oku mnohé veřejnosti. Navíc po vydání dekretu 20. února 1946 tehdejším ministrem vnitra Noskem, byly restituce ještě zatíženy o doložku spolupráce s Němci v období před válkou. „... vyřídíme hospodářsky i ty, kteří rozvraceli naši národní existenci germanizací a podobnými činy, třebaže

¹⁴³ BLODIG, Vojtěch; CHLÁDKOVÁ, Ludmila; LANGHAMEROVÁ, Miroslava. *Terezín, Litoměřice. Místa utrpení a hrdinství*. Praha, 2003. s. 24.

¹⁴⁴ BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terezín. Praha: Tauris, 2005. s. 44.

¹⁴⁵ ROTHKIRCHENOVÁ, Livia. *Státní antisemitismus během komunistické éry 1948 – 1989*. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. s. 113.

nespolupracovali s nacismem. ... zde musíme všichni zkoumat, jak se tito jednotlivci chovali ještě za doby republiky, a jestliže germanizovali, němčili nebo podporovali německé školy, jejich majetek náleží státu a musí být konfiskován.“ Zabavení majetku se tedy týkalo i Židů, kteří se při sčítání lidu v roce 1930 přihlásili k německému jazyku. Tento skrytý antisemitismus dokládají také tři velké aféry v roce 1947, kdy se komunisté postarali, aby majetek, který se měl navrátit, zůstal v rukou národní správy. Dále se začaly objevovat otázky národnostní, a tak po válce byla přibližně u 1 500 Židů přezkoumávána národní spolehlivost a zvažováno udělení občanství. Někteří byli dokonce znovu transportováni do Rakouska či Německa.¹⁴⁶

Od roku 1947 také Československo otevřeně podporovalo vznik Izraele, v prosinci téhož roku byl uzavřen první obchod se zbraněmi, který měl napomoci vzniku nového židovského státu. Československo bylo také jedna z prvních zemí, které 18. května 1948 uznaly vznik Izraele. Avšak již na konci roku 1948 a při jarních volbách 1949 měli komunisté v Izraeli malý podíl ve vládě a Izrael se pro komunistické státy stal jasně kapitalistickou zemí a tudíž nepřítelem. Nové protižidovské tendence vedly v naší zemi v 50. letech 20. století k vykonstruovaným procesům např. se Slánským, které byly řízeny z Moskvy a nesly hlavní rysy antisionismu a protižidovství. A tak nebylo náhodou, že ze čtrnácti obžalovaných funkcionářů komunistické strany bylo jedenáct židovského původu. Následný politický vývoj opět přinesl trend vylučování Židů z důležitých míst v politické, ekonomické a kulturní sféře a velký počet Židů byl také uvězněn. 60. léta 20. století přinesla menší rozvolnění, a tak bylo několik odsouzených Židů rehabilitováno. V duchu nově nabyté svobody vydala židovská obec 6. května 1968 prohlášení, ve kterém podporovala Izrael a požadovala zpět svá dřívější práva. Období po vpádu vojsk Varšavské smlouvy se dají pro Židy charakterizovat jako vládou podporovaná šikana a útlak. V letech 1968 – 1971 tak Československo opustilo na 6 000 Židů. V 70. letech se navíc rozběhla otevřená kampaň, která znevažovala holokaust a využívala například Památník Terezín

¹⁴⁶ KREJČOVÁ, Helena. *Čechy na úsvitu nové doby: Český antisemitismus 1945 – 1948*. Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. s. 103 – 107.

k politickým kampaním. Dále následovalo šíření zpráv o tom, jak se snaží židovští obyvatelé svrhnout socialistický řád.¹⁴⁷

Události roku 1989 přinesly daleko větší možnosti a rozkvet života Židů na našem území. „V České republice je v židovských obcích registrováno cca 3000 členů, v ostatních židovských spolcích další cca 2000. Odhaduje se, že v ČR dnes žije celkem 15–20 000 Židů, většina z nich není členy žádné obce. V současné době působí na území naší republiky deset Židovských obcí: v Brně, Děčíně, Karlových Varech, Liberci, Olomouci, Ostravě, Plzni, Praze, Teplicích a v Ústí n. Labem. Aktuality ze života židovské komunity najdeme v měsíčníku Roš Chodeš, což je Věstník Židovských obcí v Čechách a na Moravě. Vydává ho Federace židovských obcí¹⁴⁸, orgán, který zastupuje Židovské obce v tuzemsku i v zahraničí.“¹⁴⁹

3.2 Vznik a vývoj judaismu, principy víry

3.2.1 Judaismus

Termínem judaismus se označuje náboženství židovského národa zhruba od 19. století. Do té doby bylo toto náboženství označováno jako židovská víra, izraelitská víra nebo Mojžíšská víra. Je třeba rozlišovat mezi judaismem a židovstvím. Zatímco judaismus je označení náboženství, židovství má širší význam jako kulturně-nábožensko-nacionální soubor, který má svou historii, jazyk, zemi atd. V dnešní době rozlišujeme tyto směry judaismu – ortodoxní, konzervativní, progresivní a ultraortodoxní. Ačkoli Židé mají svůj vlastní stát, jejich populace žijící v diaspoře je stále velmi silná. Nicméně výpočet přesného počtu Židů je nesnadný. „Tyto židovské populační odhady jsou kombinací subjektivního a objektivního pojetí příslušnosti ke skupině. Jsou založeny na halachických kritériích pro ty, kteří pobývají v Izraeli a sebeurčení těch, kteří žijí kdekoli jinde, ať už pohlížíjí na judaismus jako na náboženství nebo z hlediska etniky, kultury, národnosti či čehokoli dalšího. Tento přístup je důsledně

¹⁴⁷ ROTHKIRCHENOVÁ, Livia. *Státní antisemitismus během komunistické éry 1948 – 1989*. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. s. 114 – 120.

¹⁴⁸ *Federace židovských obcí (FŽO) je střeškovým orgánem, sdružujícím v současné době 10 Židovských obcí (ŽO) v Čechách a na Moravě. Kolektivními členy FŽO jsou i přidružené židovské organizace a spolky jako např. Terezínská iniciativa, sdružení bývalých vězňů nacistických koncentračních táborů, Unie židovské mládeže, sportovní oddíl Hakoach atd. Činnost FŽO a ŽO upravují Stanovy FŽO, jejichž součástí jsou Vzorové Stanovy ŽO, které si může každá ŽO – až na některá obligatorní ustanovení – přizpůsobit vlastním podmínkám. FŽO zastupuje židovskou pospolitost vůči tuzemským orgánům a institucím, včetně státních, a vůči zahraničí. Federace židovských obcí [online]. Dostupné z URL <<https://www.fzo.cz/o-nas/organizace/>> [cit. 2016-03-22].*

¹⁴⁹ Naše rodina [online]. Dostupné z URL <<http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=4>> [cit. 2016-03-22].

zohledňován při studiích Židovské demografie umožňující hodnotit trendy vývoje v počtu židovských obyvatel v průběhu času. Navíc se zde vyskytují ještě dvě podskupiny. Jedni jsou navrátilivší Židé do Israele, kteří jsou potomky Židů, ale nehlásí se k žádnému náboženství. Nehalachičtí Židé, kteří se v izraelských záznamech sice nehlásí k žádnému náboženství, ale žijí v židovském prostředí, jsou plně asimilováni, přijímají židovský kalendář a procházejí židovským vzděláním. Tudiž prošli jakousi sociologickou konverzí. Další skupinu zahrnují ve Spojených státech ti, kteří o sobě hovoří jako o částečných Židech. Jedná se především o potomky smíšených manželství... Nicméně existují dva hlavní důsledky. První je spojen s rozdílem mezi počtem židovských obyvatel v Izraeli a Americe - větší počet Židů v Izraeli než v Americe je přijímán těmi, kteří tyto skupiny nezahrnují, naopak opačný poměr Židů v obou zemích je prosazován těmi, kteří započítávají i podskupiny. Druhý důsledek ovlivňuje celkový počet Židů ve světě. Pokud bychom započítali i podskupiny, celkový počet obyvatel dosáhne počtu 15,5 – 16 miliónů, což je přibližně stejný počet Židů jako před 2. světovou válkou.¹⁵⁰ (překlad autorka)

Judaismus je celosvětově nejstarším náboženstvím, které vyznává jediného Boha. Jeho vznik je spjatý s historií samotného židovského obyvatelstva. Judaismus se stejně jako historie Židů dá rozdělit do jednotlivých etap. Toto monoteistické náboženství zavedl mezi Židy jejich biblický praotec Abrahám, který je také dovedl do

¹⁵⁰ *These Jewish population estimates combine objective and subjective definitions of group belonging. They are based on halachic criteria for those residing in Israel, and self-definition for those living elsewhere, whether they view Judaism as a religion or in terms of ethnicity, culture, nationality, or something else. This approach is consistently adopted in the study of Jewish demography allowing assessment of trends in the number of Jews over time. Notably, there are two additional sub-groups with current orientation to the Jewish people. One is immigrants to Israel, and their offspring, who meet the criteria of the Law of Return but do not define themselves according to any religion. Not halachic Jews, they are designated people of "no religion" in the official statistics of the State of Israel. However, they are deeply integrated into the Israeli society, where public affairs follow the Jewish calendar year, and have been exposed to the Jewish educational system. They operate smoothly within Jewish geographic and social environments, and they speak Hebrew. They have, hence, undergone a "sociological conversion."*⁵ *It stands to reason that they feel strongly attached to Israeli nationality. This group comprises some 350,000 people.*⁶ *Another group in the United States includes approximately one million people who regard themselves as "partially Jewish."*⁷ *The overwhelming majority of them are the offspring of mixed parentage. ... Nevertheless, there are two major implications: one is associated with the ratio between the number of Jews in Israel and the number of U.S. Jews, i.e., a larger number in Israel is claimed by those who do not include them in the Jewish population, and a higher number in the United States is asserted by those who do incorporate them; the second implication regards the total number of Jews in the world, i.e., including these sub-groups increases the size of world Jewry so that it is very close (15.5-16 million) to the global Jewish population on the eve of WWII (16.5). Jewish people policy institute [online]. Dostupné z URL < http://jppi.org.il/uploads/JPPi_2014-2015_Annual_Assessment_English-Jewish_People_Demography.pdf > [cit. 2016-03-24].*

Kenaánu, země zaslíbené.¹⁵¹ Nejstarší etapou je staroizraelské náboženství, které je spojeno s hebrejskými kmeny zhruba od 2. tisíciletí př. n. l. a trvá až do 6. století př. n. l., kdy bylo Judské království rozvráceno a velké množství Židů bylo odvečeno do Babylónie. V druhé etapě můžeme hovořit již o raném judaismu. V tomto období byly kvůli nucené diaspoře přerušeny chrámové bohoslužby a to vyvolalo potřebu písemně zaznamenat do té doby ústně tradované texty. V tomto období tedy vznikla Tóra (viz příloha č. 11) a později také Talmud (viz příloha č. 12), jehož studium se stalo pro další vývoj judaismu konstitutivním prvkem. Třetí etapu lze označit jako středověký judaismus, který může být datován od 8. století n. l., kdy se centra židovské vzdělanosti poprvé setkala s islámskou kulturou. V tomto období se Židé již dělili na sefardské a aškenázské. Nejvýznamnější součástí judaismu se vedle studia Tóry a Talmudu stala mystika – kabala¹⁵². Kabala, která byla protkána lidovou magií a měla vliv na vznik východoevropského chasidismu. Ve čtvrté etapě se již jedná o novověký judaismus, pro jehož vývoj měly velký význam emancipační ideje v 18. století. Toto období také zapříčinilo rozštěpení judaismu do více větví – reformní judaismus, ortodoxní judaismus a konzervativní judaismus. Dále pak s narůstajícím antisemitismem vzniklo sionistické hnutí.¹⁵³

Pokud budeme hovořit o judaismu v Čechách, i zde je historie vzájemně spjatá se životem Židů na našem území. Judaismus a křesťanství u nás mají zhruba stejně staré „kořeny“. Po většinu času byla nejvýznamnějším židovským centrem Praha, kde v průběhu dějin působily nejrůznější důležité židovské osobnosti, které se mimo jiné zasloužily o rozvoj vzdělanosti, židovské kultury a v neposlední řadě o stavební rozvoj Židovského města. Dnes je v Praze sídlo Federace židovských obcí, která spravuje dalších deset židovských obcí v ČR.

¹⁵¹ Náboženství [online]. Dostupné z URL <<http://www.nabozenstvi.apu.cz/judaismus.html>> [cit. 2016-03-23].

¹⁵² *V širším smyslu je to tradice obsažená v talmudu, v užším a používanějším významu označuje mystické učení, které se v některých ohledech liší od hlavního proudu judaismu, nicméně bývá považováno za součást judaismu jako takového. Učení kabaly se odvolává na některé biblické pasáže, apokalyptickou literaturu, starověkou knihu Sefer jecira, Zohar, objevenou ve 13. století, ale připisovanou rabimu Šimonu bar Jochaj z 2. století.* PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994. s. 57 – 58.

¹⁵³ PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 115 – 118.

3.2.2 Principy víry

„Rozdíl mezi židovskou a křesťanskou vírou bývá často charakterizován touto zkratkou: Křesťany zajímá především shoda v názorech na správné učení, méně už správné činy. Židé naopak kladou důraz především na správnost činů, méně se zabývají jednotným učením víry.“¹⁵⁴ Judaismus je spíše než samotnou náboženskou naukou také způsobem života. Židé tak vyjadřují zásady svého vyznání osobitými tradicemi a zvyky, jídelními pravidly a především modlitbami a oslavami svátků. Judaismus tedy zahrnuje veškeré lidské jednání od narození člověka až po jeho smrt.¹⁵⁵

Synagoga

Slovo synagoga přináší do mysli většiny obraz kostela či svatostánku židovských věřících. Avšak abychom se blíže seznámili s obsahem a významem synagogy v judaismu, musíme se od této představy oprostit. Synagoga, hebrejský původní výraz *bejt kneset*, totiž znamená dům shromáždění, tedy místo v němž dochází k setkávání. V jidiš se ještě užívá slovo *šul*, což znamená škola. Centrem židovského života se stávala právě místa, kde vládla učenost a probíhala výuka. Místnosti, tedy studovny, ve kterých probíhala výuka nebo bádání v biblických knihách, byly snad ve všech židovských obcích a zároveň v každé synagoze. Tyto studovny měly být otevřeny nepřetržitě a byly taktéž místem setkávání. Až v moderní době se synagogy začaly na noc zavírat z důvodu bezpečnosti.¹⁵⁶

Synagogy byly tedy zpočátku centry shromažďování a především v diaspoře měly pro obec velký význam. Stavby se tedy postupně zvětšovaly a přibývaly další místnosti, které byly spojené s prostory pro modlení. Židé se zde setkávali, aby se společně modlili, učili se a oslavovali. Tyto funkce synagogy jsou zachovávány dodnes. V každé synagoze se také nachází velká knihovna, která mimo jiné obsahuje Tóru v knižní podobě a Talmud babylónský i jeruzalémský.¹⁵⁷

Vnější podoba synagog není nijak ustanovena. Podoba staveb tak v mnohém závisí na tom, kde stavba stojí. Můžeme tak vidět řadu naprosto odlišných synagog, v Číně stavby s pagodovými střechami, v orientálních státech svatostánky připomínající

¹⁵⁴ *Co by měl každý vědět o židovství*. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000. s. 85.

¹⁵⁵ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 111.

¹⁵⁶ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 12, 13.

¹⁵⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 44, 45.

mešity, v Evropě pak stavby připomínající románské či gotické kostely.¹⁵⁸ Avšak všechny synagogy mají svůj vzor v jeruzalémském Chrámu. Tento vztah je také vyjadřován předměty chrámového rituálu zobrazovaných na synagogálním kultovém náčiní. Velmi často se setkáváme s vyobrazením tzv. Davidovy hvězdy¹⁵⁹ či sedmiramenného svícnu zvaného *menora*¹⁶⁰.¹⁶¹ „Podle prastaré tradice se synagogy stavěly pokud možno poblíž vodního toku. O židovském Novém roce vycházejí totiž muži z modlitebny a pod širým nebem konají zvláštní modlitbu (*tašlich*), při níž se do vody házejí kousky chleba jako symbol odplavení hříchů. Typickým a zdaleka viditelným označením synagogy bývalo kamenné Desatero, umísťované na průčelí nebo nad hlavním štítem budovy. Na mnoha bývalých synagogách, třebaže už slouží jiným účelům, můžeme Desatero spatřit i dnes. Průčelí nebo portály synagog byly často opatřeny hebrejským nápisem. Většinou jde o verš žalmu, který se vztahuje k "domu modlitby".“¹⁶²

Nejdůležitějším prostorem v synagoze je svatostánek, *aron ha-kodeš*, kde se ve skříni či schránce uchovává nejcennější majetek židovské obce, ručně psaná Tóra na svitku pergamenu. (viz příloha č. 13) Z této Tóry je předčítáno přinejmenším při každé hlavní bohoslužbě. Svatostánek je umístěn u východní stěny synagogy nebo je do ní přímo vestavěn. Dveře jsou zakryty oponou zvanou *parochet* a před svatostánkem visí věčné světlo *ner tamid*.¹⁶³ Před svatostánkem je umístěn *amud*, stůl určený pro předčítání z Tóry. Lavice pro návštěvníky synagogy jsou rozestavěné kolem *bimy*, vyvýšené řečniště, nebo mohou lavice stát u zadní stěny s orientací na východ či jsou uspořádány ve středu čelem k *bimě* (viz příloha č. 14). Rozestavění lavic není nijak

¹⁵⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 48.

¹⁵⁹ *Magen David* hebrejsky štít Davidův. Jeden ze symbolů judaismu; hexagram tvořená dvěma přes sebe položenými rovnostrannými trojúhelníky. V biblické době to byl pouhý dekorativní motiv bez specifického vztahu k židovství. Od středověku nazýván pečet' Šalomounova nebo štít Davidův. Teprve 1527 byl *magen David* poprvé použit jako symbol pražské židovské obce. Odtud se rozšířil jako symbol židovské identity. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 140, 141.

¹⁶⁰ *Sedmiramenný svícen*. Podle kněžské verze patřila zlatá *menora* již k výbavě přenosné svatyně. *Menora* se od nejstarší doby nacházela v Druhém chrámu. *Menora* se zapalovala večer a hořela celou noc až do rána. Chrámová *menora* byla již v antice častým židovským symbolem, objevuje se na mincích a v synagogách ve formě reliéfu a na mozaikových podlahách. Často se vyskytuje na náhrobcích, kde se zapálenými světly symbolizuje věčný život. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 146.

¹⁶¹ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 114.

¹⁶² Synagogy [online]. Dostupné z URL: <<http://synagogy.euweb.cz/>> [cit. 2016-03-30].

¹⁶³ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 115.

pevně určeno a jejich rozmístění je na představitelích židovských obcí. Jediné rozmístění, na kterém opravdu záleží, je rozdělení prostoru na modlitby pro muže a ženy. Ženské oddělení se tak často nachází na galeriích nebo na balkoně. Může být ale i připojeno k mužské části z jedné nebo obou stran. Toto rozdělení nepramení z domněnky, že ženy nejsou rovnocenné mužům. Právě naopak, v judaismu je žena vážena a ctěna. Z důvodu svého poslání hospodyně a matky jsou ženy oproštěny od pravidelných návštěv synagog a stejných náboženských povinností jako mají muži.¹⁶⁴

Do dnešní doby se na území České republiky dochovalo na 200 synagogálních staveb. Tyto synagogy však již ve velké míře neslouží svým původním účelům.¹⁶⁵ „*Po osvobození mohlo být obnoveno jen několik málo náboženských obcí ve velkých městech, a téměř 300 synagog zůstalo nevyužitých. Některé z nich musely být v dalších letech zbořeny pro statické narušení nebo značnou zchátralost, jiné ustoupily moderním urbanistickým záměrům při přestavbách měst. V současné době židovským bohoslužbám slouží pouze Staronová, Vysoká, Španělská a Jubilejní synagoga v Praze, synagogy v Děčíně, Plzni a nově postavená synagoga v Liberci. Křesťanským církvím slouží dalších 25 synagog. Řada synagog byla opravena a je využívána jako regionální židovská muzea (Ledeč nad Sázavou, Plná, Ústěk, Luže, Březnice, Rychnov nad Kněžnou, Heřmanův Městec) nebo městská muzea. Některé synagogy slouží jako depozitáře Židovského muzea v Praze, další jsou využívány jako knihovna, archiv, kulturní dům, požární zbrojnice, obytný dům, obchod, obecní úřad, tělocvičny, ale i jako továrny, dílny, stodoly a skladiště.*“¹⁶⁶

Modlitby a bohoslužby

Základem judaismu je víra v jediného Boha vyjádřená hebrejskou Biblí – Tenachem. Dle Tenachu mají Židé hlásat Boží vůli a naplňovat Boží poselství. Součástí této svaté služby je také dodržování náboženských předpisů – *micvot*¹⁶⁷, které jsou obsažené v Tóře a do podrobných ustanovení jsou rozvedeny v Talmudu. Avšak mnoho z příkazů ztratilo svůj význam po zániku jeruzalémského Chrámu a tradiční judaismus

¹⁶⁴ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 17, 18.

¹⁶⁵ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 115.

¹⁶⁶ Synagogy [online]. Dostupné z URL: < <http://synagogy.euweb.cz/> > [cit. 2016-03-30].

¹⁶⁷ *Jednotné číslo micva. Náboženské příkázání, které je praktikující Žid povinen plnit. Původně tento termín označoval náboženské příkazy v jejich celku, v pobiblickém judaismu se jím rozumí jednotlivé příkazy a zákazy. Celkem existuje podle tradice 613 micvot, z toho 248 kladných (konej) a 365 záporných (nečiň).* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 147.

dnes považuje již jen 270 micvot, 48 kladných a 222 záporných, za uskutečnitelné. Mnohé z příkazů se přesunuly do běžného života jako součást běžné morálky a etiky.¹⁶⁸

Na počátku vzniku judaismu ještě neexistovaly žádné modlitby, věřící přinášeli svému Bohu pouze oběti. Slavnostní oběti se konaly vždy ráno, odpoledne a večer, a také při různých zvláštních příležitostech. Obětní místo se nazývalo *mikšan*, byl to přenosný stan. V době vlády Šalamouna byl v Jeruzalémě postaven první Chrám a oběti se již přinášely na tamní oltář. Za doby krále Davida se pak měly v Chrámu zpívat jeho žalmy a tím byl do judaismu zaveden zpěv, kterým byl dán vznik tradice modliteb. Přinášení obětí definitivně zaniklo v období babylónského exilu, kdy se již zpívaly pouze žalmy, a proroci skládali první modlitby. Po znovuvybudování Chrámu se opět přinášely oběti a přednášely modlitby. Dnešní podoba modliteb byla vytvořena muži tzv. *Sanhedrinu*¹⁶⁹.¹⁷⁰

Dle židovské tradice se má modlitba konat třikrát denně – ranní *šachrit*, odpolední *mincha* a večerní *ma'ariv*. Nicméně odpolední a večerní modlitby se běžně spojují v jednu, aby zaměstnaní Židé nemuseli třikrát denně docházet do synagogy. Odpoledne končí, jakmile se na obloze objeví první tři hvězdy, tedy lze tuto dobu určovat přesně, ať jsou věřící kdekoli. Praxe sloučených modliteb je tedy taková, že se Židé sejdou chvíli před večerem, kdy mají čas na odpolední modlitbu, poté chvíli počkají a pokračují dále v modlitbě večerní. Moderní židovství ale povoluje i samostatné modlitby, za dostatečný počet osob pro provozování společných modliteb považuje ortodoxní církvev nejméně deset mužů. V liberálních obcích tento počet zahrnuje i ženy.¹⁷¹

K židovským modlitbám patří *bejt t'fila* neboli dům modlitby, může se tak označovat synagoga, ale také jakákoli jiná modlitebna využívaná k pronášení modliteb a společných bohoslužeb.¹⁷² Dále se při modlitbách používají tzv. *t'filín*¹⁷³ (viz příloha

¹⁶⁸ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 111.

¹⁶⁹ *Nejvyšší politické, soudní a právní instituce židovského obyvatelstva Palestiny v období řecko- římské nadvlády až do zániku patriarchátu po smrti Rabana Gamli'ela VI. Sanhedrin sídlil v Jeruzalémě, v jeho čele stál předseda s titulem naší a jeho zástupce s titulem av bejt din. Sanhedrin zasedal denně, v době mezi oběťmi, ale nikdy ne v noci, o šabat a svátcích*. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 181.

¹⁷⁰ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 27, 28.

¹⁷¹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 45.

¹⁷² DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 14.

¹⁷³ *Modlitební řemínky. Hlavní částí t'filín jsou černé kožené krabičky, do nichž jsou vloženy na pergamenu napsané biblické pasáže, v nichž je nařízeno učinit z božího zákona „památku na ruce a mezi*

č. 15), dvě krabičky vyrobené z kůže, uvnitř nich jsou pergameny s úryvky z Tóry a k nim jsou připojeny kožené řemínky. Ty používají muži od věku 13 let při ranní modlitbě každý den s výjimkou šabatu a svátků.¹⁷⁴ K modlitbám také patří modlitební kniha – *sidur*. Tradičně je psána hebrejsky, avšak nelze předpokládat, že každý Žid či Židovka umí hebrejsky a tak existují překlady do různých jazyků. Avšak jiný jazyk při modlitbě smí užívat pouze ten, kdo se modlí sám, za celou obec musí být vždy modlitba pronášena hebrejsky.¹⁷⁵ K modlitebnímu rituálu dále patří *kipa*¹⁷⁶, pokrývka hlavy mužů (viz příloha č. 16), *talit*, modlitební přehoz (viz příloha č. 17), a třásně *cicit*¹⁷⁷ (viz příloha č. 18), které jsou připraveny ke čtyřem koncům *talitu*. *Talit* se nosí většinou od 13 let věku chlapců, ale v některých židovských obcích jej na sebe berou jen ženatí muži.¹⁷⁸

Náboženské příkazy se tedy stávají závazné pro chlapce starší 13 let, ačkoli pro dívky je to už ve věku 12 let. Příkazy mají dopomoci k vykonávání pouze dobrých skutků a odmítání zla. Proto jsou lidské skutky v judaismu nejvyšším měřítkem zbožnosti.¹⁷⁹ Většina modliteb je psána v plurálu, tedy se jednalo o modlitby obcí pro dobro celého společenství. Jen málo modliteb je v singuláru, jedná se o modlitby určené pro intimní místa, například modlitba před spaním. Avšak pro modlitby osobní nejsou předepsané žádné normy, které by se měly plnit, ani slova nejsou při modlitbách nutná, postačí samotné myšlenky k Bohu. Modlitby jsou také chápány jako cvičení kázně. Pravidelné bohoslužby jsou tedy jakýmsi nahrazením obětní služby v Chrámu.¹⁸⁰

očima“. Třilín si připrevňují předepsaným způsobem pomocí kožených řemínků dospělí muži ve vsední den při ranní bohoslužbě. PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 206.

¹⁷⁴ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 28.

¹⁷⁵ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 14, 15.

¹⁷⁶ *Hebrejsky čepička, v jidiš známá jako jarmulka. Čepička, kterou si věřící Židé ve shodě s tradicí pokrývají hlavu, zejména při modlitbě, studiu Tóry, návštěvě hřbitova a podobně. Nejedná se o biblický příkaz, ale o zvyk, který se postupně vyvíjel od talmudické doby.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 128.

¹⁷⁷ *Třásně, které původně tvořily podle biblického ustanovení součást svrchního mužského oděvu. Protože toto distinktivní znamení mohlo svého nositele ohrozit, bylo později rozhodnuto, aby třásněmi byl opatřen pouze velký a malý modlitební plášť, talit. Cicit se připrevňuje na všech čtyřech rozích pláště. Numerická hodnota slova cicit společně s pěti uzly a osmi nitěmi, jimiž jsou tvořeny, činí 613 a odpovídá celkovému počtu pozitivních a negativních příkazů psané Tóry. Věřící je bere během recitace Šema v ranní modlitbě do ruky a při každém vyslovení slova cicit je políbí.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 60.

¹⁷⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 49.

¹⁷⁹ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 111, 112.

¹⁸⁰ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 15, 16.

V dnešní době jsou na našem území vykonávány společné bohoslužby ve velkých synagogách v sídle náboženských obcí. Co se týče Plzeňského kraje a oblasti Tachovska, jsou tyto bohoslužby vykonávány v Plzni ve Velké a také Staré synagoze. Židé, kteří žijí v odlehlejších částech oblasti, mají povoleno modlitby soukromé a bohoslužby konané v tamních modlitebnách. Pro oblast Tachovska však není existence větší modlitebny známá.¹⁸¹

Na rozdíl od křesťanské církve, která má svého papeže, judaismus nemá žádného vrchního rabína, který by rozhodoval o otázkách víry a jeho rozhodnutí byla závazná pro všechny ostatní věřící. Také uvnitř samotného judaismu existují, co se týče modliteb a zvyků při bohoslužbách, zásadní rozdíly. Ačkoli je dodržováno oddělení žen a mužů při modlitbách, ženy mají v rámci modlitebního časového plánu určité osvobození. V ortodoxním judaismu jsou ženy od časového plánu modliteb osvobozené, stejně tak, jako k modlení nepoužívají žádných výše zmíněných pomůcek. Naopak v liberálním judaismu se tento časový rozvrh jiný pro ženy odmítá z důvodu rovnoprávnosti a dokonce si některé ženy přikládají *t'filin*, který je v ortodoxním židovství určen výhradně mužům.¹⁸²

3.3 Tradice, zvyky a židovské svátky

Pokud budeme hovořit o židovských svátcích, bude nutné také objasnit, jak Židé čas počítají. Mnoho židovských svátků je velmi podobných s těmi křesťanskými, které se drží dodnes v naší společnosti, i když většina obyvatel již samotné křesťanství nevyznává. Běžně používaný gregoriánský kalendář počítá začátek letopočtu od zrození Ježíše Krista a oslava Nového roku připadá na 1. leden, což je z židovského pohledu oslava obřizky Ježíše, která připadá na osmý den od jeho narození. Židovský kalendář však začíná letopočet samotným Stvořením.¹⁸³ Letošní rok, tedy rok 2016, nese dle židovského kalendáře číslo 5776.¹⁸⁴ Samotný kalendář byl kdysi sestaven rabíny, kteří se pokoušeli počátek letopočtu vypočítat. „*Například Mojžíšovi bylo sto dvacet let. Počítali a počítali, připočetli šest dní, které trvalo stvoření, přidali první den odpočinku – šabatu, až se dopracovali k tomuto číslu.... Nicméně ortodoxní rabíni nevidí ani dnes problém v obrovském nesouladu mezi počtem let a vědecky doloženými důkazy. ... Délka*

¹⁸¹ Odpověď na badatelský dotaz k této problematice byla poskytnuta v sekretariátu židovské náboženské obci Plzeň, dne 24. 3. 2016.

¹⁸² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 49.

¹⁸³ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 139.

¹⁸⁴ Federace židovských obcí [online]. Dostupné z URL:<<https://www.fzo.cz/judaismus/kalendar/?mesic=3&lokace=7&rok=2016>> [cit. 2016-03-31].

všech dnů, kdy Bůh tvořil vesmír, byla podle nich 24 hodin. Slunce a měsíc stvořil až čtvrtý den. Teprve od té doby je možno počítat „normální“ čas. ... „Božský“ den měl asi mnohem víc hodin než jen dvacet čtyři.“¹⁸⁵

Na rozdíl od křesťanského kalendáře, který se řídí dle Slunce a muslimského, který je řízen dle Měsíce, se židovský kalendář řídí oběma. Proto je počítání dní, týdnů i měsíců tak složité. Židovský rok je složen ze 12 měsíců a každý měsíc má tolik dní, za kolik Měsíc oběhne Zemi, tedy přibližně 29, 5 dne. Avšak s takovým údajem by se špatně počítalo a tak má jeden měsíc 29 dní a další 30 dní. Celkově je v roce 12 měsíců, tedy 354 dní. Tím je tedy židovský rok o 11 dní kratší než obvyklý rok dle gregoriánského kalendáře. Proto se bere v úvahu i cyklus Slunce, jelikož by jinak docházelo k tomu, že by se svátky určené přímo do konkrétních ročních období přesouvaly do jiných. Rozdíl 11 dní se tedy napraví tím, že se vsune jeden přidavný, tedy 13. měsíc, a vznikne tak přestupný rok. V cyklu 19 let je tedy 210 nadbytečných dní, které dají v cyklu dohromady 7 přestupných roků.¹⁸⁶

Samotná Tóra jména měsíců neuvádí, jejich názvy vznikly během babylónského vyhnaní. První měsíc je označen jménem *nisan*, je to měsíc svátku *pesach*. Posledním měsícem je *adar*, pokud je však rok přestupný nazývá se 13. měsíc *adar šeni*, tedy druhý *adar*.¹⁸⁷ Židovský kalendář také vytvořil jednotku, dnes užívanou zcela běžně – týden. Týden byl vynalezen starými Hebrejci, kdy šest pracovních dní a jeden den odpočinku se nejen dobře počítal, ale také vyhovoval způsobu života.¹⁸⁸

3.3.1 Svátky

Židovské svátky mají své rozdělení. Dělí se na:

- * na svátky biblické (zmněné v Tóře), které se ještě dělí na svátky poutní, tedy na svátky, ve kterých byla v dobách existence chrámu povinnost přinést do Jeruzaléma sváteční oběť, a na tzv. vysoké svátky
- * na svátky historické, spojené s konkrétními dějinnými událostmi
- * na svátky moderní, související se státem Izrael
- * na postní dny
- * ostatní

¹⁸⁵ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 140.

¹⁸⁶ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 23, 24.

¹⁸⁷ Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.

¹⁸⁸ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 140.

Do skupin jsou pak konkrétní svátky děleny takto:

biblické svátky vysoké - roš hašana, jom kipur

biblické svátky poutní - pesach, šavuot, sukot

historické svátky - chanuka, purim

moderní svátky - jam haactnaut, jom jerušalajim

postní dny - 10. tevet, 17. tamuz, 9. av, 3. tišrí

ostatní - tu bišvat, lag baomer¹⁸⁹

Šabat

Šabat je ústředním tématem judaismu, který je obsažen již v Deseti božích příkázáních a je významnější a posvátnější než všechny ostatní svátky. Šabat, den odpočínutí, je posledním dnem hebrejského týdne a připadá na sobotu gregoriánského kalendáře. Rozdíly mezi kalendáři jsou ustanoveny tím, že Židé považují neděli, den stvoření, za první den týdne. Šabat byl Židům dán, aby si nejen fyzicky odpočinuli, ale také aby občerstvili svého ducha studiem Tóry. Proto o šabatu Židé nesmějí pracovat. Za práci je přitom považována jakákoli fyzická činnost, která vytvoří nějakou novou věc. Mezi takovéto činnosti se počítá také rozdělování ohně, psaní i cestování. Aby se příkazy sloučili s moderní dobou, je zakázáno kouřit, jezdit autem či zapínat elektrické spotřebiče. Tyto příkazy mají věřícím dát více času na sebe a svou rodinu.¹⁹⁰

Přípravy na šabat probíhají už v páteční odpoledne, kdy se například připravují jídla, členové rodin se koupou a převlékají a na stole jsou svíce se dvěma svícemi. Tyto svíce má povinnost zapálit paní domu v pátek zhruba dvacet minut před západem slunce. Večer po modlitbě v synagoze začíná večeře, ta je zahájena modlitbou zvanou *kiduš*. K modlitbě patří jeden pohár vína, ze kterého se po modlitbě postupně všichni napijí. Po modlitbě následuje rituální mytí rukou. Na stole jsou připraveny dvě *chaly*, pečivo podobou i chutí podobné vánočce. Ty jsou postupně rozlomeny a každý u stolu dostane kus, teprve potom začíná samotná večeře. Sobotní den probíhá zcela odlišně od jiných. Dopoledne se věřící věnují modlitbám v synagoze, v poledne probíhá slavnostní oběd, kdy se opět láme *chala* a zpívá se a jí.¹⁹¹

¹⁸⁹ Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.

¹⁹⁰ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 119, 120.

¹⁹¹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 152, 153.

Třetí šabatová hostina je opět provázena kázáním, jídlo se však již podává v synagoze. S východem prvních tří hvězd se koná večerní šabatová modlitba a celý šabat je uzavřen tzv. *havdalou*, obřadem oddělení.¹⁹²

Roš ha-šana a Jom kipur

Roš ha-šana (Nový rok) a *Jom kipur* (Den smíření) patří do skupiny Vysokých svátku hebrejského kalendáře. Oba připadají na podzimní měsíc *tišri* a neodmyslitelně spolu souvisejí.¹⁹³

Nový rok je slaven dva dny, 1. a 2. *tišri*, a podle tradice se jedná o den stvoření světa. Dle křesťanského kalendáře odpovídá tento měsíc září nebo začátku října. Avšak judaismus rozeznává čtyři Nové roky, v Talmudu je sice 1. *tišri* zmíněn jako *Roš ha-šana*, ale uváděny jsou další tři Nové roky. Dále může být zavádějící, že *Roš ha-šana* není prvním svátkem v roce a *tišri* není prvním měsícem nýbrž sedmým. Příčina tohoto zmatku, především pro nežidovské obyvatele, vyplývá z příkazů, které dal Hospodin Mojžíšovi.¹⁹⁴

Tento svátek má také mnoho názvů. Kromě Nového roku se používá například Den soudu, tedy den, kdy Hospodin soudí vše, co stvořil. Z hebrejského názvu *Jóm ha-zikaron* je tento den Dnem vzpomínek na obětování Izáka a další název *Jóm t'ruá* ukrývá název Den troubení na šofar¹⁹⁵. (viz příloha č. 18) Tento svátek je charakterizován nejen zákazem práce, ale také množstvím obřadů, které ho doprovázejí.¹⁹⁶

Jeden z obřadů je rabínská tradice, kdy jsou na tento den otevřeny tři knihy. Osoby spravedlivé a bez hříchu za poslední rok jsou zapsány do knihy života. Do knihy smrti jsou zapsáni velcí hříšníci. Zbylé osoby jsou zapsány do knihy prostředních. Až do svátku *Jom kipur* mají všichni možnost se napravit a zvrátit tak svůj osud. Dále se na tento svátek nezpívají žalmy tak, jak je to zvykem na jiné svátky, protože je Nový rok

¹⁹² PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 122.

¹⁹³ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 122.

¹⁹⁴ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 158.

¹⁹⁵ *Zvířecí roh upravený jako hudební nástroj, který se stal součástí náboženského života. V současnosti se v synagogách troubí na šofar v měsíci elul na znamení blížících se dní pokání, na Roš ha-šana a Jom kipur na závěr modlitby Ne'ila. Tradičně se šofar užívaný o svátku Roš ha-šana vyrábí z rohu berana jako připomínka beránka, kterého Bůh seslal Abrahamovi jako náhradu oběti Izáka.* PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003. s. 201.

¹⁹⁶ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 58.

zcela vážným dnem, kdy jsou souzeni lidé za své činy. Přes den se mají věřící věnovat studiu Tóry. V tom může každý, kdo judaismus nevyznává, vidět velký rozdíl od běžných oslav Nového roku 31. prosince a 1. ledna. Dalším předepsaným obřadem je korunovace Stvořitele za Krále světa. Znamená to, že během roku věřící užívají slovo Bůh, avšak mezi svátky *Roš ha-šana* a *Jom kipur* ho označují za Krále. Také troubení na již zmiňovaný *šofar* je dalším předepsaným příkazem na Den soudu. „*Tradice vyjmenovává deset důvodů, proč se má na roš hašana na šofar troubit:*

* *Tento den korunujeme Boha za krále světa. Na korunovacích bývá zvykem slavnostně troubit.*

* *Dny mezi roš hašana a jom kipur nazýváme Deset dní pokání – šofar má napomoci otevřít duše hříšníků a obrátit je směrem k Stvořiteli.*

* *K pokání má napomoci i připomenutí Daru Tóry na hoře Sinaj, při kterém rovněž zněl zvuk šofaru.*

* *Samotný zvuk šofaru bývá často tak pronikavý, že v hříšníkovi probudí myšlenky na nápravu.*

* *V dlouhé historii židovského národa často proroci varovali národ před odklonem z přímé cesty a slova proroků se přirovnávají k zvuku šofaru.*

* *Troubením si připomínáme proroctví o Dni závěrečného soudu, který bude dnem šofaru a troubení".*

* *Připomenout si vítězný ryk nepřátel bořících chrám a modlit se za obnovu svatyně.*

* *Upevnit víru v návrat z exilu, o kterém je psáno: „A bude ten den a rozezní se velký šofar..."*

* *Připomenout si oživení mrtvých, kteří dle proroctví „uslyší hlas šofaru"*

* *A asi nejznámější: připomenout si poslední Abrahámovu zkoušku obětování syna Izáka, místo kterého byl nakonec obětován beran, který se zachytil rohy ve křoví.“¹⁹⁷*

Zvláštním zvykem je *tašlich*, doslova znamená „pošleš pryč“. Židé se musí před západem slunce odebrat k nějakému vodnímu zdroji, který je tzv. živý, žijí v něm ryby. Na břehu si pak každý vyprázdní kapsy a do vody vhodí připravený kus chleba, jako symbol zbavení se všech hříchů. Dále by všichni včetně dětí měli mezi svátky *Roš ha-šana* a *Jóm kipur* vykonat *kaparot*, smír. Nejvhodnější dobou pro vykonání tohoto zvyku je odpoledne před *Jóm kipur*. Smyslem obřadu je očištění se od hříchu za pomoci zabítí drůbeže bílé barvy, vnitřnosti se pak hodí domácím zvířatům a maso se daruje

¹⁹⁷ Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.

chudým. Pokud se věřící chtějí vyhnout podezření, že své hříchy chtějí skrze darované maso přenést na chudé, mohou jim věnovat peníze. Tento obřad musí vykonávat i těhotné ženy za své nenarozené děti.¹⁹⁸

Desátý den nového roku vrcholí nejvýznamnějším židovským svátkem *Jóm kipur*, Den smíření. Také je tento den nazýván *šabat šabaton*, šabat všech šabatů. Kromě toho jde ve skutečnosti o jeden ze šesti postních dnů a je jediným takovým, který byl stanoven samotným Hospodinem a je zanesen v Tóře. V tento svátek nejen že platí zákaz pracovat, ale navíc věřící drží celodenní půst. Tento půst započiná hodinu před západem slunce 9. *tišri* a končí objevením prvních tří hvězd na obloze 10. *tišri*. Trvá tedy přibližně přes 25 hodin a je tzv. absolutní. Ve svátek začíná bohoslužba časně ráno a s malými přestávkami trvá až do večera, kdy s bohoslužbou končí i půst. Před modlitbou navíc musí každý žádat kohokoli, komu ublížil, o odpuštění. V tuto chvíli a tento den Bůh pečeti osud všech na příští rok. V tento den také Židé vzpomínají na své zemřelé. Při modlitbách slibují dát milodar chudým, který přispěje i ke spáse duší a odčinění hříchů zemřelých blízkých.¹⁹⁹

Pesach

Pesach je prvním svátkem židovského roku a zároveň prvním ze tří poutních svátků hebrejského kalendáře. Tento svátek je pro židovství velmi důležitý, protože zvýrazňuje dějiny Izraele, konkrétně vysvobození Izraelitů z egyptského otroctví. Sám název svátku označuje dobu desáté egyptské rány, která měla usmrtit vše prvorozené, ale Hospodin ušetřil, hebrejsky „*pasach*“ doslova „překročit“, domy zotročených Izraelitů, kteří obětovali beránky²⁰⁰ a poté pod vedením Mojžíše opustili Egypt.²⁰¹

Stejně tak jako svátek Pesach i měsíc *nisan*, ve kterém se tento svátek slaví, je měsícem vyvedení z Egypta a prvním měsícem židovského kalendáře. Původní název

¹⁹⁸ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 71, 72.

¹⁹⁹ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 123, 124.

²⁰⁰ *Zařízení beránka, egyptské modly a znaku, oznámilo konec otročení Egyptu (ve fyzickém i duchovním chápání) a skutečný zrod nového, židovského národa, který se zřídá pohodlí nesvobody, zřídá se modloslužby a odchází do nejistot svobody, aby našel svého Boha, přijal Toru a usadil se ve vlastní zemi – v Izraeli. Krev ze zařízlého beránka byla použita k označení veřejí židovských domů v Egyptě, čímž byly osoby v nich se nacházející uchráněny desáté rány – pobití prvorozených. Proč? Jaký smysl má označit si dveře beránčí krví? Veřejně obětovat jedno z posvátných božstev bylo v Egyptě chápáno jako hrdelní zločin. Splnění příkazu pesachové oběti tedy odráží odvahu a pevnost odhodlání učinit rozhodující krok k opuštění egyptského prostředí (myšleno nejen geograficky). Bylo to jasně vyřčené: „My nejsme Egyptané.“ Proto Bůh při desáté ráně ušetřil označené židovské domy. Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.*

²⁰¹ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 124.

tohoto měsíce byl měsíc klasů, název *nisan* dostal až později. Pesach se slaví celkem 8 dní, od 15. do 22. *nisanu*. Toto období připadá na křesťanské měsíce březen a duben a je srovnatelný s křesťanskými Velikonocemi. Pesach je svátek, který je nejvíce obtěžkán různými symboly.²⁰²

Svátek nekvašených chlebů je jiným názvem pro Pesach. Tento název si nese proto, že Izraelité museli z Egypta utéci tak rychle, že jim nestačilo vykvasit těsto na chleba, a tak byli nuceni si s sebou vzít pouze pražené placky tzv. *macesy*. V návaznosti na tento příběh se tedy během Pesachu nesmí jíst ani pít nic kvašeného. Takové potraviny jsou označovány jako *chamec*. *Chamec* se v této době nesmí v domě ani uchovávat, a proto je tradicí před svátkem provést velký úklid celého domu a především tzv. košerování kuchyně a nádobí, pokud tedy domácnost nevlastní speciální pesachové nádoby, které se používá jen v této době.²⁰³

Svátek začíná již 14. *nisanu*, když nastane noc. V rodině se pomocí zapálené svíčky a peříčka na smetání drobků hledají zbytky *chamecu*. Po tomto hledání následuje ještě odříkání modlitby, jejíž slova mají zničit nenalezené zbytky. Zároveň den před Pesachem musejí všichni prvorození držet půst jako památku na přežití všech židovských prvorozených v Egyptě. Odpoledne před svátkem je zakázáno pracovat, je nutné věnovat se pouze přípravám svátku. Pracovat se také nesmí první dva a poslední dva dny Pesachu.²⁰⁴

Na Pesach se tedy nesmí jíst nejen nekvašený chléb, ale i cokoli jiného. Jsou tedy pečeny *macesy*, nekvašené chleby. Stejně tak se nesmí použít žádné nádoby, které bylo pro přípravu *chamecu*, tedy kvašeného pokrmu, použito. Ráno před Pesachem se musejí poslední zbytky *chamecu* spálit malým pesachovým ohněm. Večer 14. *nisanu* je vše připraveno pro svátek Pesach a večerní bohoslužbu. Tento večer má po bohoslužbě každá rodina připravený slavnostně prostřený stůl. U tzv. sederového stolu (viz příloha č. 19) je vždy určené místo pro cizince, který nemůže tento večer slavit doma. *Seder* je nejen výraz pro pořádek, ale také pro speciální talíř, který stojí uprostřed stolu a na něm jsou podávány pokrmy připomínající vyvedení z Egypta. Jsou na něm tři *macesy*²⁰⁵,

²⁰² DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 113.

²⁰³ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 124, 125.

²⁰⁴ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 168, 169.

²⁰⁵ *Během sederu, sní každý stolovník tři macesy na připomínku tří praotců – Abraháma, Izáka a Jákoba. Každý z macesů také představuje jednu ze tří částí židovského národa: Koheny, Levyty a Izraelity.*

pečená kost téměř bez masa připomínající oběť beránka, hořké byliny, sladká směs z ovoce a koření, pesachový beránek a vejce. Talíř může být ozdobený petrželí nebo celerovou natí a na stole nechybí misky se slanou vodou a octem k namáčení potravin. K pití se podává víno, ale musí být na stole o jeden pohár navíc, ten je určen pro proroka Elijáše.²⁰⁶

Svátek Pesach končí v okamžiku, kdy v den 22. *nisanu* vyjdou na obloze první tři hvězdy a odřiká se každodenní večerní modlitba. Poté se začíná umývat pesachové nádoby a až potom se přinese nádoby používané celoročně. Všechny potraviny zbylé ze svátku Pesach se mohou jíst i později.

Purim

Purim se slaví 14. *adaru*, v přestupném roce v měsíci *adar šeni*. Patří mezi svátky historické, a proto o něm v Tóře není zmínky. Tento svátek či slavnost pochází z doby babylónského zajetí Židů. Jelikož je Purim spíše slavností, nedoprovází ho povinný pracovní klid. Tato slavnost je plná radosti, smíchu a rozpustilostí. Historie tohoto svátku je zachycena v *megila Ester*, tedy ve svitku Ester, a pojednává o zázračné záchraně Židů v Persii právě díky manželce panovníka Achašveroše (Xerxes) a jejímu otci Mordechajovi. Moudrý Mordechaj poradí své dceři Ester, aby před panovníkem zatajila svůj původ, ale vývoj událostí na dvoře donutí Ester, aby pomohla svému lidu (židovskému). Ta pomoc přislíbí a žádá všechny o držení společného půstu. Židé mají být vyvražděni 13. *adaru*. Ester pozve krále i zrádce Hamana na večeři, při které prozradí králi svůj původ i Hamanovy plány na vyvraždění Židů. Židé jsou zachráněni a strůjce chystaných vražd pověšen, smrti neunikli dle vyprávění ani jeho přívrženci.²⁰⁷

Celá slavnost začíná již den před *Purimem*. Tento den se na památku Ester koná půst. Na konci postního dne se pak při večerní bohoslužbě předčítá ze svitku Ester, aby si všichni oživilí vzpomínku na onen příběh. Nálada v synagogách je však jiná než při běžné bohoslužbě, při každém vyslovení Hamanova jména posluchači dupou nohama nebo klepou do lavic, aby jméno zrádce přehlušili.²⁰⁸(viz příloha č. 20) Navíc lidé

Prostřední, rozlomený maces představuje chudého člověka, který se často smíří i s poloviční porcí jídla. Maces je totiž mimo jiné nazýván chudý chléb (chléb chudých). Je ještě jeden důvod půlení macesu. Děti, kterým je pesachový příběh především určen, se pokoušejí odloženou půlku macesu otci „ukrást“ a po hostině přimět rodiče k vypsání odměny nálezci „ztraceného macesu“. Tento zvyk udržuje děti i v pozdních večerních hodinách čilé, napnuté a soustředěné. Židovská náboženská obec v Plzni. Svátky. Interní dokument.

²⁰⁶ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 117 – 119.

²⁰⁷ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 185.

²⁰⁸ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 109.

přicházející do synagogy k večerní bohoslužbě již bývají oblečeni do nejrůznějších masek a kostýmů. Na další den, tedy 14. *adar*, je nařízeno uspořádat slavnostní hostinu. Obyčejně je ještě purimový karneval doprovázen *purimšpil* neboli divadelní hrou, která uvádí tradiční purimový příběh nebo je jen veselou parodií na současné dění. Některé obce si také ustanovují *purim-rebe*, tedy dětského rabína. Mezi další zvyky můžeme zařadit pečení a požívání Hamanových uší, trojhranných koláčků s náplní, a děti dostávají často *purimgeld*, finanční dárky.²⁰⁹

Ačkoli Židé nemají povinnost na *Purim* přinášet oběti a dary, má tato slavnost pět neopomenutelných příkazů, které je třeba splnit. Prvním příkazem je výše zmíněna četba ze svitku Ester. Druhý příkaz spočívá v zaslání potravinových dáreků. Každý musí nejméně jednomu člověku poslat dva druhy potravin nebo nápojů, které se mají ihned spotřebovat bez jakékoli úpravy. Tento příkaz se týká všech, tedy i dětí, a je velmi ceněno, pokud je obdarovaných více. Třetí příkaz ukládá věřícím obdarovat potřebné. Každý věřící tedy musí odevzdat alespoň dva dary, finanční nebo potravinové, dvěma lidem, kteří jsou v nouzi. Na *Purim* jsou tedy obdarováni všichni, kdo natáhnou ruku, aniž by se zkoumalo, zda opravdu pomoc potřebují. Čtvrtý příkaz se týká již výše uvedené purimové hostiny. Na počátku hostiny se musí zapálit svíčky, na stole nesmí chybět chléb, ryby, maso a různé lahůdky. Navíc je nařízeno pít víno, aby se připomnělo, že k zázračné záchraně Židů při večerní hostině došlo za pomoci vína. Páté přikázání se prolíná celým *Purimem*, je to příkaz být na tuto slavnost veselý, což je pro Židy v tento den samozřejmé.²¹⁰

3.3.2 Tradice a zvyky

Judaismus a jeho tradice a zvyky v sobě nesou častá kliše a mylné domněnky. Jak píše autor židovského původu Speigel (2010), sami Židé tyto předsudky a kliše vnímají. „*V lidských hlavách vždy strašila a dodnes straší různá kliše o Židech. ... Ať už si lidé představují pobledlého Žida v kaftanu nebo Žida s kipou a samopalem v Izraeli, jen málokdy se takové představy přibližují skutečnosti, poněvadž ta se většinou skládá z různých odstínů šedi, nebývá tedy černobílá. ... Každý Žid nemluví jidiš, ne každý Žid jí rybi karbanátky, stejně jako nejsou všichni Židé bohatí a neposlouchají ve dne v noci*

²⁰⁹ Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.

²¹⁰ STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. s. 160 – 164.

*klezmer. ... Jediný předsudek o nás Židech, který rád schvaluji, je náš příslovečný židovský humor. Pochopitelně že ne každý Žid ho má.*²¹¹

Cílem této podkapitoly je ve stručnosti popsat základní judaistické zvyky, které jsou z velké části v povědomí veřejnosti, avšak nejsou vždy plně pochopeny či známy podrobněji.

Jídelní zvyky

Spousta lidí již někdy slyšela slovo *košer* často spojované s židovskou stravou. Co ale přesně toto slovo znamená, běžní lidé již netuší. Avšak *košer* neznamená jen hygienickou či lékařskou čistotu. *Košer* strava má živit tělo, ale také podporovat tělesnou a duševní čistotu Židů. Je obecně známo, že Židé nejí vepřové maso či živočichy, kteří mají ulitu. Zároveň také oddělují maso od mléčných výrobků. Tyto zvyky či příkazy jsou lékařsky vysvětlitelné. Vepři se totiž válejí ve špíně, a tak jejich maso může být obzvláště v teplých krajinách infikováno. Stejně tak měkkýši do sebe nasávají spoustu nečistot z okolí. Také maso kombinované s mléčnými výrobky, například smetanou, může strávníkům způsobit zažívací potíže. Ale ne všechny jídelní zvyky mohou být takto logicky vysvětleny.²¹²

Soubor takových pravidel se nazývá *kašrut*. Zachovávání těchto pravidel je typické pro každou tradiční židovskou domácnost. Náboženskou vhodnost či nevhodnost potravin určuje Tóra a Talmud. Vymezena jsou především rituálně čistá zvířata. Z masa savců je rituálně čisté pouze hovězí, skopové a maso z koz. Z ptáků se smí sníst veškeré domestikované druhy, naopak draví ptáci a dále pak všechny druhy plazů, obojživelníků, měkkýšů a koryšů jsou zakázané. Co se týče ryb, ty jsou rituálně čisté pouze tehdy, mají-li šupiny i ploutve, ale jeseter je Židům zapovězený. Každé zvíře s rituálně čistým masem musí být zabito určitým předepsaným způsobem. Rituální porážku smí provádět pouze k tomu určený řezník, který zvíře usmrtí čistým řezem. Židé věří, že tímto způsobem se zvíře nejméně trápí a navíc z jeho těla odejde krev, kterou Židé pozřít nesmějí.²¹³

Avšak ani takto upravené maso ještě není *košer* a je pro Židy stále pouhou mršinou. Maso se po odkrvení musí řádně omýt a projít prohlídkou, kterou vykonává

²¹¹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 10, 11.

²¹² SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 130.

²¹³ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 134, 135.

sám košer řezník. Navíc se musí odstranit šlachy z kyčelního kloubu zvířete. Tento zvyk vychází z biblického příběhu o Jákobovi, který byl na tomto místě raněn. Pokud však oddělení šlachy je příliš složité a řezník by ji mohl přeříznout, raději se tento kus odstraní úplně a zadní část savce se nejí. Posledním krokem je odstranění zvířecího tuku dle předpisů. Tímto práce řezníka končí a úkolu udělat maso rituálně čistým se ujímá hospodyně. Před samotným vařením se maso musí půl hodiny máčet, po oschnutí se každý kus zvlášť dobře osolí. Po další hodině se maso znovu opláchně a odstraní se i veškerá sůl. Až takto upravené maso je košer a může být použito k přípravě pokrmu.²¹⁴

V současné moderní době je ale poměrně těžké košer stravování dodržet. Uváděné obchody s nejrůznějšími košer potravinami jsou dle seznamu k nalezení pouze v Praze. Stejně tak na tom jsou košer restaurace a kavárny, které jsou v Praze, a je jich velmi poskrovnu. K lepší orientaci v košer potravinách může dopomoci seznam, který je volně stažitelný na webových stránkách Židovské federace. Tento seznam obsahuje nejen údaje o potravinách, které musejí být košer, ale také uvádí jednotlivé výrobce, kteří košer přípravu splňují a také různé výjimky (např. různé příchutě), které již košer nejsou. Tento seznam může dopomoci k lepší dostupnosti košer potravin i pro židovské obyvatelstvo mimo Prahu. Můžeme se tak dozvědět, že někteří čeští výrobci potravin košer přípravu splňují. Avšak u některých výrobců je třeba dbát na místo původu, jelikož receptury mohou mít v jiných zemích jiné přísady. V moderní době se také hlídají tzv. éčka, jejichž seznam je v soupise taktéž uvedený. Co ale mnozí netuší je, že košer musí být i čisticí prostředky, hygienické potřeby a léky a vitamíny. Problém je hlavně s krémy a kosmetikou, do kterých je přidáván živočišný tuk. Používat se sice mohou, nicméně nesmí se dostat do úst. Čisticí prostředky se nesmějí užívat, pokud obsahují ocet. Ze zubních past jsou povolené pasty Colgate a ostatní vyrobené firmou Gaba.²¹⁵

Nesmíme také ale zapomenout na víno. Jak se několikrát v této práci uvádí, Židé pijí při obřadech, svátcích a jiných mimořádných dnech víno. I toto víno musí být košer a jeho výroba je pod přísným dohledem. Výroba vína je mnohem snazší v Izraeli než v ostatních státech, jelikož tam je málo pravděpodobné, že by se k vínu dostal nežidovský pracovník, či se zpracovávalo ještě něco, co košer není. Pokud se tedy

²¹⁴ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 151 – 155.

²¹⁵ *Průvodce košer potravinami v České republice pro rok 2014 – 5774*. [online]. Vrchní zemský a pražský rabinát, 5774 [vid. 2016-04-03]. Dostupné z URL: <<http://www.fzo.cz/wp-content/uploads/Ko%C5%A1er-seznam-5774-2014-2015.pdf>>

zpracovávají košer i nekošer vína, musí vše, co se k výrobě používá projít důkladnou očištěnou, nebo se používají dvoje přístroje. „*V přípravě vína nejde ani tolik o samotnou surovinu či proces jejího pěstování, důležitý je proces výroby. Náboženská pravidla pro výrobu košer vína se vztahují na všechny úkony spojené se zpracováním hroznů, rmutu, moštu a vína. ... Od chvíle, kdy traktor přiveze valník s hrozny do vinařství, se dalšího zpracování již ujímají židovští pracovníci. Žid nebo Židovka, který(á) pracuje při výrobě košer vína, musí žít řádným zbožným životem, modlit se, chodit do synagogy, světit sobotu a jíst košer stravu. Všechny látky vyrobené člověkem používané při výrobě musejí být také košer, tj. musí mít certifikát o tom, že jsou košer. Čerňící látky používané do vína musejí být též košer, nesmí obsahovat živočišné bílkoviny či jiné výtažky ze živočichů. Je možné použít výtažky z mořských řas - algináty. Košer víno vyrobené mimo stát Izrael se pasteruje, tj. zahřívá v průtokovém pasteru po dobu tří sekund na teplotu 87 °C. Pak se zchladí a láhvuje. Důvody jsou opět náboženské – pasterované košer víno zůstává košer vínem i poté, co zátku z láhve vyndá někdo jiný, než je ortodoxní Žid. V Chrámciích se používají korkové zátky s vytištěným logem Židovské obce v Praze. Je nutné, aby bylo poznat, že víno je košer i v případě, že nebude označeno etiketou. Výrobu košer vína schvaluje v České republice Židovská obec v Praze. Tomuto povolení se říká hechšer. Také na etiketách je hechšer uveden.*“²¹⁶

Obřízka

Každé dítě, které na svět přivede židovská matka, je dítětem židovského lidu a má židovskou národnost. Tuto národnost nemůže nikdy ztratit ani odmítnout, i přes to, že například matka přestoupí k jiné víře. Pokud se narodí chlapec, jak ve svazku manželském, tak i mimo něj, může matka rozhodnout o neprovedení obřízky. Takto neobřezaní chlapci jsou přesto Židé, avšak jde spíše o výjimky.²¹⁷

Obřízka chlapců je naplněním smlouvy Abrahámovy. Příkaz obřízky je zanesen v Tóře a má se tak stát osm dní po narození chlapce, i kdyby tento den připadal na některý z hebrejských svátků či šabat. Tento zvyk se hebrejsky nazývá *brit mila*, v překladu svazek obřízky, a je prvním náboženským obřadem v životě židovských chlapců. Výše zmíněné odmítnutí obřízky matkou není jediný důvod pro nevykonání tohoto zvyku. Hledí se samozřejmě i na zdraví a bezpečí novorozence, a tak se obřízka

²¹⁶ České vinařství chrámce [online]. Dostupné z URL: < <http://www.ceske-vinarstvi.cz/cz/o-vinarstvi/o-koser-vinu/> > [cit. 2016-04-02].

²¹⁷ DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. s. 168.

neprovede, pokud to fyzický stav novorozeněte nedovoluje. V takovém případě se čeká, až je vše v pořádku, a obřízka se provede v nejbližším možném termínu.²¹⁸

Obřízka se může konat kdekoli – v nemocnici, doma nebo v synagoze. Na obřad jsou pozváni příbuzní a přátelé, ačkoli samotného obřadu se mohou v ortodoxních obcích zúčastnit pouze muži. V liberálnějších obcích mohou být ženy přítomny, ale stojí v ústraní. Muž, kterému se dostane pocty novorozence držet, se nazývá *sandaka* a je to většinou dědeček dítěte. Součástí obřadu je také honosná židle pro proroka Eliáše. Rituální obřezávač, *mohel*, je velmi zbožným mužem, který svou práci profesionálně ovládá. Novorozeně se při procesu obřízky nijak neuspává ani se lokálně místo neumrtví. Během obřízky se zároveň pronáší slavnostní požehnání nad pohárem vína. Poté se vínem potřou rty novorozence, napije se také *sandak* a víno je nabídnuto i matce. Během obřízky je otcem oznámeno jméno dítěte a na závěr se koná hostina. (viz příloha č. 21) Co se týče novorozených dívek, žádná obřízka je nečeká. Po narození děvčete je v synagoze proneseno požehnání a otec oznámí její jméno. Po modlitbě se i v tomto případě koná hostina.²¹⁹

²¹⁸ PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky*. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. s. 131, 132.

²¹⁹ SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. s. 29, 30.

4 Židé na Tachovsku

4.1 Dostupné archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov

Nelze si představit, že by jakákoliv práce, zabývající se problematikou uvedenou v názvu této kapitoly, mohla vzniknout bez podrobného studia dochovaných archiválií, proto bych ráda nastínila možnosti, kde je možné tyto informace nalézt.

Vzhledem k velkému množství dochovaných archiválií, které se k židovské historii na okrese Tachov váží, není možné uvést jejich úplný výčet. Spíše bych ráda uvedla pouze, dle mého názoru, nejdůležitější možnosti, kde lze čerpat informace k výše uvedenému tématu. Prameny lze pro potřeby této kapitoly rozdělit do následujících kategorií:

- 1) Archivní prameny
- 2) Normativní prameny

Archivní prameny

Podklady pro zkoumání historie židovského obyvatelstva v okrese Tachov, je možné nalézt v následujících archivech:

- 1) Národní archiv
- 2) Archiv Židovského muzea v Praze
- 3) Státní oblastní archiv v Plzni
- 4) Státní okresní archiv Tachov

Národní archiv

Zde jsou uloženy archiválie centrálních úřadů, které se židovskou menšinou zabývaly s ohledem na její podřízení panovníkovi. Vzhledem k rozsáhlosti fondů není možné uvést jejich podrobný výčet. Spíše budou uvedeny ty z nich, které jsou pro studium židovské problematiky v okrese Tachov základní.²²⁰ Mezi primární patří Matriky židovských náboženských obcí, v tomto fondu je evidováno celkem 2 435 úředních knih dále pak 521 indexů a 24 kartoték obsahujících záznamy z let 1735 až 1960.²²¹

²²⁰ EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011. s. 7.

²²¹ EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011. s. 7.

V období do druhé světové války měly tyto matriky povinnost ukládat jednotlivé Židovské obce, ty byly také pověřeny jejich vedením. V průběhu druhé světové války, přesněji v roce 1942, vydal Arthur Arndt soupis židovských matrik v Říšské župě Sudety a hned následujícího roku bylo vydáno pokračování, které zahrnovalo matriky z Protektorátu Čech a Morava.²²² Území současného okresu Tachov bylo součástí Říšské župy Sudety, a proto se matriky soustřeďovaly ve spisovných landrátů, které nahrazovaly v pohraničních oblastech okresní úřady. V současném okrese Tachov se konkrétně jednalo o soupisy matrik z landrátů Stříbro a Tachov. V průběhu druhé světové války se podařilo obě zachovat, první ohrožení jejich existence hrozilo v průběhu roku 1945, kdy byly spisovny likvidovány Němci. Velmi záhy byla existence těchto dokumentů opět ohrožena ze strany Čechů, kteří přicházeli po ukončení války zpět do pohraničí. V okrese Tachov se ničení vyhnulo židovským matrikám z obou landrátů, které byly nalezeny ihned po skončení války. V tomto období a ve výše zmiňovaném okrese však nedošlo k obnovení činnosti žádné Židovské obce, proto byly matriky předány Židovské obci v Mariánských Lázních a to 16. ledna 1947. Jednalo se celkem o 51 dohledaných matrik, které obsahovaly i duplikáty.²²³ V roce 1983 se výše uvedené archiválie staly součástí fondů Národního archivu.²²⁴ Kromě toho, je v Národním archivu možné najít ještě Fond židovské kontrolní matriky 1780 - 1903, jsou to duplikáty židovských matrik, které vedli židovští duchovní a okresní úřady, ty pak měly tuto povinnost od roku 1868. V neposlední řadě je důležité zmínit i fond Rada židovských obcí Čech a Moravy z let 1750 – 1942 a Soupisy židů z let 1724 - 1811 (1833), tento fond má velký význam a je v současnosti přístupný i badatelské veřejnosti. Informace uložené v tomto fondu byly využity v práci Rudolfa Sandera v roce 2002.²²⁵

Další informace lze nalézt v katastrech, které však neobsahují údaje pouze o Židech, ale o všech obyvatelích, které v té době v Čechách žili a platili daně. Ještě starším zdrojem pramenů je berní rula z let 1654 - 1655, kde jsou ale většinou

²²² ARNDT, Arthur. *Die jüdischen Personenstandsregister im Reichsgau Sudetenland*, in: Familie, Sippe, Volk, 8. ročník, 1942. s. 19-23. Týž, *Die jüdischen Personenstandsregister im Protektorat Böhmen und Mähren*, in: Familie, Sippe, Volk. 9. ročník, 1943. s. 30 - 32.

²²³ *Židovské náboženské obce, předání židovských matrik 1945-1947, Protokol o převzetí židovských matrik č.j.815/1947 ze dne 16. Ledna 1947. Týkalo se předání dochovaných matrik ze sousedního politického plánského okresu, který byl za války zrušen a nahrazen správou Landrátů v Tachově, Teplé a v Mariánských Lázních.* SOKA Tachov, ONV Tachov, sign. VII/25.

²²⁴ EDL. Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov.* Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011. s. 8.

²²⁵ SANDER, Rudolf. *Počty Židů v Čechách v 18. A na počátku 19. Století*, in: Sborník archivních prací ročník LII, č. 2. Praha, 2002. s. 521 - 590.

soustředěny informace o židovském osídlení u osob starších deseti let, kteří žili nejméně po dobu dvaceti let na jednotlivých panstvích.

Kromě katastrů můžeme informace ještě získat ze soupisu poddaných podle víry z roku 1651, který byl edičně zpřístupněn v období 1993 – 2003, a z fondů centrálních úřadů a ministerstev.²²⁶

Státní oblastní archiv v Plzni

Také zde je možné najít velké množství pramenů, které se vztahují k životu židovské menšiny v tachovském okrese, ale samozřejmě i mimo tento okres. Největším zdrojem informací jsou nejspíše dochované fondy velkostatků, pokud se na nich vyskytovala židovská komunita. Jako příklad je možné použít velkostatek Třebel – Trpísty, poslední vlastník tohoto velkostatku byl totiž židovského původu. Po okupaci českého pohraničí Němci podléhal velkostatek nucené správě a později byl celý předán německé společnosti *Deutsche Ansiedlungsgesellschaft*, jeho fond ale ještě nebyl do dnešní doby zpracovaný, na rozdíl od fondů ostatních tachovských velkostatků. Tyto fondy obsahují alespoň část informací k židovské problematice. K velmi významným patří pozemkové knihy, které byly zvlášť vedené pro židovské domy a dochovaly se ve fondech velkostatků Tachov, Chodová Planá a Bezručice.²²⁷

Zpracovány jsou ještě fondy z velkostatků v Boru a Plané, zachovaly se ještě některé další fondy, které však doposud nejsou zpracované. V oblastním archivu v Plzni je dále možné dohledat informace o židovském obyvatelstvu například v urbářích velkostatků, v písemnostech vrchnostenských kanceláří nebo ve fondech ústředních

²²⁶ EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011. s. 10 - 11.

²²⁷ Státní oblastní archiv, Velkostatek Tachov, inv. Č. 462 Pozemková kniha židovstva v tachovské Židovské ulici města Tachova č. II z let 1786-1883. Fond obsahuje i další důležité prameny“ inv.č. 463 Pozemková kniha na sedadla v synagoze (tachovské) z let 1819-1878, inv.č. 646 Pozemková kniha na sedadla v synagoze pro statky Tisová, trnová a Lhotka z let 1822-1873 a inv. Č. 678 Židovské záležitosti (privilegia, instrukce, stavba synagogy) z let 1729-1847.

Velkostatek Chodová Planá, inv. Č. 102-103 Židovské gruntovní knihy pro panství Chodová Planá z let 1786-1833 a inv. Č. 119 Židovská kniha smluv svatebních z let 1786-1828., inv. Č. 219 plán Židovské ulice v Chodové Plané, opisy privilegií z let 1767-1834.

Velkostatek Bezručice, Židovská kniha gruntovní na sedadla v synagoze (Bezručice) z let 1841-1873. K1806, Kniha kvitancí, vedená Židovskou obcí Bezručice v letech 1844-1855. K1872, Židovský protokol kupních a svatebních smluv. Další prameny je možné najít v inv. Č. 114 Výkaz židovských rodin na panství z roku 1837, inv.č. 115 Majetkové, obchodní a jiné záležitosti Židů z let 1737-1739 a inv.č. 116 Prodeje židovských domů a seznam židů na panství z roku 1792.

správ.²²⁸ V případě okresu Tachov je k dispozici pouze fond Ústřední správy Löwensteinských velkostatků v Čechách.²²⁹

Je jasné, že výše uvedené zdroje informací, přinášejí badatelům přehled hlavně v případě zkoumání starších období života židovského obyvatelstva. Pro novější informace je možné využít například fondy Krajských úřadů v Chebu a v Plzni, Krajského soudu v Karlových Varech a v Plzni, Obchodní a živnostenské komory v Plzni (jsou zde evidovány živnosti) nebo například pamětní knihu konventu tachovských františkánů, kde je možné najít například zmínku o požáru synagogy v Tachově.²³⁰

Státní okresní archiv Tachov

Pokud má být zpracováváno jakékoliv téma týkající se židovského obyvatelstva na okrese Tachov, je tento archiv zcela určitě primárním zdrojem informací. Jako základní materiály lze považovat čtyři fondy, které jsou přístupné také badatelům. Podklady, ze kterých z nich můžeme čerpat, mají svůj původ přímo v židovských komunitách, které působily na Tachovsku. Jedná se o Židovskou náboženskou obec Tachov, Židovskou obecnou školu Bezdrůžice, Chevra Kedischa Stráž a Židovskou náboženskou obec ve Stříbře. Podle názoru ředitele státního okresního archivu Tachov, Jana Edla, k nejvýznamnějším patří fond Židovské náboženské obce Tachov, konkrétně o evidenční knihu členů Židovské náboženské obce, která je vedena v období let 1906 - 1937.²³¹ Je zde možné najít základní údaje o rodinách, jméno, příjmení, datum a místo narození, stav a domovskou příslušnost. V některých případech jsou zaznamenány i další, rozšiřující údaje, jako je informace o uzavření sňatku, úmrtí nebo o tom, kdy se rodina nebo osoba z Tachova odstěhovaly. Kniha je součástí fondu státního okresního archivu Tachov od roku 2001, před tímto rokem byla součástí spisovny Okresního úřadu v Tachově.²³²

²²⁸ EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011. s. 13

²²⁹ Státní oblastní archiv v Plzni, Ústřední správa Löwensteinských velkostatků v Čechách, inv.č. 365 Placení židovských poplatků. Bezdrůžice z roku 1768, inv.č. 366 Prodej židovských domů Bezdrůžice z roku 17672, inv.č. 520 stálé a nestálé platy, židovské ochranné platy z let 1772-1811.

²³⁰ Státní oblastní archiv v Plzni. Františkáni Tachov. inv.č. 2 *Pamětní kniha konventu františkánů sv. Máří Magdalény a sv. Alžběty v Tachově 1678-1950*. odd. V.

²³¹ EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha, 2011. s. 14.

²³² EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha, 2011. s. 14.

Fond Židovské obce Stříbro obsahuje dva pergamenové zbytky Tóry²³³. Další z výše uvedených, Chevra Kedischa Stráž, je knihou tohoto pohřebního spolku a jsou zde zaznamenány údaje o členech spolku a o darech, které mu byly věnovány. Poslední z výčtu, fond židovské obecné školy Bezdrůžice, obsahuje dvě úřední knihy, z nichž jedna je školní matrika a druhá třídní katalog z období let 1873-1882.²³⁴

Dalším velmi důležitým zdrojem o židovském obyvatelstvu v tachovském regionu mají sčítací operáty, pocházející ze sčítání lidu, která byla provedena v letech 1869, 1880, 1890, 1900, 1910 a poslední v roce 1921. (viz příloha č. 22) Tyto operáty nejsou dochovány jako úplné a pocházejí ze tří bývalých politických okresů, kterými byly okresy Tachov, Planá a Stříbro. Ve státním okresním archivu Tachov jsou jako badatelsky přístupný materiál uloženy také plány domů, které židovští obyvatelé nově stavěli nebo rekonstruovali, včetně plánů domů v židovské uličce v Tachově a plány všech podlaží židovské synagogy, která byla v Tachově nově vybudována. Informace, které již ale odpovídají konkrétnímu zaměření badatele, je možné dohledat ještě například v justičních fondech.²³⁵

Při podávání výčtu možností, odkud čerpat informace týkající se židovského obyvatelstva v tachovském okrese, nelze opomenout pozemkové knihy. Tyto knihy se do současnosti zachovaly ve výborném stavu a jsou téměř neporušené. Pomocí nich lze upřesnit nebo doplnit informace, o životě židovského obyvatelstva v menších územních celcích. Jedná se hlavně o novodobé pozemkové knihy, které musely být založeny na základě zákona č. 92/1874 z. z. po roce 1875. Povinnost vést tyto knihy zanikla až v roce 1964.²³⁶

Normativní prameny

Tyto prameny vychází ze skutečnosti, že zákonem č. 57/1890 ř. z.,²³⁷ byla stanovena povinnost, že základem poměrů, které panují uvnitř židovské společnosti, musí zcela jasně být územně vymezená Židovská náboženská obec. Tento zákon

²³³ Státní okresní archiv Tachov. Židovská náboženská obec Stříbro. *Zlomky ze svitků Pentateuchu* (kniha Numeri, kap. IV.-XI. A kniha Leviticus kap. VIII.-XIII.) sign. SL. 1968. s. 169.

²³⁴ EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha, 2011. s. 14.

²³⁵ Státní okresní archiv Tachov. Židovská náboženská obec.

²³⁶ Zákon č. 92/1874 z.z., v příčině zřízení nových knih pozemkových pro království České a jich vnitřního upravení. Ten navazoval na obecný rakouský zákon č.95/1871 ř. z., v příčině zavedení obecného zákona o knihách pozemkových.

²³⁷ Zákon č. 57/1890ř.z., jímž se upravují nevniterné právní poměry izraelské společnosti náboženské

vstoupil v platnost 15. dubna roku 1890. Tyto obvody měly být stanoveny nejpozději do tří let od doby platnosti, tedy do 1. července roku 1893.²³⁸

Od 1. září bylo územně vymezeno celkem 197 Židovských náboženských obcí v Čechách. Byly jasně vymezeny obvody Židovských náboženských obcí, bez ohledu na to, zda se v nich židovské obyvatelstvo usadilo nebo ne. Na území dnešního okresu Tachov existovalo po 1. červenci roku 1893 šest Židovských náboženských obcí a to Bezručice, Chodová Planá, Nové Sedliště, Stříbro, Stráž a Planá.²³⁹ V roce 1985 bylo nařízeno, aby všechny Židovské náboženské obce sepsaly a předložily státu ke schválení své stanovy a to do konce června roku 1896.²⁴⁰ Stanovy měly být ke schválení předány prostřednictvím okresních hejtmanství a dnes je můžeme nalézt ve fondech okresních úřadů. Součástí normativních pramenů vztahujících se k židovskému obyvatelstvu je jistě i Úřední list republiky Československé, vydaný ve dvou dílech. První díl je normativní nebo nařizovací, druhý díl je ediktální nebo nařizovací. Druhý díl přináší při výzkumu židovské tematiky velké množství důležitých údajů, například v části Prohlášení za mrtva, kde jsou badateli přístupné i osobní údaje, jako například údaje o rodných jménech, sňatcích, data narození. Můžeme zde najít i jména Židů, kteří se stali obětmi holocaustu v průběhu 2. světové války nebo těch kteří byli prohlášeni za nezvěstné, protože se nepodařilo zjistit datum jejich smrti.²⁴¹

4.2 Historie Židů v Tachově

Tématikou historie židovského obyvatelstva v Tachově se podrobně, ve své knize *Die Geschichte der Juden in Tachau*, zabýval Josef Schön. Byl vrchním kantorem tachovské synagogy a učitelem v místní židovské škole.²⁴² Jeho knihu můžeme považovat za základní zdroj při studiu historie židovského obyvatelstva v Tachově.

²³⁸ Původní platnost 1. července 1893 byla posunuta na září 1893 nařízením c. k. ministeria záležitostí duchovních a vyučování č. 43/1893 z. z. Ještě než došlo k organizaci židovských náboženských obcí v praxi, byly výše uvedené normy doplněny a opraveny nařízením č. 42/1893 z. z. a 49/1893 z. z.

²³⁹ EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha 2011. S. 4

²⁴⁰ Nařízení c. k. ministeria záležitostí duchovních a vyučování č. 72/1895 z. z., jež se týče sepsání nových, popřípadě přepracování dosavadních stanov pro náboženské obce židovské v Čechách po rozumu zákona ze dne 21. března 1890 č. 57 ř. z., nově konstituované vyjma izraelskou obec náboženskou v Praze.

²⁴¹ *Úřední list republiky Československé*, díl II. Oznamovací ročník 1950. č. 14 ze dne 17. ledna 1950. s. 178 - 180.

²⁴² EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica Tempora, 2011. s. 24 - 25.

Z tohoto zdroje lze vyčíst, že přítomnost židovského obyvatelstva v tomto městě můžeme předpokládat již ve 13. století.²⁴³ Tehdy zde byl znám Rabi Moses ben Chisdai z Tachova, který byl současníkem rabího Elisala ben Jehudy z Wormsu. Z tohoto faktu lze dojít k závěru, že zde již mohla existovat i Židovská náboženská obec a on mohl být jejím rabínem.²⁴⁴

Tachov byl v tomto období blízko významné dálkové cesty a je tedy možné, že se ve městě usazovali židovští kupci.²⁴⁵ Další dva fakty, které nám mohou tento předpoklad potvrdit, je obecně známé stěhování Židů, přechajících z německého území před křížovými výpravami, do českých pohraničních lesů a skutečnost, že se k nám Židé stěhovali současně s příchodem německých kolonistů v období vlády Přemysla Otakara II.²⁴⁶

Prokazatelně spolehlivé informace pocházejí z roku 1552, kdy je možné v městském urbáři najít pět židovských rodin žijících v Tachově, které platily takzvanou daň za ochranu. Jednalo se o daň, kterou si město na základě udělených královských privilegií mohlo nechávat pro sebe.²⁴⁷

Na počátku 15. století Židé obývali domy nejspíše na jižním předměstí, tehdy oblast mimo městské hradby. První soupis jmen pochází z roku 1605 a lze z nich vyčíst, že Židé představovali v Tachově zhruba 6% všeho obyvatelstva.²⁴⁸ Tehdy byly také vydány takzvané židovské instrukce, které se týkaly struktury představenstva obce, platu učitelů, bohoslužeb a mnohých dalších právních záležitostí. Zmíněný dokument zůstal v platnosti s malými změnami, až do roku 1824, kdy byla znovu potvrzena jeho platnost.²⁴⁹

²⁴³ SCHÖN, Josef. *Die Geschichte der Juden in Tachau*. Brno, 1927. s. 15.

²⁴⁴ SCHÖN, Josef. *Die Geschichte der Juden in Tachau*. Brno, 1927. s. 15.

²⁴⁵ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 13.

²⁴⁶ *Pravděpodobně v roce 1262 byl vydán zákoník Statuta Judaeorum, obsahující úpravu židovských práv a povinností. Tento zákoník se skládal z 32 bodů. Mezi nimi byly body upravující například volný pohyb Židů přes hranice, způsob trestání útoku proti Židům nebo jejich majetku a mnohé další.* FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 13.

²⁴⁷ *Patřili k nim Matäs Jud, Maier Kohn, Leb Jud, Schewl, možná rabín a Hans Priester.* SCHÖN, Josef. *Die Geschichte der Juden in Tachau*. Brno, 1927. s. 20.

²⁴⁸ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 17.

²⁴⁹ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 17.

Židovští obchodníci představovali konkurenci pro tachovské měšťany, ti proto několikrát žádali, aby byli Židé z města vykázáni. Roku 1564 odesílá tehdejší majitel hradu, Kryštof Popel z Lobkovic panovníkovi žádost o zbavení města břemene, kterým jsou pro něj Židé.²⁵⁰

Nejsou doloženy žádné informace o tom, že by v tomto období docházelo v Tachově k drancování nebo pronásledování Židů. Nicméně v roce 1594 vypukl ve městě požár a ze zhářství byli obviněni tachovští Židé. Možná i proto navrhli měšťané Johannu Husmannovi Namedy a Riolsburgu, který byl novým majitelem panství, aby Židy vyhnal. Byli dokonce ochotni za ně platit i nájemné. Podobná snaha o vypovězení Židů se objevila ještě v roce 1748, kdy město stihl další velký požár, jehož ohnisko bylo právě v jednom ze židovských domů.²⁵¹ Při tomto požáru vyhořelo 76 domů křesťanských vlastníků a 12 domů, jejichž vlastníky byli Židé. Požár se rozšířil z domu, který obýval Isak Samuel Bloch v židovské ulici, spolu s obytnými domy byla zasažena požárem například městská radnice, panský pivovar a mnohé další objekty ve městě.²⁵²

Od roku 1781 patřilo tachovské panství rodu Windischgrätzů a ve stejném roce byl císařem Josefem II. vydán i Toleranční patent, který v mnohém zlepšil postavení Židů v tehdejší společnosti. Podle tohoto patentu mohli například chodit do školy, věnovat se umění nebo obdělávat půdu. Mohli si také pronajímat živnosti, sklárny, železárny, mohli vyrábět pálenku nebo pronajímat domy. Stále však zůstali omezeni v možnosti uzavírat manželství a v platnosti zůstalo i omezení regulující příchod nových židovských rodin do města.²⁵³

V Tachově počet židovských rodin stoupal až do 19. století, kdy došlo k občanskému zrovnoprávnění Židů. V tomto období docházelo jednak k přílivu nových židovských rodin do města z okolních vesnic, ale naproti tomu mnohé, původně tachovské židovské rodiny, odešly do větších měst, kde se rychle rozvíjel průmysl a doprava. Za všechny lze jmenovat například Plzeň, Prahu a Vídeň. Když v roce 1918 vzniklo samostatné Československo, bylo stěhování tachovských Židů do velkých měst ještě patrnější. Před nacisty v roce 1938 uprchli všichni zbylí židovští Židé do

²⁵⁰ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 10.

²⁵¹ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 18.

²⁵² SCHÖN, Josef. *Die Geschichte der Juden in Tachau*. Brno, 1927. s. 36, 37.

²⁵³ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 11.

vnitrozemí, jen několika z nich se podařilo vycestovat do zahraničí.²⁵⁴ Kejřová (rok vydání neuveden), uvádí že: „V roce 1930 žilo v Tachově okolo 250 Židů, s nástupem Hitlera k moci se ale začali hojně stěhovat do zdánlivě bezpečnějšího vnitrozemí. Řada z nich se rozhodla pro emigraci, zpravidla do Palestiny, Británie nebo Ameriky. Ty, kteří zůstali, stihl smutný osud, roku 1941 byli zbylí tachovští Židé odvezeni do internačního tábora v Milově u Přimdy, odkud byli v roce 1942 převezeni do Terezína, odtud pravděpodobně do Osvětimi.“²⁵⁵ Mezi těmi, kterým se emigrace zdařila, byl například ing. Emil Glauber, který se v novém domově, ve státu New York, dožil 100 let.²⁵⁶

4.3 Židovské náboženské obce na Tachovsku

Židovské obce²⁵⁷ byly na Tachovsku silně zastoupené, vznikaly často v těsně sousedících, malých vesnicích. K největšímu demografickému růstu došlo ve druhé polovině 18. století a v první polovině 19. století. Od roku 1859, v souvislosti s potvrzením práva pro Židy vlastnit zemědělskou půdu, docházelo k situaci, kdy se židovské obyvatelstvo z vesnic a malých měst stěhovalo blíže k velkým městům. Důvodem byly lepší podmínky pro podnikání v oblasti obchodu a průmyslu. Přestože se výše uváděná situace dotkla Tachovska, židovské obyvatelstvo zůstalo dostatečně zastoupené například v Kladrubech, Boru u Tachova, Stříbře, Tachově, a také v malých vesnicích, například v Ošelíně, Svojsíně, Tisové a mnohých dalších místech tachovského regionu. Poměrně husté zastoupení židovského obyvatelstva zde přetrvávalo až do roku 1938.²⁵⁸ Zlomovým obdobím pro osídlení Tachovska Židy se stal podzim roku 1938, kdy byli nuceni odejít buď do vnitrozemí, nebo docházelo k emigraci do zahraničí a to z bezpečnostních důvodů. Projev nastupujícího nacismu v podobě „křišťálové noci“, která proběhla z 9. na 10. listopad 1938, se nevyhnul ani tachovskému regionu. Byly například zničeny židovské hřbitovy a buď zcela vypáleny, nebo zničeny interiéry synagog a židovských modliteben. Konkrétně se jednalo o

²⁵⁴ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 18.

²⁵⁵ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 12 - 13.

²⁵⁶ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 18.

²⁵⁷ *Termínem židovská obec nebo náboženská obec označujeme židovskou komunitu skládající se alespoň z několika rodin, která měla vlastní modlitebnu nebo synagogu...* FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 7.

²⁵⁸ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 8 – 9.

synagogy ve Stráži u Tachova a v Tachově a modlitebny ve Stříbře, Boru u Tachova Bezduřicích a v Chodové Plané.²⁵⁹

Obyvatelstvo židovského původu, které na Tachovsku v tuto dobu zůstalo, nemělo žádná občanská práva a postupně bylo přemísťováno do tzv. „sběrných táborů“, například v Milově u Přimdy, odkud pak bylo deportováno do terezínského ghetta. V tomto ghettu zahynul mimo jiných i projektant tachovské synagogy Alfred Grotte. Mnoho ostatních židovských obyvatel Tachovska bylo převezeno do vyhlazovacích táborů na území Polska. Do tachovského regionu, konkrétně do Tachova a Stříbra, se po konci 2. světové války vrátilo pouze několik přeživších jednotlivců, a tak výše jmenované oblasti byly téměř bez židovského obyvatelstva.²⁶⁰

Židovská náboženská obec v Tachově

Cílem této kapitoly rozhodně není podat vyčerpávající přehled o židovských náboženských obcích, to by ani z kapacitních důvodů této práce nebylo možné. Proto jsem zvolila představení té hlavní – Židovské obce v Tachově.

Židovská náboženská obec vznikla nařízením ministeria záležitostí duchovních a vyučování č. 39/1893 z. z.²⁶¹ a její působnost byla ustanovena v obvodu soudního okresu Tachov.²⁶² Součástí obce se nestalo celkem 10 obcí, například Mchov, Žebráky, Ostrov, Staré Sedliště a další, které byly začleněny do Židovské náboženské obce Nové Sedliště a tvořily její součást až do 1. ledna 1915, kdy došlo ke zrušení a následnému sloučení s obvodem Židovské náboženské obce v Tachově.²⁶³ Od roku 1915 až do roku 1947, obce soudního okresu Tachov tvořily i obvod Židovské náboženské obce Tachov.

²⁵⁹ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 10.

²⁶⁰ FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 11.

²⁶¹ EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím? Židé v Čechách 4*. Židovské muzeum. Praha, 2013. s. 217.

²⁶² *V roce 1850 vznikl politický okres Tachov, který byl součástí kraje Cheb a obsahoval soudní okresy Tachov a Přimdu. V roce 1855 vznikl smíšený politicko-soudní okres a tvořily ho pouze obce soudního okresu Tachov. K další změně došlo v roce 1868, kdy znovu vzniká politický okres Tachov vytvořený ze soudních okresů Tachov a Přimda. V říjnu 1938 vzniká Úřad Landrátu v Tachově spravující soudní okresy Planá (kromě obce Drmoul), Přimda a Tachov. Po 2. světové válce byl obnoven okres zahrnující soudní okresy Tachov a Přimda. V roce 1949, se zánikem soudu v Přimdě, zaniká i soudní okres Přimda a všechny obce spadají do soudního okresu Tachov. Okres Tachov vznikl v dnešní podobě v roce 1960. Státní oblastní archiv Plzeň [online]. Dostupné z URL: <<http://soaplzen.cz/soka-tc/spravni-vyvoj/tachov>> [cit. 2016-12-03].*

²⁶³ Nařízení c. k. Ministerstva kultu a vyučování č. 70/1914 z. Z., o změně v ohraničení obvodů israelitských náboženských obcí v království Českém.

Výjimku tvořila obec Ctiboř a několik obcí ze soudního okresu Přimda, mezi něž patřily například Labuť, Nová Ves, Domky, Doly Hošťka a mnohé další.²⁶⁴

Nejvyšším soudním a duchovním představitelem Židovské obce byl bezesporu rabín, který musel absolvovat vyšší náboženskou školu. Tachov se stal po určitý čas i sídlem krajského rabinátu. (viz příloha č. 23) Působili zde mnozí rabíni, z nichž někteří jsou známi i mimo hranice České republiky, jako příklad bude uvedeno několik jejich jmen vybraných tak, aby zde byli představitelé tohoto postu známí z archivních pramenů od počátku 18. století až do roku 1933. V 18. století zde působili například: Jehuda Löb Salomon Raschwitz, krajský rabín Plzeňského kraje, talmudista Natan Schak, rabín Mayer. V 19. století se můžeme setkat se jmény: Samuel Kohn, krajský rabín, Nachum Sofer učenec - talmudista, Markus Egere, zastupující krajský rabín nebo Isak Schidlof, rabín, který vykonával svůj úřad nejdéle a to po dobu 45 let. Počátkem 20. století působili jako rabíni dr. Moritz Wohl, dr. Samuel David Margules a konečně posledním tachovským rabínem byl Maxmilián Zipser. Poslední jmenovaný se stal obětí nacismu.

V tachovské Židovské obci se narodili i pozdější rabíni, kteří tento úřad zastávali v jiných městech. Patřili k nim například Albert Kohn, dr. Max Schornstein nebo Wilhelm Stern.²⁶⁵ Kromě výše uvedených rabínů, vyšli z tachovské Židovské obce i lidé, kteří se úspěšně uplatnili i v jiných profesích, některá jména budou pro ilustraci uvedena: Natan Stern, vojenský a v pozdější době městský lékař, August Adler, člen tachovské městské rady, Simon Heller, pedagog, který se stal významným evropským odborníkem ve vzdělávání nevidomých a později i ředitelem Vídeňského ústavu pro slepé nebo Adolf Neubauer, který vybudoval v Tachově elektrárnu.²⁶⁶

Dalším důležitou informací, která přispěje k vytvoření představ o životě v Židovské náboženské obci, je informace o četnosti židovských obyvatel. V knize Jiřího Fiedlera a Václava Freda Chvátala (2008) je uvedeno, že se počet rodin náležejících do tachovské židovské obce měnil následujícím způsobem:

„*Rok 1560: 15 rodin*“

²⁶⁴ EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím? Židé v Čechách 4. Židovské muzeum. Praha, 2013. s. 217.*

²⁶⁵ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 22 - 23.*

²⁶⁶ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 25 - 26.*

Rok 1605: 16-19 rodin

Rok 1702: 40 osob nad 10 let věku, židé tvořili asi 5,5% všech obyvatel

Rok 1724: 17 rodin

Rok 1783: nejméně 30 rodin

Rok 1793: 32 rodin

Rok 1836: 266 osob

Rok 1849: 53 rodin

Rok 1869: 294 osob

Rok 1880: 280 osob

Rok 1900: 284 osob

Rok 1921: 223 osob

Rok 1930: 179 osob, z nichž 24 se hlásilo k židovské národnosti

Rok 1960: 3 členové plzeňské židovské obce²⁶⁷

Z uvedeného přehledu je patrné, že se počet obyvatel v působnosti tachovské Židovské obce neustále snižoval. Důvodem mohlo být například i to, že se jednalo o poměrně chudý, zemědělský region, kde se nevytvořily vhodné podmínky pro obchodování nebo podnikání, jímž se židovské obyvatelstvo většinou zabývalo. Výjimku tvořilo po určitý čas samotné město Tachov, ale i to pro ně přestalo být časem zajímavé.²⁶⁸

Stav židovské komunity na jakémkoliv území nelze popsat jen na základě informací, které byly uveřejněny ve statistických publikacích. Nutné je přihlédnout především ke konkrétním sčítacím operátům, které se pro určitou oblast dochovaly. Pro oblast Tachovska, je důležité sčítání lidu z roku 1921, jedná se o nejmladší sčítání lidu, které je uloženo ve státním okresním archivu v Tachově. Z výsledků vyplynulo, že k datu 15. února 1921 se v Tachově nacházelo celkem 6 419 obyvatel, z toho k německé

²⁶⁷ FIEDLER, Jiří, CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 19.

²⁶⁸ EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím?*. Židé v Čechách 4. Židovské muzeum. Praha, 2013. s. 219.

národnosti se hlásilo 6 121, k československé národnosti 162, 117 cizozemců a k židovské národnosti se hlásilo 16 osob a 3 osoby uvedly národnost jinou.²⁶⁹ Aby bylo možné identifikovat všechny Židy v Tachově, tedy i ty, kteří při sčítání uváděli jinou národnost, bylo nutné přihlídnout k náboženskému vyznání uváděnému ve sčítacích operátech. V těchto dokumentech se pro určení náboženského vyznání objevují termíny „israelitisch“, „jüdisch“, „židovská“ nebo číslice 70, kterou se při zpracovávání dat při statistickém vyhodnocování označovalo židovské náboženské vyznání.²⁷⁰

Dle zjištění Mgr. Jana Edla, ředitele státního okresního archivu Tachov, publikovaném v níže citované studii, tak bylo nalezeno: „*Celkem 224 obyvatel hlásících se k izraelitskému náboženskému vyznání. U všech nalezených obyvatel byla statisticky správně zapsaná číslice 70, takže není jasné, proč je v lexikonu uveden nižší počet. Pravděpodobně se jednalo o početní chybu.*“²⁷¹ Těchto 224 osob, tvořilo celkem 68 domácností. Jména jednotlivých rodin a jejich příbuzenských vztahů jsou uvedena v knize Josefa Schöna *Die Geschichte der Juden in Tachau*²⁷² a některá z nich budou podrobněji zmíněna v další kapitole této práce. Tachovská Židovská náboženská obec ukončila svou činnost na podzim v roce 1938, kdy židovské obyvatelstvo utíkalo z tachovského regionu před připojením Tachovska k Německu. Jak je uvedeno v díle autorů Jiřího Fiedlera a Václava Freda Chvátala (2008): „*Tehdy se zřejmě podařilo odvézt do českého vnitrozemí i část dokumentů z archivu židovské obce, například matriky, dvě starobylé obecní knihy z Nového Sedliště a několik jednotlivých listin. Veškeré ostatní archiválie z Tachova a ostatních připojených židovských obcí, byly zničeny nacisty při velkém říšském pogromu dne 10. 11. 1938.*“²⁷³

V současné době, dle vyjádření Židovské náboženské obce Plzeň, žije na Tachovsku několik osob hlásících se k židovskému náboženskému vyznání, ale jejich jména a přesný počet nelze na základě zákona o ochraně osobních údajů pro účely této

²⁶⁹ *Statistický lexikon obcí v republice Československé, I. Čechy*. Praha, 1923. s. 309.

²⁷⁰ EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím?*. Židé v Čechách 4. Židovské muzeum. Praha, 2013. s. 221 - 222.

²⁷¹ EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím?*. Židé v Čechách 4. Židovské muzeum. Praha, 2013. s. 222.

²⁷² SCHÖN, Josef. *Die Geschichte der Juden in Tachau*. Brno, 1927.

²⁷³ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 28 - 29.

práce poskytnout. Tyto osoby jsou příslušníky buď Židovské náboženské obce Plzeň, nebo České Budějovice.²⁷⁴

V Tachově byla židovským obyvatelstvem nejprve osídlena židovská ulice²⁷⁵ (viz příloha č. 24), která byla uvnitř hrazeného města a to již v 15. století. Zápisy v městském a zámeckém urbáři z let 1552 - 1554 zmiňují 4 židovské domy vytvářející takzvanou třetí čtvrť. V průběhu dalších let se počet domů zvyšoval, nejvíce je jich uvedeno v roce 1611 (15 židovských domů), tento stav již nebyl nikdy překročen.²⁷⁶ Většina domů obývaných židovskými obyvateli byla v severní a jižní části židovské ulice, dnešní ulice K. H. Borovského v Tachově²⁷⁷, pouze jeden byl ve spojovací ulici, která vedla k náměstí. Nutno zmínit, že se židovskou obcí byly spjaty ještě další tři domy, které nebyly součástí židovské ulice. Jednalo se o domy čp. XIII, čp. 292 a čp. 303.²⁷⁸ Domy v židovské ulici se staly součástí ghetta, kde žilo židovské obyvatelstvo až do vydání Tolerančního patentu v roce 1781. Konkrétně v Tachově směli Židé kupovat pozemky a budovy od roku 1850, docházelo hlavně ke koupi těch domů, kde dříve žili jako nájemníci, takže v roce 1859 vlastnili židovští majitelé 35 obytných domů. Tyto domy stály v dnešní ulici K. H. Borovského a po celé délce severní části dnešní ulice B. Němcové, na náměstí (viz příloha č. 25) i v ostatních částech města.²⁷⁹ Před vydáním Tolerančního patentu zřídka docházelo k tomu, že by dům vlastnila pouze jedna židovská rodina. Byla vytvořena kondominia rozdělující jeden dům mezi několik majitelů. (viz příloha č. 26) Docházelo k tomu hlavně v městských ghettech, která byla

²⁷⁴ Odpověď na badatelský dotaz k této problematice byla poskytnuta v sekretariátu židovské náboženské obci Plzeň, dne 24. 3. 2016.

²⁷⁵ *Původní označení bylo Judengasse a dříve se tak označovala všechna židovská ghetta. Proto je český překlad uváděn s malým písmenem. V dalším období byla ulice přejmenována na Tempelgasse, a to po dokončení výstavby nové synagogy. V období 2. světové války došlo k přejmenování na SA Strasse, v období let 1945-1948, se jmenovala Burešova, při čemž ve výše zmiňovaném díle autorka uvádí, že nelze doložit, po kterém významném Burešovi byla ulice pojmenována. Poslední změnou prošel název ulice po komunistickém převratu v únoru 1948, kdy dostala jméno po českém spisovateli a kritikovi K. H. Borovském. Tento název přetrval až do současnosti.* KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 16.

²⁷⁶ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 29.

²⁷⁷ *V této ulici se nacházelo bývalé židovské ghetto, najdeme ji mezi náměstím a jižní částí bývalých městských gotických hradeb. Některé objekty byly do hradeb vestavěny.* FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 31.

²⁷⁸ Dům čp. XIII mezi pobřežní ulicí a řečištěm Mže, čp. 292 panská vinopalna na konci Pivovarské ulice a čp. 303 draslovna stojící mezi řekou Mže a náhonem Husmannova mlýna. FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 30.

²⁷⁹ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 19.

přelidněna. Fiedler a Chvátal (2008), uvádějí příklad kondominia z roku 1793, kde: „Z celkového počtu 32 židovských rodin tehdy 9 rodin vlastnilo čtvrtinu domu, 8 rodin polovinu domu, 7 rodin celý dům, 1 rodina dva domy, vlastníkem byla vdova Ester Blausternová. Zbývajících 6 rodin žilo zřejmě v nájmu nebo v domech u svých příbuzných.“²⁸⁰

Město Tachov a samozřejmě i židovskou ulici zasáhlo několik požárů, například při požáru v roce 1611 vyhořelo 15 židovských domů, k dalším požárům, které se ve větší či menší míře dotkly židovských domů, došlo ještě v letech 1666, 1719, 1818. K poslednímu velkému požáru ve městě došlo 28. dubna 1911, shořelo při něm 11 židovských domů a takzvaná stará synagoga. Tento požár byl důvodem k velkým stavebním změnám, které v podstatě přinesly i dnešní podobu bývalé židovské ulice. K těmto změnám patřilo například, rozšíření spojovací ulice mezi bývalou židovskou ulicí a náměstím, dnešní ulice K. H. Borovského, a zboření vyhořelých domů na jižní straně ulice. Na parcelách několika zbořených domů byla postavena v roce 1912 nová synagoga a vybudován i obecní dům Židovské obce.²⁸¹ Nová synagoga byla nacisty vypálena a srovnána se zemí v roce 1938 a poslední ničivý zásah do židovské ulice znamenal bombardování Tachova dne 14. února roku 1945. V současné době si původní vzhled zachovaly 3 domy, které stojí již za hranicí bývalého ghetta a Židé zde žijící museli být pouze v nájmu, nesměli být vlastníky domů. Tyto domy stojí v západní části dnešní ulice K. H. Borovského.²⁸²

4.4 Významné osobnosti a rodiny Židovské obce na Tachovsku

4.4.1 Osobnost a dílo židovského historika Tachovska, Josefa Schöna

Chceme-li se zabývat jakoukoliv oblastí života židovského obyvatelstva na Tachovsku, musíme dříve nebo později využít i zdroje informací, které přináší díla Josefa Schöna, osobnosti právem označované jako židovský historik Tachovska. (viz příloha č. 27)

Narodil se 3. srpna roku 1860 v Uherském Brodu. Jeho rodiči byli Abraham Schön a Paulina Schönová, rozená Ecksteinová. V rodině bylo celkem osm dětí, šest

²⁸⁰ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 30 - 31.

²⁸¹ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost židovské ulice (dnešní K. H. Borovského)*. Vydáno vlastním nákladem autorky, nakladatelství ani rok vydání neuvedeny. s. 18 - 21.

²⁸² FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa 2008. s. 33.

synů a dvě dcery. Nejmladší ze synů byl Josef. V Uherském Brodě absolvoval i školní docházku, která zde byla naposledy doložena ve školním roce 1872/1873.²⁸³ V době sčítání lidu v roce 1869 můžeme ze sčítacího operátu zjistit, že v devíti letech byl Josef Schön poloviční sirotek. Chybí údaj o jeho matce a otec je zde zapsán jako vdovec. Rodina v té době obývala společně s dalšími nájemníky židovský dům čp. 77 v Uherském Brodě a domácnost zřejmě vedla jeho nejstarší sestra Julie.²⁸⁴ Ve dvanácti letech ztratil i otce a jak sám říká, dětství bylo trudné a neradostné, musel se životem protloukat zcela sám kvůli nedostatečné péči o sirotky. Po smrti otce se rodina z Uherského Brodě odstěhovala a až do roku 1890 není o Josefu Schönovi nic známo.²⁸⁵

V dospělosti získal pedagogické vzdělání, studium v učitelském ústavu ukončil až v 25 letech, pravděpodobně v roce 1885. Jak sám uvádí, jeho učitelská kariéra kvůli Lexi Linbacher vzala konec.²⁸⁶

V roce 1887 se oženil s Cecílií Braunovou a přistěhoval se k její rodině do Traplic. Rodiče jeho manželky zde vlastnili dům čp. 50 a měli zde obchod a výčep. Josef Schön se tak stal členem rodinného podniku. Manželům se postupně narodily čtyři děti: syn Adolf (1. ledna 1890), dcera Hedwig (6. května 1891), dcera Gisela (30. září 1892) a syn Friedrich (17. května 1894).²⁸⁷ Manželům Schönovým se podnikání nedařilo a jejich dům, včetně obou živností, byl 23. ledna 1896 prodán v exekuci.²⁸⁸

Rodina se odstěhovala nejprve do Uherského Hradiště. I přesto že v tomto městě pobývali krátkou dobu, narodilo se jim zde páté dítě, syn Moritz (12. srpna 1897). V témže roce se odstěhovali do Slavkova, kde se narodili poslední dvě děti a to syn Leopold (30. května 1899) a dcera Fanni (1. května 1899). Ve slavkovském sčítacím operátu, z roku 1900 uvádí Josef Schön jako své povolání „Cantor“²⁸⁹

²⁸³ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Židovská škola Uherský Brod, inv.č. 15 – Třídní výkaz o prospěchu a návštěvě žáků III. B třídy z let 1870-1871, Třídní výkaz o prospěchu a návštěvě 4. třídy z let 1872-1873, inv.č. 24.

²⁸⁴ NOVOTNÁ, Markéta. *Josef Schön- židovský historik Tachovska*. Židovské muzeum v Praze. Praha, 2011. s. 22 - 24.

²⁸⁵ SCHÖN, Josef. *Geschichte der Juden in Tachau und Umgebung*. In: GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno-Praha, 1934. s. 638.

²⁸⁶ SCHÖN, Josef. *Geschichte der Juden in Tachau und Umgebung*. In: GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno-Praha, 1934. s. 638.

²⁸⁷ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Okresní Úřad Uherské Hradiště. *Sčítání lidu 1890- Traplice*. Inv. Č. 1108.

²⁸⁸ EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica Tempora, 2011. s. 24 - 25.

²⁸⁹ *Kantor je označení pro předříkávače nebo předzpěváka liturgických textů*. EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica Tempora, 2011. s. 24 - 25.

Do Tachova se rodina přestěhovala v lednu 1903 a Josef Schön zde získal místo vrchního kantora a učitele, v této pozici učil hebrejštinu. K jeho povinnostem patřilo například každý rok ve svátek *Purim* secvičit se svými žáky divadelní představení.²⁹⁰

Po přistěhování do Tachova rodina bydlela v Judengasse čp. 516. Nebyli jedinými obyvateli tohoto domu, spolu s nimi zde byla ještě rodina Haubnerova. 28. dubna roku 1911 vypukl v židovské čtvrti rozsáhlý požár. Byla při něm zničena původní synagoga. Požárem byly zasaženy i některé domy v její blízkosti a bez domova bylo celkem 75 židovských rodin, mezi nimi i Schönovi. Dalším bydlištěm se pro rodinu stal nově vystavěný dům čp. 518, který sousedil s nově vybudovanou synagogou. Tyto objekty byly ve vlastnictví Židovské obce a kromě Schönových zde žila i rodina rabína Dr. Moritze Wohla a sluhy v templu Jakoba Kohna. Zmíněný požár synagogy se dotkl i práce Josefa Schöna, shořel započatý rukopis, který se věnoval historii Židů v Tachově, na němž pracoval od roku 1906.²⁹¹

V roce 1914 byl již uváděn jako jeden z devítičlenného představenstva tachovské Židovské obce na postu Oberkantora.²⁹² V této době už v rodině společně s rodiči žily jen tři z jejich dětí. Gisela, která pomáhala v domácnosti, Fridrich, byl pomocníkem v koželužně a Moritz, který se stal úředníkem. Ačkoliv všichni žili v Tachově, domovské právo v tomto městě uváděli jen oba rodiče a syn Moritz. Fridrich a Gizela se hlásili jako domovsky příslušní do Uherského Brodu.²⁹³ V roce 1925 zemřela Josefu Schönovi jeho manželka Cecilie, její jméno nelze najít na pomnících, které se dochovaly na tachovském židovském hřbitově, a tak nemůže být zodpovězena otázka, zda byla v Tachově pohřbena.²⁹⁴

Své životní dílo, bez něhož by nebylo možné objektivně zpracovávat historii židovského obyvatelstva na Tachovsku, dokončil v roce 1927. Pod názvem *Geschichte der Juden in Tachau*, bylo ještě v témže roce vydáno židovským nakladatelstvím v Brně. Problémy se vyskytly s identifikací strojopisu, ten byl jako jeho práce uznán až

²⁹⁰ KOHNER, Frank. *Tachauer- Geschichten. Erinnerungen 1910-1938*. Hrsg. Wolf-Dieter Hamperl. Altenmarkt 2008. s. 68.

²⁹¹ EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica Tempora, 2011. s. 20.

²⁹² *Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung*. Tachov 1914. s. 54 a 84.

²⁹³ Státní okresní archiv Tachov, Okresní Úřad Tachov. *Sčítání lidu 1921-Tachov*. Karton 47

²⁹⁴ Státní okresní archiv Tachov. *Židovská náboženská obec Tachov, Evidenční kniha členů židovské náboženské obce 1906-1937*. Kniha č. 1.

v nedávné době.²⁹⁵ Ve své knize seznamuje budoucí čtenáře s městem Tachov, dále se věnuje historickému osidlování Tachovska židovským obyvatelstvem, a to od 12. do 20. století. Jsou zde samostatné kapitoly, které věnoval staré a nové synagoze a členům Židovské obce, kteří padli v první světové válce. Cennou součástí knihy je přehled tachovských židovských rodin, ty jsou zaznamenány od nejstarších historicky doložitelných předků až do autorových současníků a jejich potomků. Samostatná kapitola je také ještě věnována tachovskému židovskému hřbitovu a Židovské obci Nové Sedliště. Knihu doplňují dobové fotografie z tachovského fotoateliéru Fleissner.²⁹⁶ K historii židovského obyvatelstva na Tachovsku se vrátil Schön v díle *Sagen um Rabbi Nachum Sofer in Tachau*²⁹⁷, kterou věnoval pověstnému představiteli tachovských Židů, rabínu Nachumu Soferovi. Jeho první dílo *Die geschichte der Juden in Tachau*, se stalo součástí dvousvazkového díla Huga Goldeho, je věnováno dějinám českých a moravských Židů. Schönovy příspěvky jsou uveřejněny na stranách 631 - 645, součástí knihy jsou i fotografie představitelů a židovských objektů, které v té době spadaly pod tachovskou Židovskou obec, včetně fotografie Josefa Schöna, takže je známa jeho podoba.²⁹⁸

Josef Schön se z Tachova odstěhoval v roce 1935 zpět tam, kde se narodil, do Uherského Brodu.²⁹⁹ Bydlel u syna Leopolda v Uherském Brodu čp. 963. 26. ledna, byli oba součástí židovského transportu Co/97, směřujícímu do židovského ghetta v Terezíně. Pod číslem 109 198 umírá v bloku pro těžce nemocné a přestárlé v tehdejší Wallstrasse číslo 8.³⁰⁰ V této době ještě nebyly vedeny úmrtní listy, a tak není známa příčina jeho smrti. Zemřel ve věku 83 let jako čtrnáctý ze šestnácti osob dne 4. října 1943. Protože není známo, kde byl pohřben, jedinou připomínkou je jeho jméno zaznamenané mezi oběťmi holocaustu v Pinkasově synagoze v Praze.³⁰¹

²⁹⁵ KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost Židovské ulice v Tachově (dnešní K. H. Borovského)*, in Sborník Muzea Českého lesa v Tachově, č.30/2007. s. 5.

²⁹⁶ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 19 - 161.

²⁹⁷ SCHÖN, Josef. *Sagen um Rabbi Nachum Sofer in Tachau*. Brno, 1933.

²⁹⁸ SCHÖN, Josef. *Sagen um Rabbi Nachum Sofer in Tachau*. Brno, 1933.

²⁹⁹ KOHNER, Frank. *Tachauer Geschichten*. Altenmarkt : W.-D. Hamperl, 2008. s. 68.

³⁰⁰ Archiv památníku Terezín. A 7143, K 27/Gh., A7417, K34/Gh.

³⁰¹ Archiv památníku Terezín. A1623/, K8/Gh.

Stejný osud potkal i většinu příslušníků jeho rodiny. Jako jediný údajně přeživší bývá uváděn jeho syn Moritz, který se po skončení druhé světové války odstěhoval i s manželkou do Izraele, kde v roce 1973 ve městě Beer Ševa zemřel.³⁰²

4.4.2 Osobnost a dílo židovského malíře Franze Rumplera

Franz Rumpler se narodil 4. prosince 1848 v domě čp. 90 v Tachově³⁰³ (viz příloha č. 28), pocházel ze staré umělecké rodiny. Jeho otec, Johann Rumpler st., byl uznávaným řezbářem, z jeho dílny pochází například velký kříž a reliéfní zastavení křížové cesty v kapli na Vysoké.³⁰⁴ Kromě děl vytvářených na zakázku pro církve, se věnoval i vyřezávání betlémů. V rodině byli dva synové, starší Johann Baptist, byl v západních Čechách známý jako řezbář a sochař. Je mu připisováno autorství Poslední večeře Páně, díla zhotoveného pro poutní kostel sv. Anny v Pořejově.³⁰⁵ Mladší Franz podle pamětníků měl výtvarný talent již v dětství. Kohner (2010) říká že: „*Umění měl v krvi, když mu bylo 14 let, bez jakéhokoliv uměleckého vzdělání vyřezal miniaturní dřevorezbu své matky u kolovrátku.*“³⁰⁶ Jeho talent v pozdější době objevil archivář rodiny Windisgrätzů a upozornil na mladého Franze knížete. Za pomoci knížecí rodiny Windischgrätzů mohl v letech 1864 - 1871 studovat na vídeňské Akademii.³⁰⁷

Oborem jeho studia byla malba a krajinomalba, studoval u profesorů Alberta Zimmermanna a Eduarda von Engherta. Po absolutoriu na Akademii se stal členem Společnosti výtvarných umělců Vídně. Ještě v době studií namaloval zámek ve Světcích, díky těmto malbám známě dnes jeho podobu.³⁰⁸

O jeho talentu svědčí skutečnost, že ve věku 24 let získal na světové výstavě ve Vídni zlatou medaili za svůj obraz nazvaný Malý pacient.³⁰⁹ Rumplerovu tvorbu velmi

³⁰² EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha, 2011. s. 30.

³⁰³ Dům čp. 90 Rumplerhaus stojí v Tachově dodnes. Lze jej najít v Hradební ulici. ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 54.

³⁰⁴ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 54.

³⁰⁵ Po zrušení kostela je dílo trvale umístěno v Muzeu Českého lesa v Tachově. Existují pochybnosti, zda je autorem on nebo spíše jeho otec. ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 54.

³⁰⁶ KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 67.

³⁰⁷ KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 67.

³⁰⁸ VYKOUKAL, Jiří. *Franz Rumpler 1848-1922/ Mezi domovem a Vídní*. Katalog výstavy výtvarného umění v Chebu. 2009. Stránkování neuvedeno.

³⁰⁹ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 62.

ovlivnil pobyt ve Francii, který mu v letech 1879 a 1883 umožnil obchodník s uměním Charles Sidelmayer.³¹⁰

V roce 1885 se stal profesorem na vídeňské Akademii. První velká výstava jeho obrazů se uskutečnila v roce 1897 ve Vídni a v roce 1913 bylo jeho dílo představeno na Souborné výstavě v Mnichově. Tuto výstavu navštívil i císař Franz Josef a zakoupil do své sbírky několik Rumplerových obrazů.³¹¹ Jeho studentem byl například i malíř Rudolf Böttger, který také pocházel z Tachova. Za svoji práci obdržel v roce 1908 Řád železného kříže III. třídy a v roce 1917 titul dvorního rady.³¹²

Ačkoliv v tomto období již trvale žil ve Vídni, do Tachova se stále vracel. V roce 1891 postavil společně se svým bratrem Johannem ve městě nový dům s výtvarným ateliérem, kde pravidelně trávil letní dovolenou. Tento dům stál poblíž hotelu U černého medvěda (v současné době restaurace Český les). Zde namaloval díla, z nichž můžeme jmenovat například obraz Gratulant, portrét vlastní matky a portrét tachovského básníka Heinricha Swobody. K významným dílům týkajících se Tachova jistě patří hlavní oltářní obraz sv. Máří Magdaleny, umístěný ve františkánském kostele.³¹³

Zemřel ve Vídni 7. března v roce 1922. V roce 1924 mu byla v Tachově na jeho rodném domě odhalena pamětní deska, která byla po roce 1945 sejmuta, důvodem bylo, že v té době nikdo neznal jeho dílo ani jméno. Tato deska byla na jeho dům znovu nainstalována v roce 2008.³¹⁴ (viz příloha č. 29)

V roce 1931 proběhla ve Vídni dražba jeho pozůstalostí, výtěžek byl podle poslední vůle jeho manželky věnován Ústavu slepců ve Vídni.³¹⁵

4.4.3 Zázračný rabín Nachum Sofer

Nachum Sofer byl jedním z tachovských rabínů. O datu a místu narození a také o jeho činnosti před příchodem do Tachova se zdroje týkající se jeho osoby nezmiňují. Nelze také ani doložit přesně dobu, po kterou v Tachově působil. Čadek (2008) píše že:

³¹⁰ VYKOUKAL, Jiří. *Franz Rumpler 1848-1922/ Mezi domovem a Vídni*. Katalog výstavy výtvarného umění v Chebu, 2009. Stránkování neuvedeno.

³¹¹ KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 69.

³¹² VYKOUKAL, Jiří. *Franz Rumpler 1848-1922/ Mezi domovem a Vídni*. Katalog výstavy výtvarného umění v Chebu, 2009. Stránkování neuvedeno.

³¹³ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 62.

³¹⁴ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 62.

³¹⁵ VYKOUKAL, Jiří. *Franz Rumpler 1848-1922/ Mezi domovem a Vídni*. Katalog výstavy výtvarného umění v Chebu, 2009. Stránkování neuvedeno.

„V Tachově skončila životní pouť, nejspíš i místním židům neznámého, východoevropského emigranta jménem Nachum Sofer.“³¹⁶

Během svého pobytu v Tachově působil na zdejší talmudské škole. Nikdy nebyl přímo rabínem tachovské synagogy. Přestože byl již za svého života velmi váženým a uznávaným tachovským učencem, pověst „zázračného rabína“ získal až po sto letech, kdy do Tachova v roce 1915 v průběhu 1. světové války přišlo velké množství válečných uprchlíků z oblasti Haliče. Jednomu z nich se údajně při modlitbě u hrobu rabína Sofera podařilo pod měděnou náhrobní deskou nalézt pergamen obsahující rabínovo proroctví. Informace byla brána jako věrohodná a zprávu o tom přinesl i dobový tisk. Ačkoliv bylo po nálezci i pergamenu vyhlášeno policejní pátrání, nic z toho se nikdy nepodařilo najít.³¹⁷ Navzdory tomu se pověst o nalezení pergamenu mezi haličskými uprchlíky rychle rozšířila a hrob tachovského zázračného rabína se stal, stejně jako celý židovský hřbitov, poutním místem pro ortodoxní židy z různých zemí.³¹⁸ Rabín Sofer zemřel 14. května roku 1815. Není známa jeho podoba, protože se nezachoval žádný jeho portrét. Jeho hrob byl umístěn v čestné řadě rabínů na starém tachovském židovském hřbitově., kde byli kromě něj pohřbeni například Jehuda Löb Raschwitz, rabín plzeňského kraje, Samuel Kohn, také krajský rabín a mnozí další.³¹⁹

K jeho hrobu se vázaly různé pověsti o pomoci trpícím, kteří zde vykonali zbožnou modlitbu. V následujících 3 letech po jeho smrti nebyl hrob Židovskou obcí důsledně udržován. Roku 1818 vypukl v tachovském židovské ulici požár, který zničil 12 obytných domů, synagogu a staré matriky židovské obce. Ničivé účinky tohoto požáru přičítali tachovští Židé nedůsledné péči o hrob rabína Sofera, proto Židovská obec opatřila hrob novým pomníkem, který byl osazen měděnou deskou. Autory desky byli Soferův žák Mendel Emanuel Hirsch a rabín Mark Eggerer.³²⁰ S tím, jak náhrobek vypadal, se lze seznámit na dobových fotografiích, jedna je například součástí díla Josefa Schöna *Die geschichte der Juden in Tachau*, uveřejněná pod popiskem *Grab des Rabbi Nachum Sofer*. Hrob byl zachován v původní podobě až do roku 1977, po tomto roce byl zničen spolu s několika dalšími hroby při výstavbě objektu Pozemních staveb

³¹⁶ ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 55.

³¹⁷ FRÝDA, Pavel. *Pověsti vyprávěné o rabim Nachumu Soferovi*. Židovská ročenka, 1981. s. 59 - 62.

³¹⁸ FIEDLER, Jiří. CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008. s. 21.

³¹⁹ FRÝDA, Pavel. *Pověsti vyprávěné o rabim Nachumu Soferovi*. Židovská ročenka, 1981. s. 59 - 62.

³²⁰ SCHÖN, Josef. *Tachau*. In *Židé a židovské obce v minulosti a přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1937. s. 631 – 642.

v Tachově.³²¹ Tento objekt byl zbořen v roce 2014 a z podnětu pracovníka Muzea Českého lesa v Tachově, pana Václava Freda Chvátala, byla zhruba na stejném místě vybudována replika hrobu rabína Sofera, ovšem již bez měděné desky. (viz příloha č. 30) Na původní náhrobní desce byl nápis, který sám sobě složil.³²² Frýda (1981) uvádí tento překlad: „*Čtvrtého dne po novoluní Roš chodeš měsíce ijaru roku 575 podle malého počtu, jedná se o 14. květen roku 1815, což je datum rabínova úmrtí. Zde je uložen rabín Nachum syn rabína Josefa Sofera, jehož památka budiž požehnána. Toto jsou slova mým bratrům, neboť spravedliví a moudří tam dlí v hluboké temnotě. Hleďte světlo spasení a sklánějte vaše zatvrzelá srdce, odvráťte se od hříchu a viny dřív, než přijde zmatení. Odpusťte hříchy a zlobu a prolévejte plačíc slzy, pro izraelského lidu spasení, hle hrob otvírá svůj chřtán a pohltí vše a nebude pomoci. Běda, běda, jestliže se té hrůzy dočkáme!*“³²³

Oficiálně je rabín Nachum Sofer autorem jediného zachovaného rukopisu, který je umístěn v Židovském muzeu v Praze. Tento rukopis muzeu předal tachovský rabín Dr. Wohl, před předáním pořídil několik strojopisných opisů, které předal velkým knihovnám a muzeím. Přesný počet kopií ani seznam institucí, kam byly kopie předány, není znám. Při jazykovém srovnávání jeho rukopisu s některými dalšími rukopisy v Židovském muzeu v Praze vznikl názor, že Nachum Sofer by mohl být autorem ještě několika z nich, protože při porovnávání byla shledána značná stylistická podobnost. Existuje možné vysvětlení, že díla vytvořil Sofer pod pseudonymem, který se však nepodařilo identifikovat.³²⁴

4.5 Některé významné židovské rodiny v Tachově

Počátkem 19. století se stále více v tachovském průmyslu začali uplatňovat i židovští podnikatelé. Lze jmenovat například Ignatze Blausterna, jehož firma se zabývala výrobou zrcadel, Heinricha Adlera, který vlastní továrnu na výrobu knoflíků nebo Leopolda Schornsteina a Moritze Kohnera, kteří působili v dřevozpracujícím průmyslu. Právě v oblasti zpracovávání dřeva a perleti získaly významné postavení dvě židovské rodiny, které budou zmíněny v této kapitole.

³²¹ ČADEK, Štěpán. *Tachov v datech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 55.

³²² SCHÖN, Josef. *Tachau*. In *Židé a židovské obce v minulosti a přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1937. s. 631 - 642.

³²³ Autor uvádí, že překlad je proveden podle německého opisu Kamal Gasim. *Toto proroctví na náhrobní desce je často spojováno s předpovědí první nebo druhé světové války a holocaustu*. FRÝDA, Pavel. *Pověsti vyprávěné o rabim Nachumu Soferovi*. Židovská ročenka. 1981. s. 59 - 62.

³²⁴ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 80 - 81.

4.5.1 Perleťářský průmysl, rodina Adler

Prvním doloženým příslušníkem rodiny byl Juda, syn Joachima. Jeho pobyt v Tachově je doložen od roku 1760, avšak ještě nepoužíval příjmení Adler. Měl tři syny, Samuela, který zemřel v roce 1789, ten byl ženatý se Sarah rozenou Whelfelder, Jakoba, který zemřel v roce 1808 a Joachima, ten zemřel v roce 1831 a byl ženatý s Awigajil Austerholz. U prvního syna se ještě příjmení Adler nevyskytuje, zatímco druhý a třetí syn jsou již zapsáni pod tímto příjmením.³²⁵

Tato rodina vlastnila v židovské ulici dům č. II, dnešní 512, který byl po smrti otce zapsán podle jeho závěti v roce 1758 následujícím způsobem, 3. díl byl zapsán Joachimovi a 4. díl Jakobovi. 1. díl koupil Jakob ještě před rokem 1776 od svého švagra Abrahama Auschl Löwy za 11tisíc guldenů, 2. díl domu koupil Abraham Heller 27. února 1796 také od Abrahama Auschl Löwy, pro svého syna Isáka. Tato poslední zmíněná část domu se skládala z obývacího pokoje a komory vlevo u vchodu. Následovalo několik generací Adlerů, z nichž žádný nebyl významný v oblasti podnikání. První zmínka je spojena se jménem Seligmanna Adlera, který byl koncem 18. století, na základě patentu císaře Josefa II. přijat do cechu punčochářů, avšak zemřel bezdětný.³²⁶ Jeho bratr Emanuel Adler měl dva syny, kteří v roce 1851 koupili ve městě pozemky a podle Schöna (rok vydání neuveden) postavili na Zwinggrabbe krásný dům.³²⁷ Dalším významným Adlerem byl Jakob, 1815 - 1886, který koupil od Filipíny Heller část domu V/1 a v roce 1852 od Veita Steinera část domu XI/4 a zřídil zde železářství.³²⁸

Jeho syn Heinrich byl zakladatelem tachovského perleťářského průmyslu, někdy se místo jeho jména objevuje jméno Johanna Teusche. V Tachově založil Heinrich Adler firmu a továrnu na zpracování perleti. Heinrich Adler využil informace o tom, že obchodní lodě, které se vracely z Indie a Dálného východu téměř prázdné, se zatěžují perletí, která se hromadila v přístavu v Terstu. Heinrich Adler se spojil s přístavními úřady a projevil o perleť zájem, ta pak byla jako bezcenná surovina dopravována do Tachova zdarma. Prvními dělníky v jeho továrně se stali dělníci, kteří dříve pracovali se

³²⁵ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 93.

³²⁶ U narození a úmrtí je v tomto díle uvedeno *unbekannt*. SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 98.

³²⁷ Grdb. St. Tachau. Lit. P, Fol. 293. In SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden.

³²⁸ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 99.

dřevem, jejich technické zkušenosti Adler využil při výrobě perleťových knoflíků. (viz příloha č. 31) Otevřením továrny na výrobu knoflíků z perleti vytvořil pracovní místa pro stovky lidí. S tovární výrobou byla spojena i možnost domácí práce, protože knoflíky se do obchodů dodávaly přišité na malých kartičkách.³²⁹ Po jeho smrti v roce 1925 rodinnou firmu převzali jeho dva synové August a Ernst Adlerovi. (viz příloha č. 32) Heinrich Adler byl společně se svým bratrem Josefem mnohaletými členy městského zastupitelstva a Heinrich navíc ještě členem oblastního zastupitelstva.³³⁰ V roce 1929 byla firma Heinrich Adler a synové na vrcholu své prosperity, byla členem Svazu průmyslníků a exportérů Tachova a je uváděna jako největší tachovský podnik.³³¹

4.5.2 Dřevozpracující průmysl, rodina Kohner

Z dochovaných zdrojů lze zjistit, že v Tachově byly dvě rodiny tohoto příjmení, které původně pocházely za Schossenreuthu.³³² Nejstarším doloženým členem první rodiny je Moses Kohner, který se přistěhoval do Tachova v roce 1858 společně s manželkou Barbarou, rozenou Lang a se čtyřmi syny, Moritzem, Jakobem, Natanem Solomonem a Ignatzem.³³³ Druhá rodina se přistěhovala zřejmě dříve, protože zdroje uvádějí, že již v roce 1847 pronajímal její příslušník, Markus Kohner, jakousi stavbu u řeky číslo 303.³³⁴ Do Tachova rodinu přivedl Naftali Kohner, společně s manželkou Rachel a syny Markusem a Josefem. Zmiňovaný Markus v roce 1886 zřídil výrobní nočního osvětlení, kterou potom provozoval jeho syn Oskar v domě číslo 444. Ostatní členové rodiny z Tachova odešli, místo jejich nového pobytu zdroje neuvádí.³³⁵ Ve městě zůstali jen členové první rodiny výše jmenovaných Kohnerů, z nichž pro účel této práce je důležitý jeden ze synů Mosese Kohnera, Moritz, který se věnoval obchodu s dřevěnými soustruženými výrobky. V roce 1876 založil firmu M. Kohner. O několik let později o něm jeho vnuk Frank Kohner (2010), napsal: „*Tím se můj dědeček stal*

³²⁹ KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 32.

³³⁰ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 99.

³³¹ ČADEK, Štěpán. *Tachov v datech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. s. 101.

³³² SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 129.

³³³ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 127.

³³⁴ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 129.

³³⁵ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 129.

jedním z pionýrů tachovského dřevozpracujícího průmyslu, hned po Alexandru Lugnerovi.“³³⁶

S manželkou Sophií, rozenou Hellerovou, měl šest dětí, syny Maxe, Emila, Alfreda a dcery Annu, Philippini a Hedwig. Jeho manželka Sofie zemřela v roce 1893 a Moritz zemřel v roce 1900. Firmu M. Kohner přejali jeho dva synové, Emil a Max Kohnerovi. Další z bratrů, provozoval v Tachově obchodní agenturu a ostatní členové rodiny se odstěhovali, není uvedeno kam.³³⁷ Název firmy se pod vedením nových majitelů změnil, byla přejmenována na M. Kohner a synové. Současně se změnil i charakter výroby, hlavní náplní byla výroba dětských kočárků.³³⁸ Emil se v roce 1899 oženil s Rosou, rozenou Löwy, v manželství se narodili dva synové, Paul, narozený 28. června roku 1900 a Frank, narozený 2. listopadu 1910.³³⁹ Jeho syn Frank, ve své knize, Kohner (2010) uvádí: „*Asi rok po svatbě mých rodičů došly peníze a firma se dostala do dluhů.*“³⁴⁰ Bylo zřejmé, že firma neuživí dvě rodiny, proto z ní odešel starší Max. Ten se stal prodejcem pro továrnu, která vyráběla laky, není konkrétně uvedeno, o jakou továrnu šlo. Do vedení po něm nastoupila Emilova manželka Rosa, která měla výborné organizační schopnosti. V novém složení se vedení podařilo splatit dluhy, které továrna měla, z části také díky rodinné půjčce poskytnuté Rosiným otcem. Firma navíc přijala úsporná opatření a vrátila se k původní náplni výroby, kterou měla při svém vzniku, a tou byla výroba soustružených dřevěných perel a korálků.³⁴¹

Podobně jako firma rodiny Adler, byla i tato členem Svazu průmyslníků a exportérů Tachova a je uváděna jako jedna ze sedmi největších tachovských továren na výrobu soustružených výrobků, v roce 1929.³⁴² Když synové Emila a Rosy Kohnerových dosáhli dospělosti, předala jim matka své místo ve vedení firmy. Oba bratři si pravomoci ve firmě rozdělili následujícím způsobem, starší Paul měl na starosti provoz továrny a mladší Frank se věnoval administrativě. V té době již firma navázala obchodní styky například s Francií a Anglií.³⁴³

³³⁶ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 72.

³³⁷ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 129.

³³⁸ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 74.

³³⁹ SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden. s. 128.

³⁴⁰ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 74.

³⁴¹ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 74.

³⁴² ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. S100.

³⁴³ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 80.

Po anšlusu Rakouska v roce 1938 bylo rodině Kohnerových zřejmé, že jejich přítomnost v Československé republice již nebude dlouho bezpečná. Proto byl starší z bratrů Paul ještě v témže roce vyslán do Ameriky, aby tam připravil půdu pro zbytek rodiny. V Americe založil zpočátku malou firmu na výrobu dřevěných korálků ve městě Brooklyn. Díky zakázce Hermana Nelsona, který byl nákupčím speciálně tvarovaných dřevěných korálků, a také jeho finanční záloze na tuto zakázku, se začala původně malovýroba korálků v Brooklynu rozšiřovat. Další osobou, které přispěla do rozvoje firmy, byl Herbert Wing z Kinfieldu v Maine. Poskytl blíže nespecifikovanou finanční podporu, která umožnila firmě zaplatit účty.³⁴⁴ Oba rodiče a jeho bratr Frank za ním do Ameriky přijely v roce 1941. Pokračovali ve vzájemné spolupráci ve firmě, kterou nazvali Kohner Bros, tato firma byla opět zaměřena na výrobu soustružených korálků ze dřeva. Starší z bratrů Paul zemřel v Americe, zdroje neuvádějí přesné datum ani rok., otec obou bratrů zemřel na stejném místě v srpnu 1944, také není nikde zmíněno datum úmrtí jeho matky. Frank Kohner dožil svůj život v New Yorku, kde 6. února roku 2011 zemřel. Po válce několikrát navštívil Tachov. V roce 1995 vyšla kniha jeho vzpomínek na život v Tachově nazvaná v originále *Tachov Tales*, český překlad této knihy byl vydán v roce 2010.

Rodinu Kohner na tachovském židovském hřbitově připomíná dochovaná stéla zakladatele firmy M. Kohner a synové, Moritze Kohnera. (viz příloha č. 32)

³⁴⁴ KOHNER, Frank. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2010. s. 80.

5 Závěr

Tato diplomová práce se zabývá problematikou judaismu v Čechách a její část je věnována židovskému obyvatelstvu v tachovském regionu.

Jedním z cílů bylo podání přehledu o historických meznících v dějinách Židů, které významným způsobem ovlivnily jejich životy. Při studiu dostupných zdrojů, lze zjistit, že v dnešní době velmi diskutovaný holocaust v období 2. světové války, nebyl jediným projevem nepřátelství vůči Židům v historických souvislostech. Časté útoky proti židovskému obyvatelstvu, takzvané pogromy, se vyskytovaly ve všech historických epochách. Mnohým projevům nenávisti ze strany obyvatel nežidovského původu, by podle mého názoru bylo možné předejít, pokud by byli dostatečně seznámeni s průběhem a významem židovských rituálů a zvyků. Je třeba přiznat, že i v dnešní době má židovská komunita pro mnohé z nás nádech tajemna.

Mnohá obvinění Židů z takzvaných rituálních vražd, zvláště pokud byly spáchány v období kolem Velikonoc, jistě souvisela i s nepochopením způsobu předepsaného zabíjení zvířat, který musí Židé dodržovat. Za všechny obvinění z rituální vraždy lze uvést například Dreyfusovu aféru, či takzvanou Hilsneriádu.

Zpracování druhého cíle této práce, tedy popsání života židovského obyvatelstva na Tachovsku, bylo z mého pohledu mnohem složitější. Na samém počátku bylo nutné zjistit, pokud jsem chtěla zpracovávat osudy konkrétních osobností či rodin, které osoby byly židovského původu. K tomu bylo nutné navštívit Státní okresní archiv Tachov, a také kontaktovat a spolupracovat s pracovníky Muzea Českého lesa, kteří se touto problematikou zabývají. V neposlední řadě provedení terénního výzkumu a pořízení fotodokumentace. Ke zpracování historie Židů v Tachově mi byla jako základní zdroj doporučena kniha tachovského historika židovského původu Josefa Schöna, právě jeho osobnosti jsem pak věnovala jenu z podkapitol této práce. Jako netradiční zdroj informací lze využít údaje, které jsou zachovány na pomnících na starém židovském hřbitově v Tachově. Pro tuto práci, konkrétně pro vyhledání židovských příjmení, jsem mohla použít jen některé a to ty, jejichž nápisy nebyly pouze v hebrejštině. Musím konstatovat, že při práci na této kapitole jsem se setkala i s faktem, že existují materiály, ze kterých by bylo možné čerpat ještě další informace, ale většinou jde o archiválie sepsané v takzvaném kurentu. Protože se mi nepodařilo najít nikoho, kdo by dokázal tyto dokumenty přečíst a přeložit, nemohla jsem je v této práci využít. Přesto si myslím, že za pomoci ostatních zdrojů a díky odborné pomoci zaměstnanců výše zmiňovaných

institucí se mi podařilo i druhý cíl, kterým bylo obnovení povědomí o životě židovského obyvatelstva v Tachově a představení některých osobností a rodin, splnit. Existuje několik publikací, které se z nějakého úhlu pohledu Židy na Tachovsku zabývají, jsou však většinou zaměřené jen na určitou speciální oblast. Chtěla jsem, aby byly v mé práci informace z různých oblastí života židovského obyvatelstva v Tachově soustředěny do jednoho celku, i přes to, že se nejedná o informace vyčerpávající.

V průběhu zpracovávání této práce mě překvapily dvě věci, při pořizování fotodokumentace na starém židovském hřbitově jsem zjistila, že pověst o zázračné modlitbě u hrobu rabiho Nachuma Sofera přetrvala až do současnosti. Na obnovenou repliku jeho hrobky jsou i nyní umisťována v hebrejštině napsaná přání a prosby o pomoc. Tím druhým nepříjemným zjištěním byl fakt, že ačkoliv žijí v Tachově od narození, nevěděla jsem, jako mnoho dalších obyvatel, o židovských obyvatelích Tachova téměř nic.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- ARNDT, Arthur. *Die jüdischen Personenstands-register im Protektorat Böhmen und Mähren*, in: Familie, Sippe, Volk, 9. Ročník, 1943.
- ARNDT, Arthur. *Die jüdischen Personenstandsregister im Reichsgau Sudetenland*, in: Familie, Sippe, Volk. 8. Ročník, 1942.
- AVINERI, Shlomo. *Antisemitismus v posttotalitní Evropě*. Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. ISBN 80-901456-0-4
- BLODIG, Vojtěch a kol. *Téma: Holokaust*. Informační materiál pro učitele k výuce na základních a středních školách. Památník Terežín. Praha: Tauris, 2005.
- Co by měl každý vědět o židovství*. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.
- COHEN, Mark, R. *Pod křížem a půlměsícem. Židé ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-352-8
- ČADEK, Štěpán. *Tachov v letech 1115-2015*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015.
- DE VRIES, Simon, Philip. *Židovské obřady a symboly*. Nakladatelství Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-963-8
- EDL, Jan. *Archivní prameny k dějinám Židů na okrese Tachov*. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2011.
- EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011.
- EDL, Jan. *7935 let Židů v Tachově, co s tím? Židé v Čechách 4*. Židovské muzeum. Praha, 2013.
- FIEDLER, Jiří; CHVÁTAL, Václav Fred. *Židovské památky Tachovska, Plánska a Stříbrska*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2008.
- FRÝDA, Pavel. *Pověsti vyprávěné o rabim Nachumu Soferovi*. Židovská ročenka, 1981.
- CHAZAN, Robert. *Židé středověkého západního křesťanského světa*. Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0138-6
- CHLÁDKOVÁ, Ludmila. *Terežínské ghetto*. Praha: V Ráji, 2013. ISBN 80-86758-18-4
- CHOURAQUI, André. *Dějiny judaismu*. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- KÁRNÝ, Miroslav; FRANKOVÁ, Anita. *Židé: dějiny a kultura*. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997.

- KEJŘOVÁ, Veronika. *Historie a současnost Židovské ulice v Tachově (dnešní K. H. Borovského)*, in Sborník Muzea Českého lesa v Tachově, č.30/2007
- KIEVAL, Hillel J. *Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-174-0
- KOHNER, Franz. *Tachovské historiky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa. 2010.
- KOHNER, Frank. *Tachauer Geschichten*. Altenmarkt: W. -D. Hamperl, 2008. ISBN 978-3-00-026480-1
- KREJČOVÁ, Helena. *Čechy na úsvitu nové doby: Český antisemitismus 1945 – 1948*. Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. ISBN 80-901456-0-4
- NOSEK, Bedřich; KREJČOVÁ, Helena. *Židé v Českých zemích (10. – 20. století)*. Praha: Victoria Publishing, 1995.
- NOVOTNÁ, Markéta. *Josef Schön- židovský historik Tachovska. Židovské muzeum v Praze*. Praha 2011.
- PAVLÁT, Leo. *Židé: dějiny a kultura. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Židovské muzeum v Praze*. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. ISBN 978-80-86889-59-7
- PAVLINCOVÁ, H. *Slovník: judaismus, křesťanství a islám*. Praha: Mladá fronta, 1994.
- PAVLINCOVÁ, H.; HORYNA, B. *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc, 2003.
- PUTÍK, Alexandr; SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci*. Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005. ISBN 80-86889-00-9
- PUTÍK, Alexandr; PAVLÁT Leo. *Židovské tradice a zvyky. Židé: dějiny a kultura. Židovské muzeum v Praze*. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. ISBN 978-80-86889-59-7
- ROTHKIRCHENOVÁ, Livia. *Státní antisemitismus během komunistické éry 1948 – 1989*. Sborník z Mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, který uspořádala Společnost Franze Kafky 22. – 24. května 1992 v Praze. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1993. s. 113.
- SADEK, Vladimír. *Židé: dějiny a kultura. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Židovské muzeum v Praze*. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. ISBN 978-80-86889-59-7
- SANDER, Rudolf. *Počty Židů v Čechách v 18. A na počátku 19. Století*, in: Sborník archivních prací ročník LII, č. 2, Praha 2002.

SCHÖN, Josef. *Die geschichte der Juden in Tachau*. Markus Kral in Brunn. Rok vydání neuveden.

SCHÖN, Josef. *Geschichte der Juden in Tachau und Umgebung*. In: GOLD, Hugo. *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno-Praha, 1934.

SCHÖN, Josef. *Sagen um Rabbi Nachum Sofer in Tachau*. Brno, 1933.

SCHÖN, Josef. *Tachau*. In *Židé a židovské obce v minulosti a přítomnosti*. Brno - Praha: Židovské nakladatelství, 1937.

SCHUBERT, Kurt. *Dějiny Židů*. Praha: NS Svoboda, 2003. ISBN 80-205-1036-2

SOUKUP, Jan. *Bouře proti židům v Čechách okolo roku 1338*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1907. s. 5.

SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?* Brno, 2010. ISBN978-80-87029-97-8

STEMBERGER, Günter. *Klasické židovství. Kultura a historie rabínské doby*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-185-2

STERN, Marc. *Svátky v životě Židů*. Nakladatelství Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-551-8

ŠEDINOVÁ, Jiřina. *Židé: dějiny a kultura. Židé v Čechách a na Moravě*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica & Tempora, spol. s r. o., 1997. ISBN 978-80-86889-59-7

TOKSTEIN, Antonín F. *Židé v Čechách*. Praha: Nakladatelství E. Beaufort.

TER LINDEN, Nico. *Povídá se...podle Tóry*. Benešov: EMAN, 2015. ISBN 978-80-88060-01-7

VYKOUKAL, Jiří. *Franz Rumpler 1848-1922/ Mezi domovem a Vídní*. Katalog výstavy výtvarného umění v Chebu, 2009.

Archiválie:

Adressbuch und Führer für den politischen Bezirk Tachau und Umgebung. Tachov 1914.

Státní okresní archiv Tachov, Okresní Úřad Tachov. *Sčítání lidu 1921-Tachov*. Karton 47

SOKA Tachov. ONV Tachov. Sign. VII/25. *Židovské náboženské obce, předání židovských matrik 1945-1947*. Protokol o převzetí židovských matrik čj.815/1947 ze dne 16. Ledna 1947.

Státní okresní archiv Tachov. *Židovská náboženská obec Tachov, Evidenční kniha členů židovské náboženské obce 1906-1937*. Kniha č. 1.

Státní oblastní archiv. Velkostatek Tachov. Inv. č. 462 *Pozemková kniha židovstva v tachovské Židovské ulici města Tachova č. II z let 1786-1883*.

Státní oblastní archiv v Plzni. Františkáni Tachov. inv.č. 2 *Pamětní kniha konventu františkánů sv. Máří Magdalény a sv. Alžběty v Tachově 1678-1950*. odd. V.

Státní okresní archiv Tachov. Židovská náboženská obec Stříbro. *Zlomky ze svitků Pentateuchu* (kniha Numeri, kap. IV.-XI. A kniha Leviticus kap. VIII.-XIII.) sign. SL. 1968.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Okresní Úřad Uherské Hradiště. *Sčítání lidu 1890- Traplice*. Inv. č. 1108.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Židovská škola Uherský Brod, inv.č. 15 – *Třídní výkaz o prospěchu a návštěvě žáků III. B třídy z let 1870-1871, Třídní výkaz o prospěchu a návštěvě 4. třídy z let 1872-1873*, inv.č. 24.

Úřední list republiky Československé, díl II. Oznamovací ročník 1950. č. 14 ze dne 17. ledna 1950.

Elektronické zdroje:

Česká televize [online]. Dostupné z URL: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1379230-dreyfusova-afera-zacala-nenapadne>> [cit. 2016-03-07].

České vinařství chrámce [online]. Dostupné z URL: <<http://www.ceske-vinarstvi.cz/cz/o-vinarstvi/o-koser-vinu/>> [cit. 2016-04-02].

Holocaust [online]. Dostupné z URL: <http://www2.holocaust.cz/cz/history/events/nuremberg_laws> [cit. 2016-03-09].

Jewish people policy institute [online]. Dostupné z URL <http://jppi.org.il/uploads/JPPI_2014-2015_Annual_Assessment_English-Jewish_People_Demography.pdf> [cit. 2016-03-24].

KOSMAS. Kosmův letopis český [online]. v MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [vid. 2016-04-03]. Dostupné z URL: <http://www.pdfknihy.maxzone.eu/books/kroniky/kosmuw_letopis_cesky.pdf>

Naše rodina [online]. Dostupné z URL <<http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=4>> [cit. 2016-03-22].

Průvodce košer potravinami v České republice pro rok 2014 – 5774. [online]. Vrchní zemský a pražský rabinát, 5774 [vid. 2016-04-03]. Dostupné z URL: <<http://www.fzo.cz/wp-content/uploads/Ko%C5%A1er-seznam-5774-2014-2015.pdf>>

Státní oblastní archiv Plzeň [online]. Dostupné z URL: <<http://soaplzen.cz/sokatec/spravni-vyvoj/tachov>> [cit. 2016-12-03].

Synagogy [online]. Dostupné z URL: <<http://synagogy.euweb.cz/>> [cit. 2016-03-30].

The history of the Jewish people [online]. Dostupné z URL: <<http://www.jewishhistory.org.il/history.php?startyear=1190&endyear=1199>> [cit. 2016-03-01].

Válka [online]. Dostupné z URL: < <http://www.valka.cz/1016-Arabsko-izraelsky-konflikt-2> > [cit. 2016-03-09].

Židovské muzeum [online]. Dostupné z URL: < <http://www.jewishmuseum.cz/predmet-mesice/117/150/Pripad-simona-Abelese/> > [cit. 2016-03-15].

Jiné zdroje:

Odpověď na badatelský dotaz k této problematice byla poskytnuta v sekretariátu Židovské náboženské obce Plzeň, dne 24. 3. 2016.

Židovská náboženská obec v Plzni. *Svátky*. Interní dokument.

6 Resumé

This thesis deals with Judaism in the Czech Republic and its part is focused on Jews in Tachov region.

The first aim of the thesis was to bring a brief summary of the most important events in the Jewish history, which influenced their lives. During the study of the literature I discovered, that the Holocaust were not the first hostilities in their history. The frequent attacks led against Jews could be discovered throughout every oeriod in history. Almost all of the hostilities resulted, due to my opinion, from misunderstanding of the Jewish rituals and traditions.

The second aim of the thesis was to describe history and life of Jews in Tachov region. Processing this goal was difficult because first I needed to find out the particular members of the Jewish community, but the personal information about Jews in present are protected by law. Because of this complicated situation I cooperated with the employees of the Museum of Český les in Tachov, State District Archives and the members of the Jewish community in Plzeň. The best source for processing the topic about history of Jews in Tachov was the book written by Jewish historian from Tachov, Josef Schön. I picked him as one of the important person of the Jewish community. I used also the unconventional sources – the information from gravestones.

In processing of this thesis I found out, that some of the legends about important persons of the Jewish community are still „alive“. But people out of the community know nothing about Jews in Tachov region and they even do not know that some members of the former Jewish community still live there.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Oblast nejčastěji označovaná jako Kenaán s vyznačenými národy.

Israel forever [online]. Dostupné z URL:

<http://israelforever.org/interact/blog/a_jewish_right_to_a_jewish_land/> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 2: Hranice židovského území v průběhu staletí. Co by měl každý vědět o židovství. Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.

Příloha č. 3: Rembrandtův obraz Mojžíše s deskami zákona z roku 1659. Starověký Egypt [online]. Dostupné z URL: <<http://www.starovekyegypt.net/faraoni-nove-rise/mojzis.php>> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 4: Jeruzalémský chrám. Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL:

<http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=10&new=2192> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 5: Mapa židovské diaspory v době římské. Židovská diaspora [online].

Dostupné z URL: <<http://jewishdiasporarevealed.com/>> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 6: Židovská migrace ve středověku. Židovská migrace [online]. Dostupné z URL: <<https://www.lds.org/ensign/1972/05/jewish-migrations?lang=eng>> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 7: O Židech a jejich lžích vydaná Martinem Lutherem. Diaspora [online].

Dostupné z URL: <<http://www.diaspora-scrapbook.org/Antisemitism.aspx>> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 8: Protokoly sionských mudrců. Holokaust [online]. Dostupné z URL:

<<http://www.holocaust.cz/dejiny/antisemitismus-2/antisemitismus-po-druhe-svetove-valce/teze-moderniho-antisemitismu-v-soucasnosti/protokoly-sionskych-mudrcu/>> [cit. 2016-04-05].

Příloha č. 9: Nejvýznamnější židovské osady na českém území. PUTÍK, Alexandr;

SIXTOVÁ, Olga. *Dějiny Židů v Čechách a na Moravě I. Od počátků po emancipaci.*

Průvodce expozicí. Židovské muzeum v Praze. Praha: 2005.

Příloha č. 10: Mapa území Protektorátu Čechy a Morava. Britské listy [online].

Dostupné z URL: <<http://blisty.cz/art/51288.html>> [cit. 2016-04-05].

- Příloha č. 11: Tóra.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=119&new=2238> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 12: Stránka z Talmudu.** Israel [online]. <<http://embassies.gov.il/hague-en/aboutisrael/people/Pages/Jewish-Sacred-Texts.aspx>> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 13: Plzeňský rabín s Tórou.** *Co by měl každý vědět o židovství.* Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.
- Příloha č. 14: Bima čili alemor – vyvýšené místo uprostřed synagogy staršího ritu, kde se čte z Tóry.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=10&new=1999> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 15: T'filín.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=119&new=2241> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 16: Talit.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=119&new=2240> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 17: Cicit.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=119&new=2239> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 18: Troubení na šofar.** *Co by měl každý vědět o židovství.* Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.
- Příloha č. 19: Sederový stůl během večeře při Pesachu.** Židovské hřbitovy [online]. Dostupné z URL: <http://zidovskehrbitovy.cz/index.php?id_cat=118&new=2175> [cit. 2016-04-05].
- Příloha č. 20: Věřící při čtení svitku Ester během svátku Purim.** *Co by měl každý vědět o židovství.* Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.
- Příloha č. 21: Hostina po obřízce.** *Co by měl každý vědět o židovství.* Ed. A. H. Baumann. Praha: Kalich, 2000.
- Příloha č. 22: Sčítací evidenční listy (sčítací operáty).** EDL, Jan. *Židé v Čechách 3.* Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011.
- Příloha č. 23: Budova bývalého rabinátu, na jejíž zahradě stávala tachovská synagoga.** Fotografie – Hana Kosturová.
- Příloha č. 24: Pohled do ulice, která dříve sloužila pouze jako židovská ulička.** Fotografie – Hana Kosturová.

Příloha č. 25: Dům na náměstí, který jako jediný mimo židovskou uličku, vlastnila židovská rodina Kohnerových. Vpravo dobová fotografie s označením domu.

Vlevo: Fotografie – Hana Kosturová. Vpravo: KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa. 2010.

Příloha č. 26: Díky rekonstrukci odkryté postupné nastavování domu, který vlastnilo více židovských rodin. Fotografie – Hana Kosturová.

Příloha č. 27: Josef Schön. EDL, Jan. *Židé v Čechách 3*. Židovské muzeum v Praze. Praha: Helvetica, Tempora, 2011.

Příloha č. 28: Fotografie a rodinný dům F. Rumplera. KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa. 2010.

Příloha č. 29: Obnovená pamětní deska F. Rumplera. Fotografie – Hana Kosturová.

Příloha č. 30: Obnovená hrobka zázračného rabína Nachuma Sofera. Fotografie – Hana Kosturová.

Příloha č. 31: Hrobka A. Adlera. Fotografie – Hana Kosturová.

Příloha č. 32: Dobová fotografie továrny na zpracování perleti vlastněné rodinou Adlerových. KOHNER, Franz. *Tachovské historky*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa. 2010.

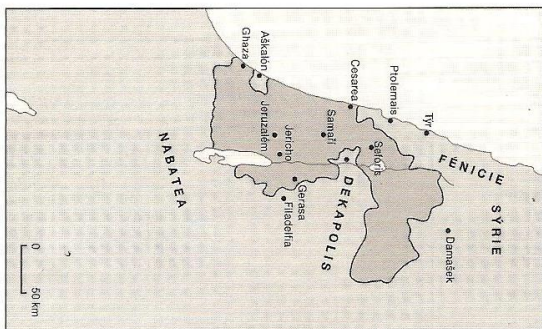
Přílohy č. 33: Hrobka M. Kohnera. Fotografie – Hana Kosturová.

Přílohy

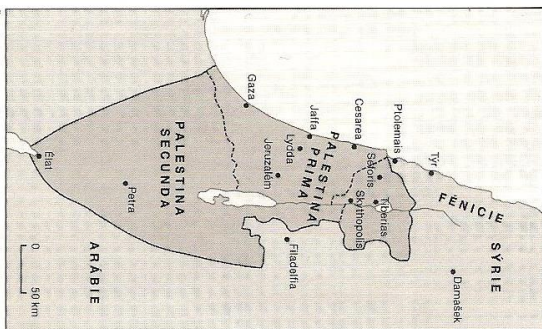

Příloha č. 1: Oblast nejčastěji označovaná jako Kenaán s vyznačenými národy.

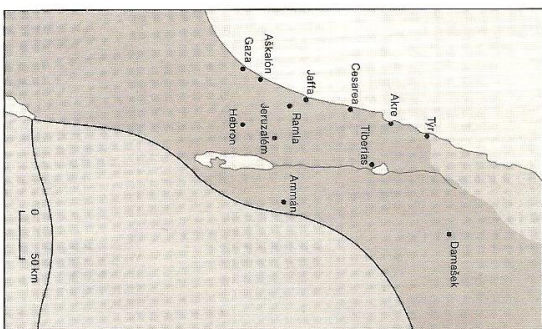
HRANICE ZEMĚ V PRŮBĚHU STOLETÍ

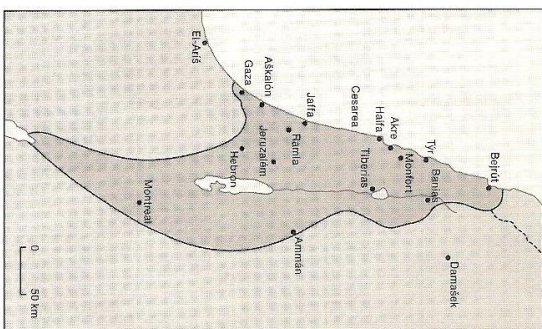
Doba druhého Ohřamu - 6. století př. Kr. až 1. století po Kr.

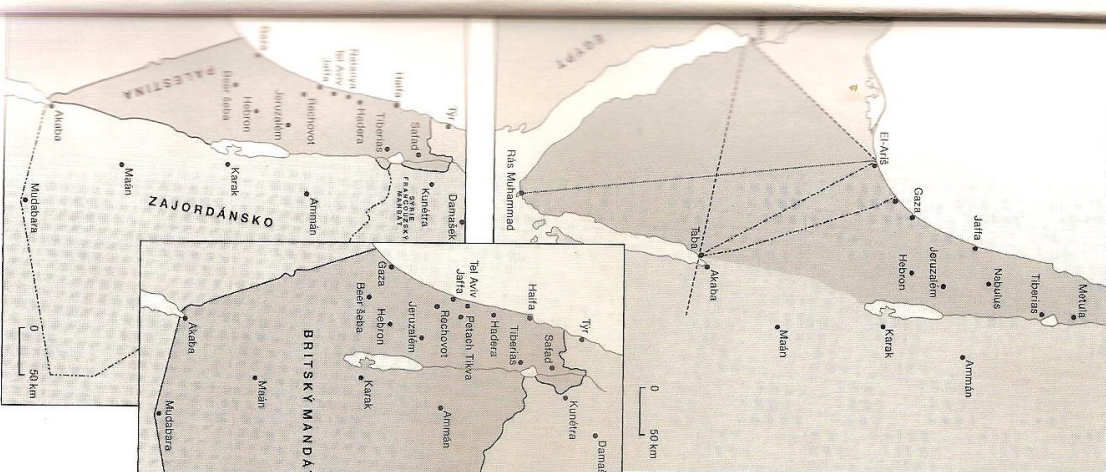
Firmissá a byzantská provincie - 1.-7. století po Kr.

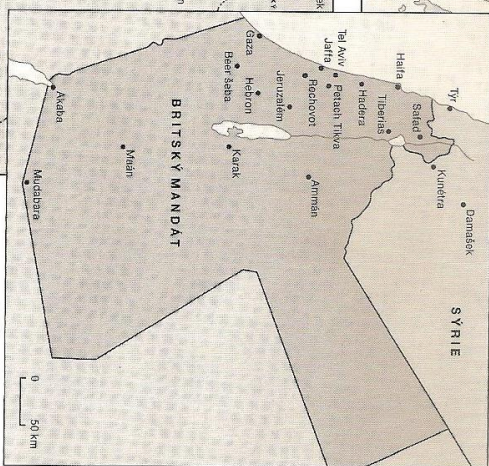
Dobytí Aráby - 7.-11. století po Kr.

Doba křížácká - 11.-13. století po Kr.

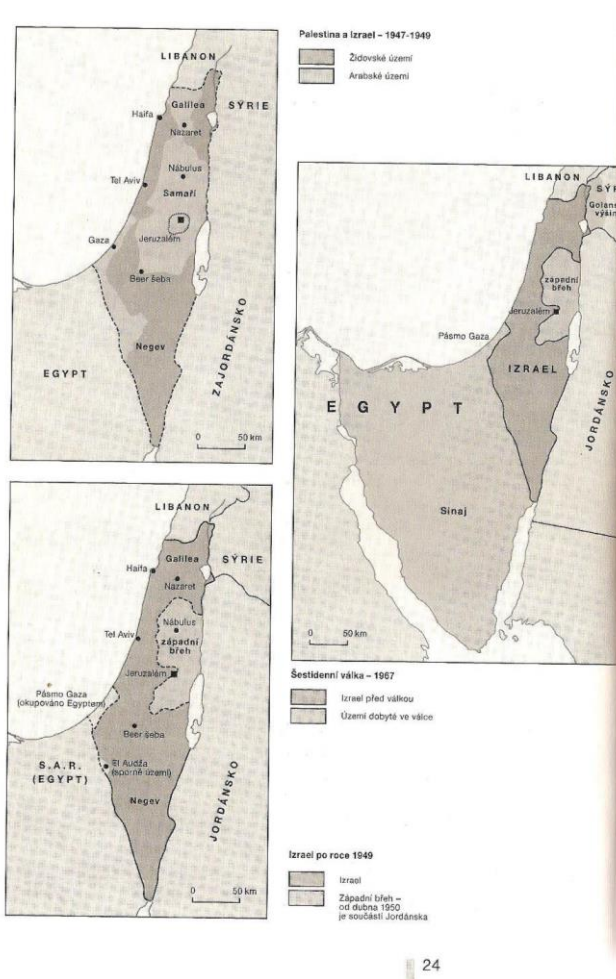
hranice říšského území v roce 1922

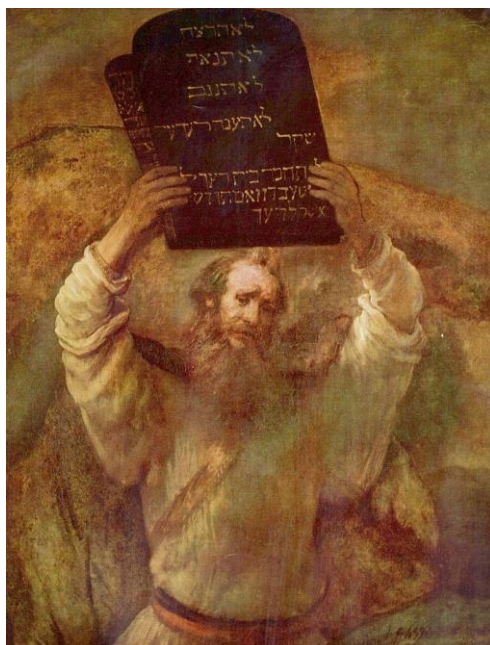
Britský mandát - 1921

Panství Mahmúdů a Osmanů - 13.-20. století po Kr.

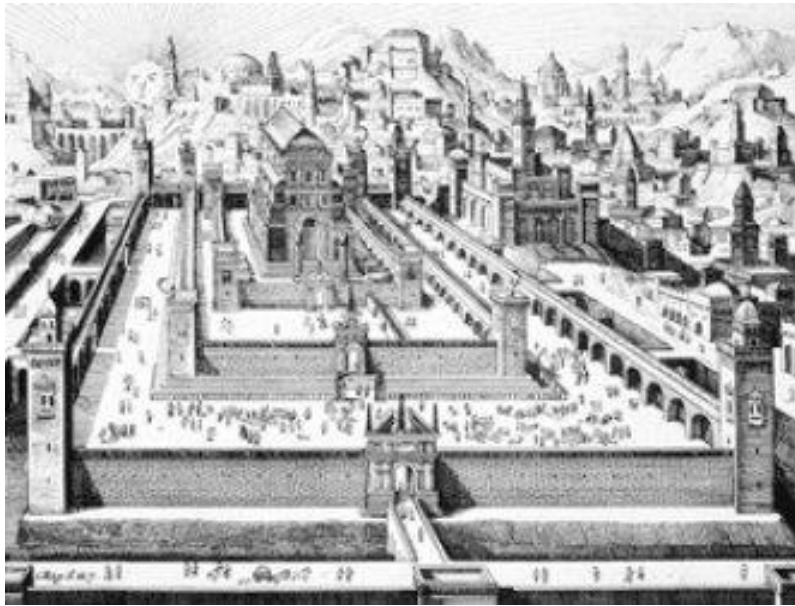
- hranice do roku 1906
- Turecký kompromisní návrh
- Důležitá síra Ewalyňa Baringsse z roku 1902
- Linie rozdělení teritoria mandátů správy 1906-1949
- linie příměří 1947-1967

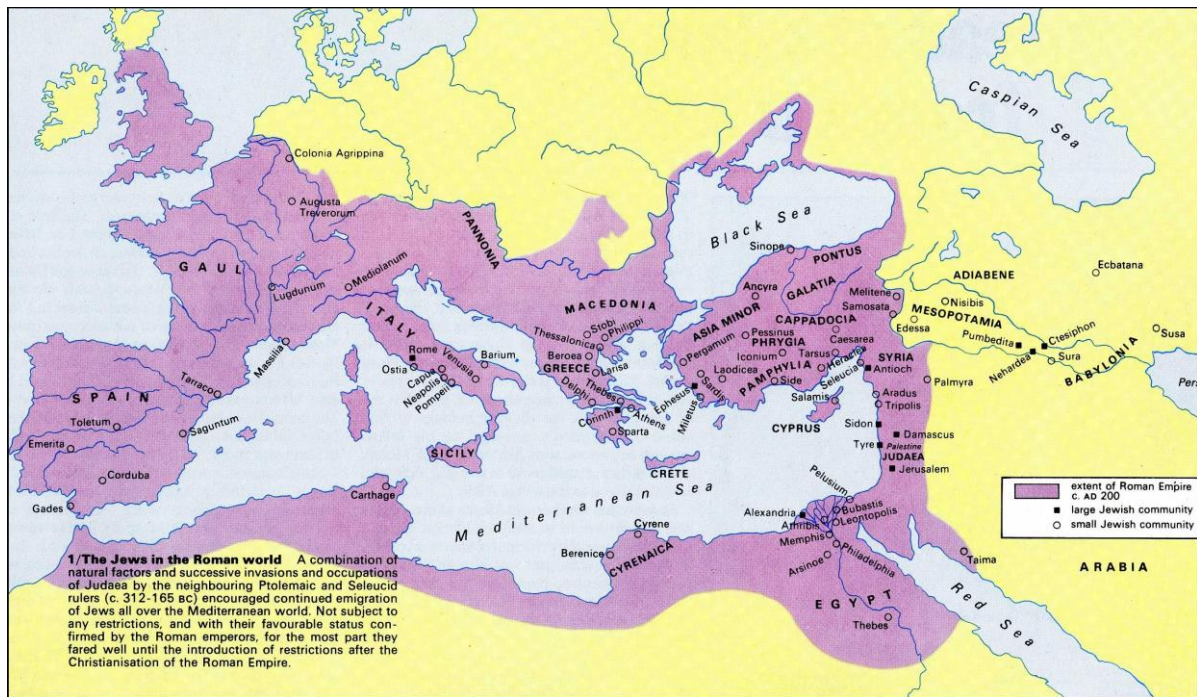
Příloha č. 2: Hranice židovského území v průběhu staletí.

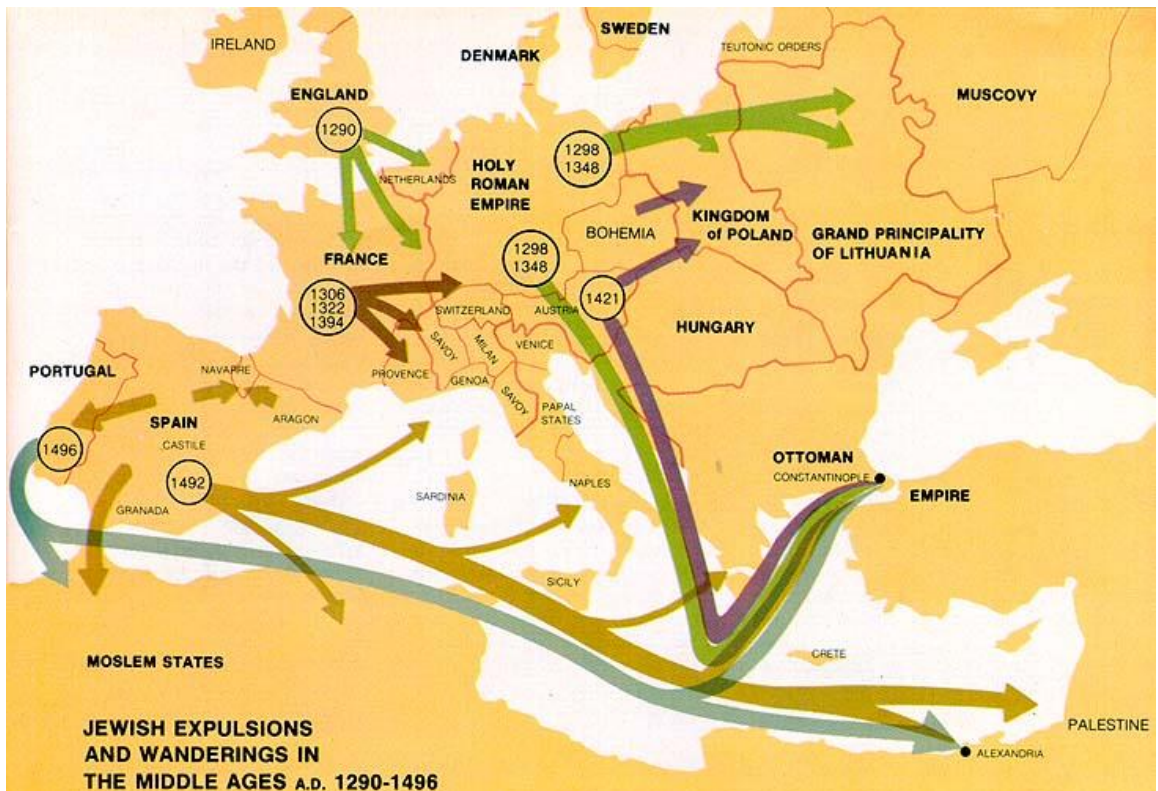
Příloha č. 3: Rembrandtův obraz Mojžíše s deskami zákona z roku 1659.

Příloha č. 4: Jeruzalémský chrám.

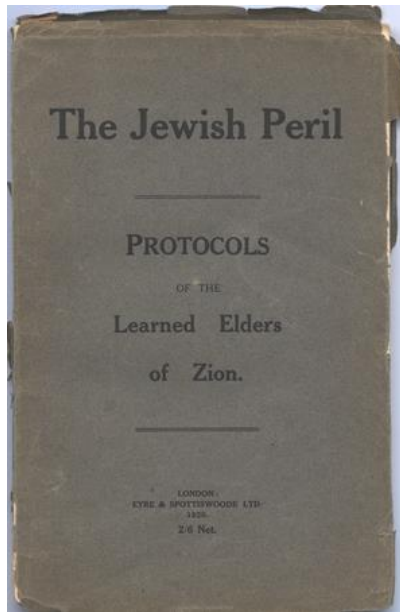
Příloha č. 5: Mapa židovské diaspory v době římské.

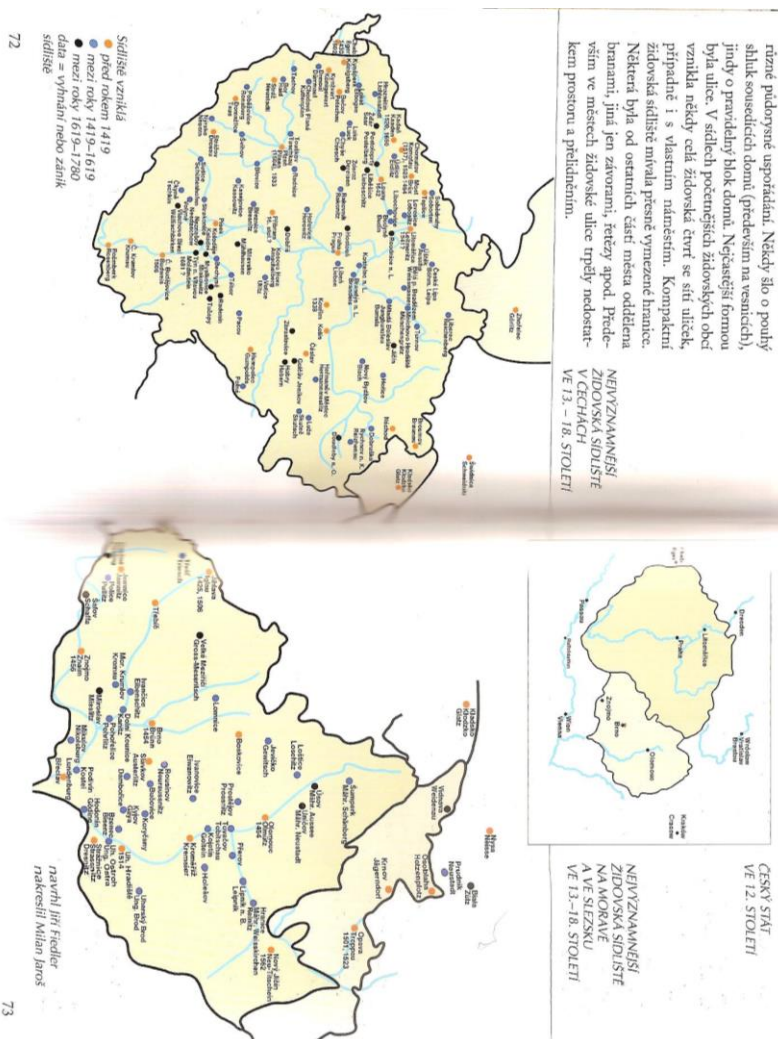
Příloha č. 6: Židovská migrace ve středověku.

Příloha č. 7: O Židech a jejich lžích vydaná Martinem Lutherem.

Příloha č. 8: Protokoly sionských mudrců.

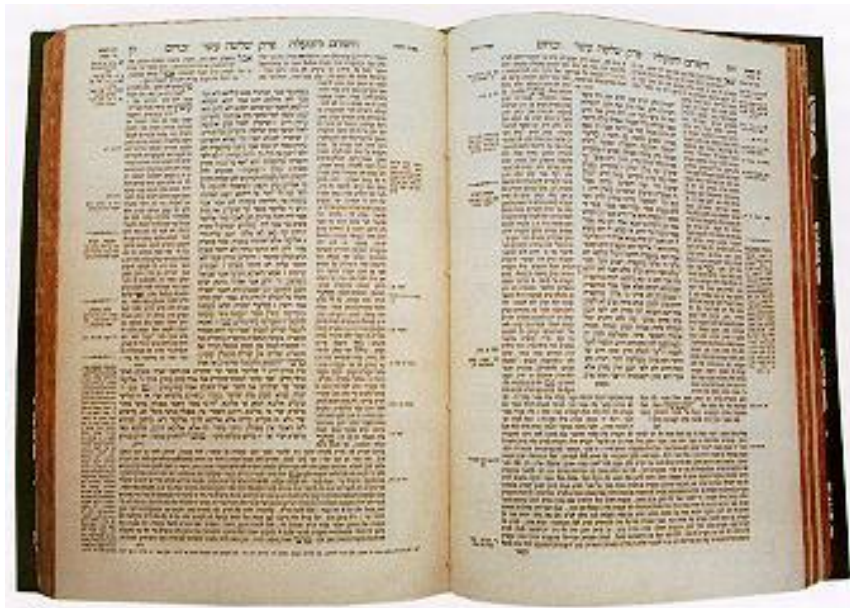
Příloha č. 9: Nejvýznamnější židovské osady na českém území.

Příloha č. 10: Mapa území Protektorátu Čechy a Morava.

Příloha č. 11: Tóra.

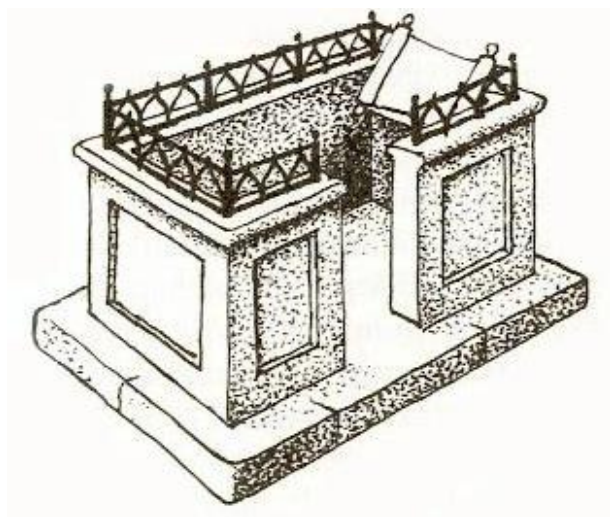

Příloha č. 12: Stránka z Talmudu.

RABÍN KAROL E. SIDON S TÓROU (Plzeň)

Příloha č. 13: Plzeňský rabín s Tórou.

Příloha č. 14: Bima čili alemor – vyvýšené místo uprostřed synagogy staršího ritu, kde se čte z Tóry.

Příloha č. 15: T'filín.

Příloha č. 16: Talit.

Příloha č. 17: Cicit.

Příloha č. 18: Troubení na šofar.

Příloha č. 19: Sederový stůl během večeře při Pesachu.

RADOST O SVÁTKU PURIM (Praha)

Příloha č. 20: Věřící při čtení svitku Ester během svátku Purim.

OBŘÍZKA (Praha)

Příloha č. 21: Hostina po obřízce.

Evidenzhaltungsliste der israelitischen Cultusgemeinde Tachau, 75

Name	Schön Josef in Tachau				
Charakter	Bankier u. Religionslehrer				
Geburtsort	Ung. Brod am 3/8 1860				
Stand	unverheiratet				
Heimatszuständig	Ung. Brod káhen				
Familienmitglieder.					
Name	Verhältnis zum Familienhaupte	Geburtsort	Zeit der Geburt	Beruf	Anmerkung
Cäcilie	+ Gattin	Ung. Brod	1861	Lehrerin	geb. 17. Okt. 1861
Adolf	1/1	Troplitz	1890	Handwerker	geb. 25. 11. 1924
Hedwig	1/1	"	1891	Handwerker	geb. 13. 11. 1916
Gisela	1/1	"	1892	Handwerker	geb. 20. 11. 1921
Friedrich	1/1	"	1894	Handwerker	geb. 10. 11. 1921
Moritz	1/1	Ung. Brod	1897	Handwerker	geb. 10. 11. 1930
Leopold	1/1	Ung. Brod	1899	Handwerker	geb. 10. 11. 1930
Fanni	1/1	Ung. Brod	1901	Handwerker	geb. 10. 11. 1930
Leonor	1/1	Ung. Brod	1905	Handwerker	geb. 10. 11. 1930
Charlotte	1/1	Ung. Brod	1907	Handwerker	geb. 10. 11. 1930

Evidenční kniha členů ŽNO Tachov 1906–1937.
SOkA Tachov

Příloha č. 22: Sčítací evidenční listy (sčítací operáty).

Příloha č. 23: Budova bývalého rabinátu, na jejíž zahradě stávala tachovská synagoga

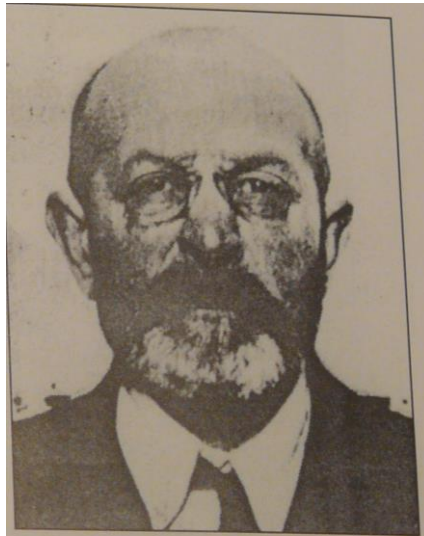
Příloha č. 24: Pohled do ulice, která dříve sloužila pouze jako židovská ulička.

Příloha č. 25: Dům na náměstí, který jako jediný mimo židovskou uličku vlastnila židovská rodina Kohnerových. Vpravo dobová fotografie s označením domu.

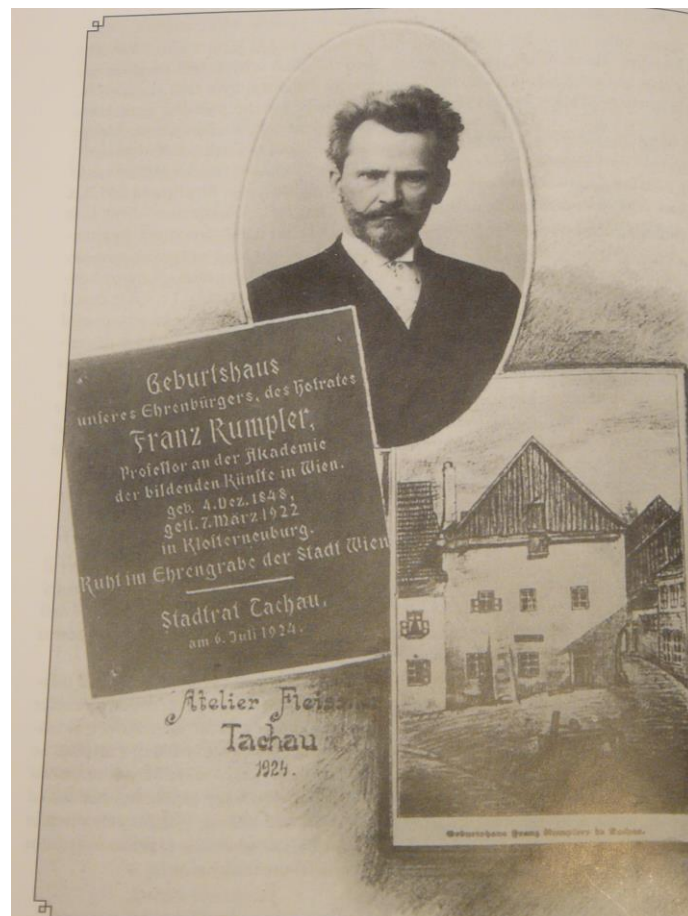

Příloha č. 26: Díky rekonstrukci odkryté postupné nastavování domu, který vlastnilo více židovských rodin.

Josef Schön, autor monografie o tachovské židovské obci – Josef Schön, Autor einer Monographie über die Tachauer Judengemeinde

Příloha č. 27: Josef Schön.

Příloha č. 28: Fotografie a rodinný dům F. Rumplera.

Příloha č. 29: Obnovená pamětní deska F. Rumplera.

Příloha č. 30: Obnovená hrobka zázračného rabína Nachuma Sofera.

Příloha č. 31: Dobová fotografie továrny na zpracování perleti vlastněné rodinou Adlerových.

Příloha č. 32: Hrobka A. Adlera.

Přílohy č. 33: Hrobka M. Kohnera.